مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما

# دعا و نیایش در رسانه

## راهکارهای پرداختن به دعا و نیایش در برنامه‌های صدا و سیما

داوود تقی‌نیا

بسم الله الرحمن الرحیم

# دعا و نیایش در رسانه

نویسنده:

داود رجبی نیا

ناشر چاپی:

مرکز پژوهشهای اسلامی صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

# فهرست

# دعا و نیایش در رسانه

## مشخصات کتاب

سرشناسه : رجبی نیا، داود

عنوان و نام پدیدآور : دعا و نیایش در رسانه راهکارهای پرداختن به دعا و نیایش در برنامه های صدا و سیما/داود رجبی نیا

مشخصات نشر : تهران: مرکز پژوهشهای اسلامی صدا و سیما، ۱۳۸۶

مشخصات ظاهری : [۶]، ۱۳۴ص.

فروست : مرکز پژوهشهای اسلامی صدا و سیما؛ ۱۱۸۲

شابک : ۹۷۸۹۶۴۵۱۴۰۷۶۰

وضعیت فهرست نویسی : در انتظار فهرستنویسی

شماره کتابشناسی ملی : ۱۱۳۱۱۳۴

ص: ۱

## اشاره

## دیباچه

انسـان وقتی از ناکـامی های خود در دنیا خسـته و دچار سرشکسـتگی می شود و روزنه امیـدی نمی بینـد، احساس می کنـد به پشـتوانه ای مسـتحکم، پایدار همگانی و همیشگی نیاز دارد. از این رو، قدرتی دگرگون کننده در درون خود می یابد. آن گاه بی درنگ به آن قدرت شگرف پناه می برد و خود را از دریای اضطراب و آشفتگی، به ساحل نجات و آسودگی می رساند.

احساس نیـاز به قـدرت بی همتـا سـبب شـده است تا انسان ها آرامش حقیقی و کامل خود را در پناه آوردن به دین و مـذهب بجویند. همه ادیان به گونه ای به این احساس عام بشـری پاسخ می دهند و به پیروان خود، آرامش خاطر و رضایت درونی می بخشند.

انسـان هرگـاه به گرفتـاری دچـار می شـود، احسـاس اتکـا به قـدرت بی پایـان خداونـد در او به شـدت افزایش می یابـد. پس ناآگاهـانه به نیرویی توانـا متوسل می شود و از او یاری می خواهـد. هرچه این گرفتاری شدیـدتر باشـد، این احساس در انسان قوی تر خواهد بود.

در این میان، پیامبر گرامی اسـلام و خانـدان مطهرش، روش بهره گیری از دعا را برای برقراری ارتباط با خدا، به انسان آموخته اند. دعا آثار گوناگونی برای انسان در پی دارد، مانند:

۱. آثـار عبـادی: دعـا نـوعی عبـادت است. نمـاز نیز بهـترین شـکل دعـا به شـمار می رود. دعـا در حقیقت، عبـادت و پرسـتش خداست.

۲. آثار تربیتی: کسی که با دعا مأنوس است، افزون بر آگاهی از ذات و صفات الهی، شناخت واقع بینانه ای نسبت به خود پیدا می کند و خویشتن را در مقابل عظمت بی کران خداوند، بی نهایت، کوچك و حقیر می بیند و در برابر او سر تعظیم فرود می آورد. ازاین رو، فضایل اخلاقی – تربیتی به ویژه حس فروتنی در او تجی می یابـد. البته در کنار حس یاد شـده، از حفظ عزت نفس و کرامت انسانی خویش در برابر

دیگران، غافل نمی شود.

۳. آثار عملی: یکی از آثار دعا، نتایج عملی آن است که به آن «برآورده شدن یا اجابت دعا» گفته می شود.

۴. آثـار روانی: یکی از مهم ترین آثار دعا، ایجاد آرامش درونی و رضایت خاطر در انسان است. پژوهش های انجام گرفته در برخی جوامع غربی نشان می دهد که افراد مذهبی نسبت به افراد غیرمذهبی، بسیار کمتر به بیماری های عصبی و روانی دچار می شوند.

۵. آثار اجتماعی: اگر دعا در جامعه ای فراگیر و همگانی شود، با دست یافتن افراد به اعتدال روانی، انحراف های اجتماعی نیز کاهش می یابد.

اگرچه زندگی در جامعه ماشینی امروز، افزایش سطح رفاه و کاهش مرگ و میر را به ارمغان آورده، ولی مشکلاتی نیز به همراه داشته است که از مهم ترین آنها می توان آسیب های روانی و اجتماعی را نام برد. تخصصی شدن و تقسیم کار در زندگی ماشینی امروز به گونه ای گسترش یافته که حتی بر نهادهای دیرپایی مانند خانواده نیز اثر بسیاری گذاشته است. برای مثال، بخش هایی از وظایف سنتی خانواده به سازمان ها و نهادهای دیگری واگذار شده است. امروزه کودکستان، مدرسه و خانه سالمندان، هر کدام بخشی از وظایف خانواده را بر عهده گرفته اند. افراد چنان گرفتار ماشینیزم شده اند که روابط اعضای خانواده نیز به شدت محدود شده است. رسانه های گروهی به ویژه تلویزیون، اعضای خانواده را که در ساعت های غیر کاری گرد هم جمع می شوند، به شدت مشغول می سازند و مانع ارتباط مستقیم و صمیمی آنان با یکدیگر می شوند. روابط در بیرون از خانه نیز کاملاً غیرشخصی است و بر اساس نقش ها و موقعیت های اجتماعی تنظیم می شود. ازاین رو، افرادی که در جامعه و کارکردهای آن حل شده اند، در عین اینکه با یکدیگر زندگی می کنند، از نظر عاطفی کاملاً تنها هستند.

ص: ۴

در این میان، دو جریان فکری غربی، انسان ماشینی را به پیمودن این مسیر تشویق می کنند. نخستین جریان، تأکید بر فردگرایی است که سبب شده است تا انسان ها به مسئولیت گروهی کمتر توجه کنند و بیشتر به فرد و منافع فردی اهمیت دهند. جریان دیگر، جدایی دین از سیاست و اجتماع و دنیوی شدن (سکولاریسم) است. در نتیجه، چنین انسانی، هم هم حس هم بستگی اجتماعی اش ضعیف و سست می شود و تعلق خاطر معنوی اش آسیب می بیند. بازتاب و آسیب این دو نظریه، افزایش بیماری های روانی، عصبی و بیشتر شدن تعداد تیمارستان ها خواهد بود. جوانان ناآشنا با دعا و نیایش، به دلیل ناراحتی های برخاسته از تنهایی و خلأ معنوی، مرتکب جرم و جنایت می شوند که ادامه این روند به بزهکاری و مصرف مواد مخدر و مشروبات الکلی می انجامد.

ترویج و تبلیغ فرهنگ دینی، به ویژه اسلام و تقویت پیوند انسان به وسیله رسانه با داروهای معنوی و دینی به ویژه دعا و نیایش، می تواند انسان ناآشنا یا کم آشنا با خدا را از مشکل تنهایی و پی آمدهای ناگوار روانی و اجتماعی آن نجات دهد و پایه های اعتقادی اهل دعا را نیز مستحکم تر کند. در این راستا مجموعه حاضر به عنوان دست مایه اولیه برنامه ریزان و برنامه سازان رسانه ملی تهیه شده است. آنچه در این نوشتار می آید، راهکارهای پرداختن به دعا و نیایش در برنامه های گوناگون با تأکید بر افکت های محتوایی است. امید که مورد توجه و استفاده اصحاب رسانه قرار گیرد.

انّه ولیّ التوفیق

اداره کل پژوهش

مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما

ص: ۵

## فصل اول: راهکارهای پرداختن به دعا و نیایش در ساختار دراماتیک (روال داستان، ماجراهای فرعی)

### ۱. جایگاه دعا در ساختار دراماتیک

الف) نمایش تأثیر دعا در آرامش یافتن شخصیت های داستان به ویژه نمایش آن در ساعت های سفارش شده برای دعا.

ب) نشان دادن مراسم دعای قهرمانان یا شکرگزاری آنان پس از موفقیت در روند داستان.

ج) ایجاد ارتباط عملی میان بزه و پای بند نبودن بازیگر نقش منفی به دعا.

د) توجه به زمان، مکان، حالت و روش استجابت دعا در شخصیت پردازی داستان.

زمان: شب قدر، شب های احیا، جمعه، نماز وتر، پس از سپیده دم، بعد از ظهر، در هنگام نماز، زمان قرآن خواندن و میان اذان و اقامه.

مکان: حرم، کعبه، مسجد و کنار قبور ائمه علیهم السلام (به ویژه زیر قبه منور حضرت سید الشهدا علیه السلام).(۱)

حالت و روش: رو به قبله، پنهانی، بلند کردن دو دست، سجده و گریه کردن، سپاس الهی و صلوات در آغاز، میانه و پایان دعا.

ه) دست به دعا برداشتن شخصیت داستان در موقعیت های مناسب داستان مانند:



---

۱- . روایت شده که خدای سبحان در عوض شهادت امام حسین علیه السلام، چهار خصلت را ویژه او قرار داده است: یک، شفابخشی خاک کویش؛ دو، اجابت دعای زیر قبه اش؛ سه، ائمه قرار دادن فرزندانش؛ چهار، نشمردن عمر زائرانش در ایام زیارتش. عده الدّاعی، ص ۵۷؛ راز و رمز نیایش، ص ۱۱۰.

دفع شدن خطر و بلا یا به دست آوردن سود مادی و معنوی.

و) کمک خواستن از خداوند در امتحان ها و شرایط سخت.

ز) بلند شدن از رخت خواب با صدای دعا و مناجات پیش از اذان صبح و پدیدار شدن حال معنوی با صدای مناجات خوان در سحر.

ح) بهره گیری از دعای علما و عرفا و در صورت امکان، اشاره به سیره ایشان در دعا، مانند دعای ایشان در جمع مؤمنان یا کنار مرقد امامان و امام زاده ها.

ط) به جا آوردن دعایی که شخصیت داستان یادش رفته و برگشت به مکان یا حالت سابق.

ی) استفاده از مناجات و دعا در موسیقی متن در موقعیت مناسب داستان مثلاً در آرامش سحر.

ک) به تصویر کشیدن شخصیت بی توفیق در به جا آوردن دعا در مکان یا زمان مناسب.

ل) استفاده از دعا و مناجات در لحظه های پر اضطراب و پرتنش داستان، برای رهایی از آن.

م) تشویق به خاطر دعای زیبا و بجای شخصیت داستان.

ن) نمایش حالت آرامش، سرور و خضوع دعاگونه آخرین لحظه زندگی برخی شهیدان یا شخصیت های مثبت.

س) به تصویر کشیدن موفقیت شخصیت داستان بر اثر دعای پدر و مادر، دوست و همسایه.

ع) برجسته سازی دفع بلا از شخصیت داستان بر اثر دعای پدر و مادر، دوست، همسایه.

ف) ایجاد ارتباط میان دعا خواندن و موفقیت در کار و تلاش روزانه.

س) نمایش شکست، افراد مغرور و متکی به خود.

ق) توجه به حالت فروتنی در رفتار شخصیت داستان و صوت و لحن زیبا هنگام خواندن دعا.

ر) در نظر گرفتن دعای شخصیت ها برای یکدیگر در قالب های گوناگون برنامه سازی.

ش) برجسته سازی دعای کودکان و نوجوانان.

ت) توجه به دعا در جایگاه های ویژه که نقطه عطف به شمار می آید، مانند شب و روز ازدواج.

ث) گرایش و پای بندی به دعا و توجه به تأثیر آن در تعادل و سامان دهی خانواده.

خ) برگزاری جلسه هـای دعـا در خـانه (به همراه آمین هـای کودکان و نوجوانان) و نمایانـدن نقش و تأثیر دعاهای خانوادگی مانند: حدیث کسا (جهت تداعی داستان حدیث کسا).

ذ) طرح پرسش های فرزندان درباره دعا یا راه های استجابت دعا و شبهه های مربوط به آن و پاسخ منطقی والدین به آنها.

ط) استفاده از دعا، تواشیح و ابتهال های همراه موسیقی به جای موسیقی پاپ در پایان فیلم ها و سریال ها.

### ۲. محورهای رفتاری شخصیت ها هنگام دعا

الف) تلاش شخصیت داستان برای انتقال معنای عملی دعا (یعنی خواستن، درخواست کردن و دعوت کردن. به عبارتی، ایجاد حالت درخواست به وسیله وجود ناچیز از وجودی برتر و مقدس.

ب) ایجاد آمادگی لازم در شخصـیت های داستان برای برپایی مراسم دعا، خواندن دعا یا اجرای مراسم پایان دعا (مثلاً مفاتیح را بگشاید یا ببندد، دست به سوی آسمان ببرد، سجده شکر به جای آورد و...).

ج) استفاده از دعای متناسب با شخصیت داستان (مثلاً استفاده مرزبان از دعای

مرزبانان امام سجاد علیه السلام یا استفاده بیمار از دعای ۱۵ و یا بهره مندی قرض دار از دعای ۲۹ و ۳۰ صحیفه سجادیه به هنگام تنگی رزق و پرداخت وام و قرض و...).

د) بهره گیری از دعای پیروان ادیان دیگر در روند داستان.

ه) رعایت حالت نیایش در دعای دسته جمعی به ویژه در جمع خانواده با حضور پدر و مادر یا بزرگان فامیل؛ استفاده از دعاهای رزمندگان یا حالت دعای آنها در روند داستان.

و) نمایش شرکت مسئولان نظام و علمای اسلام یا مردم در مراسم های گوناگون دعا، ولی مرتبط با موضوع داستان به صورت غیرمستقیم (مانند پخش این موارد از تلویزیون موجود در صحنه نمایش).

ز) رفتار متناسب و تداعی کننده آغاز یا پایان دعا (مانند دست کشیدن به سر و رو و سینه خود).

ح) توجه شخصیت به شیوه ها و حالت های مناجات و دعا مانند: رغبت (کف دو دست به سوی آسمان)، رهبت (پشت دست ها به سوی آسمان)، تبتل (اشاره به یک انگشت)، تضرع (اشاره با دو انگشت و حرکت آن دو) و ابتهال (بالا بردن دست ها و اشک ریختن).

ط) رعایت آداب رفتاری شخصیت داستان در پیش، هنگام و پس از دعا:

یک - رعایت آداب رفتاری برای پیش از دعا، مانند: صدقه دادن، معطر کردن، مسجد رفتن، رو به قبله قرار گرفتن، وضو گرفتن.

دو - رعایت آداب رفتاری در هنگام دعا، مانند: خضوع و خشوع، دعای پنهانی، دعای دسته جمعی، بلند کردن دست ها، سجده و گریه کردن.

سه - رعایت آداب رفتاری برای پس از دعا، مانند: دست بر سر و صورت کشیدن، مأنوس بودن با دعا و حالات آن، (برای توضیح بیشتر و بهره گیری از موارد دیگر و روایت های متناسب با آنها، به قسمت تاک شو همین نوشتار مراجعه شود).

ی) پرهیز شخصیت داستان از لقمه حرام و شبهه ناک برای استجابت سریع دعا و دعا برای کسب روزی حلال به ویژه در جمع خانواده.

ک) آگاهی تهیه کننده از رفتار شخصیت داستان بر اساس محورهای سه گانه دعا: جبرانی (جبران گذشته)، ترفیعی (ارتقای مقام) و تثبیتی (ابقای مقام).

ل) لزوم آشنایی کارگردان و بازیگر با آثار و فواید دعا و تنظیم رفتار شخصیت ها بر اساس آنها.

ص: ۱۰

## فصل دوم: دعا و نیایش در دیالوگ ها و رفتارها

### ۱. دعاهای کوتاه و معروف

الف) بیان مطلب تداعی کننده دعا یا برانگیزاننده برای آن، مانند: «برای ما هم دعا کن»، «محتاج دعاییم» و «التماس دعا» با حالت ویژه دعا و در جاهای مناسب و تأثیرگذار با پرهیز از آفت رایج در استفاده از این جمله ها به عنوان تکیه کلام به ویژه هنگام خداحافظی.

ب) یادآوری این نکته که دعا، «استحمام روح است» و مانند آن.(۱)

ج) صلوات فرستادن به عنوان یکی از راه های استجابت دعا.

در روایتی آمده است که یکی از شرایط دعا، صلوات فرستادن پیش و پس از دعاست؛ زیرا صلوات، دعایی است که خداوند آن را رد نمی کند (قریب به مضمون).(۲)

د) خواندن دعاهای کوتاه قرآنی در جاهای مناسب داستان.

ه) استفاده از واژه ها و عبارت ها یا تکیه کلام های دعایی برای تشکر (مانند بارک الله در دیالوگ ها).

و) فرستادن صلوات در روند داستان و بیان اینکه صلوات، جلادهنده قلب و



---

۱- . «دعا، جدی ترین حالت در زندگی بشر»؛ «با دعا می توان عالم ملکوت را رصد کرد»؛ «میوه دعا، آرامش است»؛ «دعا، عبادت مشترک ادیان است»؛ «دعا، خالص ترین عبادت در متن جامع ترین عبادت نماز است»؛ «دعاخوان ها هستند که در نظم این عالم دخالت دارند (امام خمینی رحمه الله)»؛ «دعا، قرآن صاعد است (امام خمینی رحمه الله)».

۲- . پیامبر و اهل بیت علیهم السلام ضامن های معتبر در پیشگاه الهی هستند و داعی با فرستادن صلوات در حقیقت، ایشان را به عنوان ضامن و واسطه میان خود و خدا قرار می دهد. ازاین رو، صلوات، دعای همیشه مستجاب است و بر اجابت دیگر دعاها نیز تأثیر دارد.

معطر کننده دهان است.(۱)

ز) به کـار گیری جمله هـای معروف: «خـدایا تـا پـاکم نکردی، خاکم نکن» و «خـدایا تا مرا نیامرزیـده ای، از دنیا مبر» در پایان دیالوگ و متن مربوط به بازیگر.

ح) دعا هنگام گرفتن جایزه یا هنگام فرستادن کسی به مأموریت، مانند:«وَفَّقَکُمُ اللّهُ؛ خدا شما را موفق و پیروز کند» یا «خدا تو را موفق کند» یا «خدا یارت».

ط) اشاره به جایگاه دعا و نقش آن در ارتباط انسان با خدا مانند: «عَلَیکُم بِالدُّعاء؛ برشما باد به دعا کردن».

ی) اشـاره به مال مخمس و رغبت به دعا در برنامه های رسانهماننـد هنگام اشاره به غـذا که می گویـد: «خـدایا خمس مالم را دادم، ان شاءاللّه حلال است، شکرت».

ک) اسـتفاده از جمله های کوتاه دعایی در حالت های خاص ماننـد گفتن «سـلام بر حسـین» و «لعنت بر یزید» پس از نوشـیدن آب و گفتن «عافیت باشـد» و «اَلْحَمْـدُلِلّهِ» پس از عطسه کردن و گفتن «اَلْحَمْـدُلِلّهِ رَبِّ الْعالِمینَ» و «شُـکْرا لِلّه» و «خدا را شـکر» پس از غذا خوردن .

ل) به کاربردن جمله های کوتاه دعایی در برخورد با رخدادهای زیبا، مانند: «فَتَبارَکَ اللّه ُ أَحْسَنَ الْخالِقِینَ».

م) به کـار بردن تکیه کلاـم هـای دعایی، ماننـد: «ان شاءالله زیارت مکه»، «ان شاء الله کربلای معلا»، «ان شاء الله با ائمه محشور شوی ( شویم)» و «خدایا تا مرا نیامرزیده ای، از دنیا مبر» برای خود یا جمع بازیگران و استفاده از دعاهای «دست تو بی بلا» و

ص: ۱۲

---

۱- . «صـلوات، دعـای همیشه مسـتجاب»، «صـلوات دعـای واجب»، «صـلوات، زینت ادعیه»، «صـلوات، جـان دعاها»، «صـلوات، ضمانت نامه داعی»، و «صلوات، ذکر مشترک خدا، ملائکه و مؤمنان» است.

«ان شاء اللّه برین کربلا» برای قدردانی و تشکر.

ن) گفتن «خواب خوش ببینی»، «ان شاءالله خواب ائمه ببینی» پیش از خواب و «صحت خواب» پس از بیدار شدن از خواب.

س) استفاده از دعای «خدا بیامرز» برای شخص از دست رفته.

ع) دعای «در پناه خدا» پس از جمله «خداحافظ» هنگام بدرقه کردن.

ف) توجه به دعاها و آداب سفارش شده برای مسافرت و حرکت مانند: «بِسْمِ اللّهِ مَجْراها وَ مُرْساها». (هود: ۴۱)

ض) استفاده از ادعیه قرآنی پس از سوار شدن وسیله نقلیه به ویژه برای شخصیت های راننده داستان مانند: «سُبْحانَ الَّذی سَخَّرَ لَنا هذا وَ ما کُنّا لَهُ مُقْرِنِینَ» (زخرف: ۱۳)

ق) پرهیز شخصیت های شرور و قاتل داستان به هنگام ارتکاب جرم از به کار بردن واژه هایی چون «خداحافظ» و «خدانگهدار» و بهره از جملات جایگزین مانند «به امید دیدار».

## ۲. جایگاه و آداب دعا در دیالوگ ها

الف) توجه دادن و بیان اینکه دعا از مهم ترین روش های یاد خداست:

«گفته می شود که امروز فراموشتان کردیم همان گونه که شما ملاقات این روز را فراموش کرده اید». (جاثیه: ۳۴)

«مرا یاد کنید تا شما را یاد کنم». (بقره: ۱۵۲)

«و هر کس از یاد من روی گردان شود، زندگانی او سخت خواهد بود». (طه:۱۲۴)

ب) یادآوریِ وجودِ مصلحت به عنوان یکی از دلایل تأخیر در اجابت دعا:

«آن دعایی که اجابتش برای من دیر شده است، شاید آن تأخیر - به خاطر علم تو به

عاقبت کارها – به سود من باشد».(۱)

«و چه بسا چیزی را دوست داشته باشید، در حالی که آن برای شما شر است و خداوند می داند و شما نمی دانید». (بقره : ۲۱۶)

«و چه بسا چیزی را دوست ندارید، در حالی که خداوند، خیر زیادی را در آن قرار داده است». (نساء: ۱۹)

ج) بیان و انتقال آداب و مقدمات دعا کردن.

د) اقرار به ربوبیت پروردگار پیش از درخواست حاجت:

«پس سزاوارترین چیزی که باید قبل از ذکر حاجتم به درگاهت پیش فرستم، گواهی ام به وحدانیت تو و اقرار به ربوبیت توست».(۲)

ه) امید نداشتن به غیر خدا:

«سپاس خدایی را که او را می خوانم و غیر او را نمی خواهم و اگر غیر او را بخوانم، دعایم را مستجاب نمی کند و سپاس خدایی را که به او امیدوارم و امید به غیر او ندارم و اگر به غیر او امید داشته باشم، امیدم را محقق نمی کند».(۳)

و) اعتراف به گناه:

«پروردگارا! اگر در تفضل کردن تو بر بنده و عذر خواستن از گناه، وسیله ای رساتر از اعتراف به آن گناه می شناختم، آن را انجام می دادم. پس گناهم را به خاطر اعترافم ببخشای».(۴) (امام علی علیه السلام)

ز) فرستادن صلوات در آغاز، هنگام و پایان دعا.

ح) دعا کردن برای جمع و دعا برای دیگران.



---

۱- . زاد المعاد، ص ۱۱، دعای افتتاح.

۲- . حر عاملی، الصحیفه الثانیه السجادیه، قم، منشورات مکتبه الثقلین القرآن و العتره، ص ۲۷۱، دعاؤه بعد العصر یوم الجمعه.

۳- . همان، ص ۷۵، دعای ابوحمزه.

۴- . مصباح کفعمی، مؤسسه مطبوعاتی اسماعیلیان، ۱۳۴۹، چ ۲، ص ۳۷۶.

ط) یقین به اجابت دعا و نداشتن سوءظن به خداوند.

ی) دعا کردن در زمان ها و مکان های متبرک و مهم.

یادآوری: مسائل تفصیلی مربوط به آداب دعا به تفکیک آداب پیش، هنگام و پس از دعا در فصل تاک شو می آید.

### ۳. فضیلت های زمانی و مکانی در استجابت دعا

الف) اشاره به زمان نیایش در برآورده شدن دعا:

یک – شب های قدر (۱۹، ۲۱، ۲۳ ماه مبارک رمضان).(۱)

دو – اعیاد مذهبی مانند عید فطر، عید قربان و میلاد ائمه علیهم السلام.(۲)

سه – ماه مبارک رمضان در میان ماه های سال و در مرحله بعد، ماه های رجب و شعبان.(۳)

چهار – شب های دهه اول ذی حجه و دهه آخر ماه مبارک رمضان در میان دهه های سال.(۴)

عزیزترین دهه در سال که خداوند بدان قسم یاد می کرد، دهه اول ذی حجه است و درباره دهه آخر ماه رمضان همین بس که در این ده شب در خانه پیامبراکرم صلی الله علیه و آله رخت خواب ها جمع می شد.

پنج – شب و روز جمعه.(۵)

شش – سُدس(۶۱) اول از نیمه دوم شب.(۶)

هفت – در تاریکی های شب.(۷)



---

۱- . نک: قدر: ۲.

۲- . نک: مفاتیح الجنان، فضیلت و اعمال اعیاد و روزهای موالید.

۳- . نک: همان و کتب ادعیه، قسمت اعمال مخصوص این ماه ها.

۴- . همان، فضایل دهه اول ذی حجه.

۵- . نک: همان، فضیلت وآداب و اعمال شب و روز جمعه.

۶- . نک: وسائل الشیعه، کتاب الصلوه، ابواب الدعاء، باب ۲۶، ج ۳. پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله.

۷- . همان، باب ۳۰، ج ۲، امام صادق علیه السلام.

هشت - ساعات آخر شب، نزدیک طلوع فجر.(۱)

نه - پیش از غروب خورشید.(۲)

ده - سحر پس از سپیده دم و پیش از طلوع خورشید.(۳)

یازده - هنگام وزیدن باد صبح گاهی.(۴)

دوازده - هنگام ریزش باران.(۵)

سیزده - هنگام شنیدن اذان.(۶)

چهارده - در سجده نماز.(۷)

پانزده - پس از نماز.(۸)

شانزده - هنگام شنیدن قرآن.(۹)

هفده - پس از تلاوت صد آیه از قرآن.(۱۰)

هجده - هنگام برخورد گروه های جنگ آور در میدان کارزار.(۱۱)

نوزده - هنگام فرو ریختن اولین قطره از خون شهید.(۱۲)

بیست - هنگام افطار یا پیش از افطار.(۱۳)



---

۱- . نک: همان.

۲- . نک: اصول کافی، کتاب الدعاه، ح ۱، ابی عبدالله علیه السلام.

۳- . همان، ح ۲، امام صادق علیه السلام.

۴- . همان،کتاب الدعاء، ج ۱.

۵- . همان.

۶- . نک: همان، کتاب الدعاء، ج ۳، ابی عبدالله علیه السلام.

۷- . نک: وسائل الشیعه، کتاب الصلوه، ابواب السجود، باب ۲۳، ج ۵.

۸- . نک: همان، ابواب التعقیب، باب استجابه، ح ۸ .

۹- . نک: اصول کافی، کتاب الدعاء، ح ۳، ابی عبداللّه علیه السلام.

۱۰- . نک: وسائل الشیعه، کتاب الصلوه، ابواب الدعاء، باب ۲۳، ح ۴.

۱۱- . رک: همان، ابواب التعقیب، باب استجابه، ح ۸، امام صادق علیه السلام.

۱۲- . نک: همان، ابواب السجود، باب ۲۳، ح ۵.

۱۳- . نک: مفاتیح الجنان.

بیست و یک – هنگام بازگشت معتمر (عمره گزار) به وطن یا پیش از بازگشت.(۱)

ب) بیان نقش مکان در برآورده شدن دعا(۲)

یک – مکه مکرمه و بیت اللّه الحرام.

دو – مسجد الاقصی (پایگاه معراج و قبله اول).

سه – مسجد النبی صلی الله علیه و آله در مدینه.

چهار – مسجد کوفه.

پنج – مسجد صعصعه.

شش – مسجد سهله.

هفت – سرداب سامرا محل عبادت عسکریین علیه السلام.

هشت – مسجد جمکران قم.

در زیارت امام زمان(عج) و اجازه گرفتن در کنار سرداب مقدس، این عبارت ها، در مورد آن مکان مقدس در ادعیه و زیارات دیده می شود:

«پروردگارا! به راستی که این بقعه ای است که آن را پاکیزه گردانیده و شرافتش داده ای و راهنمایی است که آن را پاکیزه کردی؛ جایی که راهنمایان توحید را در آن آشکار کردی».(۳)

نه – حرم های مطهر امامان معصوم: (مدینه، کاظمین، کربلا، سامرا، مشهد).

ده – مسجدهای محله.

یازده – موقف عرفه.

«و اکنون به سوی تو آمده ام و در این مکان که شرافتش داده ای، در مقابل درگاهت



---

۱– . نک: همان.

۲– . برگرفته از: علیرضا برازش، قرآن صاعد، تهران، امیر کبیر، چ ۳، فصل نهم.

۳- . الصحیفه المهدیه، ص ۱۷۱.

ایستاده ام به امید رسیدن به آنچه نزد توست و تمایلم به سوی توست».(۱)

### ۴. شخصیت ها و نقش های مثبت

توجه به جایگاه ویژه مستجاب الدعوه ها به وسیله شخصیت ها هنگام ایفای نقش آنان یا هنگام یادآوری آنها در دیالوگ ها.

در اصول کافی، ج ۴، کتاب الدعا، ص ۲۷۲، بابی با عنوان «مَنْ تُسْتَجابُ دَعْوَتُهُ؛ کسی که دعایش مستجاب می شود» آمده است که بر اساس روایات مندرج در آن، افراد زیر را مستجاب الدعوه اعلام می کند:

الف) آن کسی که به حج برود؛

ب) جهاد کننده در راه خدا؛

ج) بیمار

امام صادق علیه السلام فرمود: «سه دسته اند که دعایشان به اجابت رسد: [یکی] آن کس که به حج رود. پس بنگرید که چگونه با بازماندگانش رفتار می کنید. [دوم ]جهاد کننده در راه خدا. پس بنگرید که چگونه با بازماندگانش رفتار می کنید. [سوم ]بیمار. پس او را به خشم درنیاورید و دلتنگش نکنید».

د) امام عادل؛

ه) دعای مظلوم؛

و) دعای فرزند صالح و نیکوکار برای پدر و مادر؛

ز) دعای پدر صالح برای فرزند؛

ح) دعای مؤمن برای برادرش:

امام صادق علیه السلام فرمود: «پدرم می فرمود: پنج دعاست که از درگاه پروردگار تبارک و تعالی رد نگردد: [اول ]دعای امام عادل؛ [دوم] دعای ستم دیده که خدای عزوجل می فرماید:



۱- . الصحیفه الثانیه السجادیه، ص ۱۵۸.

هر آینه به طور مسلّم، انتقام تو را [از ستم کارت] بگیرم، گرچه پس از زمانی باشد؛ [سوم] دعای فرزند صالح برای پدر و مادر؛ [چهارم] دعای پدر صالح برای فرزند؛ [پنجم] دعای مؤمن برای برادرش در پشت سر او که خدا می فرماید: «و لَکَ مثله؛ مانند آن بر تو باد».

ط) در صورت تقدم چهل مؤمن بر خویش در دعا:

امام صادق علیه السلام فرمود: «هرکس که چهل مؤمن را [در دعا] جلو اندازد، سپس [برای خود] دعا کند، دعایش اجابت شود».

ی) دعای روزه دار تا وقت افطار؛

ک) دعای عمره گزار تا وقت بازگشت به وطن؛

ل) دعای شخص غایب برای شخص غایب:

امام صادق علیه السلام فرمود: «هیچ دعایی زودتر به اجابت نرسد مگر دعایی که شخص غایب برای غایب دیگری کند».(۱)

### ۵. نقش و تأثیر دعا و نیایش در بیان شخصیت ها

الف) بیان آثار دعا در زندگانی شخصی افراد:

یک – ایجاد آرامش روحی مانند: «ای مولای من! به یاد تو قلبم زنده است و با مناجات با تو درد خود را ساکن و بی اثر می کنم».(۲)

دو – ایجاد امید و توکل در زندگی مانند: «تو پناه من هستی هنگامی که راه های مختلف با گستردگی خود مرا حیران می کند و زمین به پهناوری خود بر من تنگ می گردد و اگر رحمت تو نباشد، به یقین، من از هلاکت شدگان هستم».(۳)



---

۱- . راز و رمز نیایش، صص ۱۰۵ – ۱۰۸.

۲- . مفاتیح الجنان، ص ۳۸۹، دعای ابو حمزه ثمالی.

۳- . زاد المعاد، ص ۲۶۹، دعای عرفه و مفاتیح الجنان.

سه – تغییر سرنوشت به وسیله دعا.

ب) پرداختن به دعا به عنوان یکی از عوامل تغییر قضای الهی (و ارزیابی آن در راستای بحث «بداء» در تعالیم اسلامی) مانند: «پروردگارا! عمر مرا طولانی گردان، رزق مرا وسیع کن، جسم مرا سالم بدار، مرا به آرزویم برسان، اگر از سیاه بختان هستم، مرا از شمار آنان محو کن و نام مرا در ردیف سعادتمندان بنویس. به راستی که تو در کتاب نازل شده بر پیامبرت (درود بر او و خاندانش) فرموده ای: خداوند آنچه را بخواهد، محو می کند و ام الکتاب نزد اوست».(۱)

ج) بیان فطری بودن دعا به نقل از قرآن در برنامه های تخصصی، مانند: «و هر گاه آدم به رنج و زیانی درافتد، همان لحظه به هر حالت باشد، از نشسته و خفته و ایستاده، بی درنگ، ما را به دعا می خواند». (یونس: ۱۲)

د) تبیین تأثیر دعا و نیایش به ویژه به نقل از دانشمندان متخصص (روان شناسان و پزشکان خارجی) در روند فیلم ها و سریال های علمی. آلکسیس کارل، فیزیولوژیست، جراح و متفکر معروف فرانسوی و دارنده دو جایزه نوبل در دو رشته مهم تحقیقی می گوید:

نتایج نیایش را با علم نیز می توان دریافت؛ زیرا نیایش نه تنها بر روی حالات عاطفی، بلکه بر روی کیفیات بدنی نیز اثر می گذارد و گاهی در چند لحظه یا چند روز، بیماری جسمی را بهبود می بخشد. این کیفیات هرقدر هم که غیر قابل درک باشند، بایستی به قوایشان معترف بود. دفتر مشاهدات طبی «لورد» بیش از دویست مورد درمان فوری و غیر قابل تردید سل و کری و استئومیلیت و سرطان و امراض بدنی دیگر را ضبط کرده است.(۲)



---

۱- . زاد المعاد، ص ۱۸۹.

۲- . پرویز دبیری، راه و رسم زندگی، ۱۳۵۸، ج ۱۴، ص ۱۷۱. برای مطالعه بیشتر: انسان موجود ناشناخته، صص ۱۴۱ و ۱۴۲؛ راز و رمز نیایش، صص ۳۸-۴۰.

پروفسور کارل گوستاو یانگ، روان کاو معروف:

طبیعت آدمی طوری ساخته شده است که خود به خود نسبت به خدا به طور «دینامیک» در خود احساس عطش و پرستش می کند. ازاین رو، اگر به راه راست توحید هدایت نشود، در برابر معبودهای کاذب (بت ها و ...) سر تعظیم فرود می آورد تا آن عطش درونی خود را سیراب کند.(۱)

ویلیام جیمز: «در بسیاری از موارد دعا در بهبود حال بیمار مؤثر بوده است».(۲)

دکتر الکسیس کارل: «ما در جاده سختی قدم می زنیم. آدمی، احتیاج به کمک دارد. نیایش می کند، کسی به کمک می آید».

ه) تأکید بر نقش دعا در پیوند میان بنده و خدا و بیان جمله ای زیبا و معروف در این زمینه، مانند: «اِلَهی لا تَکِلْنِی اِلی نَفْسی طَرْفَةَ عَیْنٍ اَبَدا؛ خدایا! هرگز [حتی ]برای یک چشم بر هم زدن، مرا به خودم وامگذار».

و) تأکید بر اینکه دعا نوعی عبادت و پرستش بوده و حتی نماز که بهترین عبادت است، در معارف اسلامی، نوعی دعا شمرده شده است.

ز) بیان تأثیر دعا بر جلوگیری از رخدادهای ناشی از نداشتن اعتدال روانی افراد جامعه و کاهش جرم ها و انحراف های اجتماعی.(۳)

ص: ۲۱

---

۱- . اسدالله اسدی گرمارودی، راز و رمز نیایش، تهران، نشر سبحان، چ ۳، صص ۳۸ - ۴۰.
۲- . ویلیام جیمز، دین و روان، ترجمه: مهدی قائینی، ص ۱۵۳.
۳- . قطع نظر از اثر دعا برای رسیدن انسان به کمال مطلق، برای اداره کشور کمک می کند. برای کمک کردن، یک وقت انسان می رود دزد را می گیرد، یک وقت دزدی نمی کند. آنهایی که اهل مسجد و دعا هستند، اختلال نمی کنند. این خودش، کمکی به جامعه است... . آنها که سر گردنه می روند و آدم می کشند، اهل این معانی نیستند، اگر اهل این معانی بودند [این جنایات را] نمی کردند. تربیت جامعه به همین چیزهاست، به همین ادعیه است که از خدا و پیغمبر [و ائمه علیهم السلام] وارد شده است. تمام ادعیه ای که در لسان او [پیامبر] و ائمه مسلمین واقع شده است، تمام این ادعیه در عین حالی که دعوت به معنویّات است، از راه دعوت معنویات تمام مسائل مسلمین اصلاح می شود. صحیفه نور، ج ۱۸، ص ۲۷۵.

ح) بیان دست یابی به شناخت واقع بینانه و به دور از افراط و تفریط از خود در پرتو دعا.

ط) تأکید بر حل برخی مشکلات از راه دعا مانند شفا گرفتن بیماران صعب العلاج.

ی) طراحی و استفاده از دیالوگ های مربوط به نقش دعا در زوایای گوناگون زندگی افراد به ویژه جوانان، ایجاد آرامش روحی در زمان های پرالتهاب و استرس مانند: امتحان، کاریابی، حوادث غیرمترقبه و دوراندیشی.

ک) توجه به نقش دیالوگ های کوتاه در تأثیر بسیار قوی دعا در سلوک اخلاقی و عرفانی برای جوانان جویای معرفت.

ل) اشاره به همایش های دعا و دستاوردهای آن.

م) نمایش دعا خواندن انفرادی یا دسته جمعی کودکان و نوجوانان در برنامه های نمایشی به ویژه فیلم و سریال.

ن) دست به دعا برداشتن یا به کار بردن عبارت های کوتاه دعایی در جاهای مناسب داستان به وسیله کودک، نوجوان، جوان و ریش سفید.

ق) روی آوردن شخصیت جوان نمایش به دعا برای گره گشایی.

ر) توجه به تُن و ریتم صدای شخصیت های جوان هنگام دعا کردن.

ش) بیان مفهوم واقعی دعا از دیدگاه عرفانی ائمه اطهار علیهم السلام، با هدف تلاش برای اصلاح تفکر عامیانه درباره دعا و آشنایی جوانان با مفاهیم و رفتارهای مورد نظر ائمه در ارتباط با دعا.

### ۶. مسائل قابل توجه در زمینه دعا

الف) بهره گیری از فواید دعا برای بیان شخصیت های داستان به ویژه با آوردن نام یکی از دعاها.

ب) دعا کردن شخصیت داستان هنگامی که از او انتظار داریم واکنش جدی انجام

دهـد، مانند آگاهی از دشـنام دشـنام دهنده، چنان که حضـرت امام جعفر صادق علیه السـلام درباره چنین فردی این گونه دعا کرد: «خـدایا! من حقم را به او بخشـیدم. تـو از من بزرگـوارتری و جود و کرمت از من بیشـتر است. پس او را ببخشـای و کیفر مکن».

ج) بیان معنای دعا (خواسـتن و درخواست کردن) در قالب مفاهیم و عبارت های وارد شده، مانند: «فَلَکَ الْعُلُوُّ الْاَعْلی فَوْقَ کُلِّ عالٍ؛ علو برتر، فوق هر برتری از آن توست».(۱)

د) اشـاره به اشتراک و تفـاوت دعـا بـا قرآن. اشتراک آنها در معارف اسـلامی و الهی است، ولی تفاوت آنها از دو جنبه است. اول، تفـاوت از نظر گوینـده آنها که قرآن، کلام خالق و دعا، کلام مخلوق است. دوم، تفاوت در شـیوه بیان معارف و تفصـیل آنها که قرآن، بیان کلی و دعا، بیان تفصیلی دارد.

ه) اشاره به اشتراک و تفاوت دعا با حـدیث. اشتراک آنها در این است که هر دو کلام معصومند، ولی روح عبارت های دعا با حـدیث فرق دارد. حـدیث معمولاًـ به اقتضای شـرایط افراد و جامعه و پیش آمـدن موقعیت هایی در اجتماع بیان شـده و انگیزه صدور آن هم غالبا راهنمایی و ارشاد و تذکر است، ولی دعا، غالبا انگیزه شخصی و درونی دارد. به این معنی که گرایش ها و احساسات درونی و خواسـته های شخصـی سـبب صـدور و تحقق دعا و حالت ویژه آنهاست. از سویی، هنگامی که نیاز به دعا پدید آید، شـخص دعا کننده توجهی به غیر ندارد. بنابراین، خلوت با معبود، مهم ترین ویژگی دعا به شـمار می آید، برخلاف حدیث که روی سخن آن با غیر است.

و) اشاره به قرآن صامت، ناطق و صاعد.

بیـان و توجه به این نکته درباره قرآن، حـدیث و دعا که بر اساس اعتقاد ما، کتاب خـدا «قرآن صامت» و ائمه ما «قرآن ناطق» و تجسم قرآن صامتند و دعا نیز «قرآن



---

۱- . صحیفه کامله سجادیه، شرح و ترجمه: سید علی نقی فیض الاسلام، تهران، مرکز نشر فیض الاسلام، ۱۳۶۶، چ۲، ج ۱، ص ۳۱۶.

صاعد» است. بر این اساس، قرآن سه گونه است: قرآن صامت، قرآن ناطق و قرآن صاعد.

در این میـان، قرآن ناطق، جایگاه نزول و فرود قرآن صامت است و اگر قرآن صامت، غیر از قلب قرآن ناطق، محلی برای فرود و نزول نـداشت، هیـچ چیزی در جهـان هستی نمی توانست حقـایق آن را هضم کنـد، بلکه به محض آگـاهی بر آنهـا از خوف پروردگار، بندهای هستی او گسسته می شد.(۱)

قرآن صـامت، گفت وگوی خـالق بـا مخلوق و خلیفه خویش است. حال وقتی خلیفه مهجور در سـرزمین ماده، با خالق و اصـل خویش به نجوا و شـرح درد اشتیاق می پردازد و قرآن ناطق، حقایقی از حال خویش را می گویـد، قرآنی دیگر پدیـد می آید که به سوی معبود صـعود می کند و قرآن صاعد، با شرح و تفصیل جلوه گر می گردد. چنان که امام علی علیه السلامدر دعای کمیل می فرماید: «یا مَنْ اِلَیْهِ شَکَوْتُ أحْوالِی؛ ای کسی که از احوال خود به او شکایت می کنم».(۲)

ز) بیان تأثیر درمانی دعا (تأثیر جسمانی و روحانی به ویژه برای بیماران).

ح) اشاره به کارکردهای فردی و اجتماعی دعا (دست کم در حد کلی).

ط) اشاره به اجازه پروردگار به انسان برای دعا کردن به عنوان بزرگ ترین نعمت الهی:

«وَ مِنْ اَعْظَمِ النِّعَمِ عَلَیْنا جَریانُ ذِکْرِکَ عَلَی اَلْسِنَتِنا وَ اِذْنُکَ لَنا بِدُعائِکَ وَ تَنْزِیهِکَ وَ تَسْبیحِکَ». از بزرگ ترین نعمت های تو بر ما، جریان ذکر تو بر زبان هایمان و اجازه تو به ما برای دعا کردن و تنزیه و تسبیح است».(۳)



---

۱- . نک: حشر: ۲۱.

۲- . حمید گل مرادزاده، نقش تفسیری دعا در عقاید اسلامی، مرکز پژوهش های صدا و سیما، کد ۳۵۶، صص ۴ و ۵.

۳- . به نقل از: امام سجاد علیه السلام، مفاتیح الجنان.

ی) بیان اینکه دعوت مستقیم به دعا ابتدا از سوی پروردگار بوده است:

«اُدْعُونی اَسْتَجِبْ لَکُم؛ مرا بخوانید تا شما را اجابت کنم». (غافر: ۴۰)

ک) یادآوری اهمیت دعوت غیرمستقیم به دعا از سوی حق تعالی.

خداوند مهربان گاهی فرد یا افراد را به مشکلات و بلاها گرفتار می کند تا شاید در آن شرایط، فرد رو به سوی دعا و مناجات آورد، مانند:

«فَاَخَذْناهُمْ بِالْبَأْساءِ و الضَّرّاءِ لَعَلَّهُمْ یَتَضَرَّعُونَ؛ پس آنان را با مشکلات و سختی ها گرفتار کردیم، تا شاید به درگاه حق تضرع کنند». (انعام: ۴۲)

«آنها را به عذاب گرفتار کردیم تا شاید باز گردند». (زخرف: ۴۸)

ل) استفاده از سیره معصومین علیهم السلام هنگام دعای شخصیت ها و خواندن دعاهای مورد تأکید ایشان.

م) بیان تأثیر دعا در زندگانی روزانه و معرفی نمونه هایی از زندگانی معصومین علیهم السلام، علما و حتی مردم عادی در گفتار شخصیت ها.

ن) توجه به حالت های خاص و استفاده از دعای مناسب در بیان شخصیت ها، مانند: دعا هنگام انفاق، قرض الحسنه و هرگونه کمک به دیگران.

س) استفاده از متن های ادبی کوتاه، ضرب المثل یا شعر که بر دعا نیز تأکید می کند (نمونه ها در فصل دوازدهم و سیزدهم همین نوشتار آمده است).

ع) شرکت در جلسه ها و مراسم دعا و همراهی شخصیت های داستان با دعاخوانان. نکته مهم در این برنامه آن است که اگر شخصیت اصلی داستان دعا هم نخواند، ولی با دیگران همراهی کند، شخصیت دعاخوان، مثبت و باسابقه نیکو و فهمیده جلوه نمایی می کند.

ف) اشاره به تأکید قرآن بر دعا و بیان این نکته که واژه دعا بیش از ۲۰۰ بار در آیه های قرآن آمده است و به طور مستقیم می گوید: «انسان را هرگاه رنجی پیش آید، در آن حال به دعا و انابه و توبه به درگاه خدا رود». (زمر: ۸)

ص) تکرار اوراد کوتاه سفارش شده پس از دعا و انجام اعمال مربوط به آن:

یک - صلوات

دو - آمین گفتن

امام صادق علیه السلام می فرماید: «موسی دعا کرد و هارون و فرشتگان آمین گفتند. پس خداوند فرمود: همانا دعایتان را اجابت کردم».(۱)

همچنین می فرماید: «اَلدّاعی وَ الْمُؤَمِّنُ فِی الْأَجْرِ شَریکانِ؛ دعا کننده و آمین گو در ثواب عایده شریکند».(۲)

نکته: آمین در لغت به معنی استجب؛ یعنی «خدایا! استجابت کن» آمده است.

سه - ذکر «ما شاء الله» و «لاحول و لاقُوَّه الا بالله».

چهار - کشیدن دست بر سر، رو و سینه خود. (این کار در حال نماز مکروه و در خارج از آن مستحب است).

امام باقر علیه السلام می فرماید:

بنده ای که دستش را به سوی خدا بگشاید (دعا کند)، خدا را شرم آید که آن را تهی برگرداند. پس پیش از برگرداندن و (جمع کردن) دست، آن را بر سر و رو (و در روایتی دیگر بر سر و رو و سینه) بکشید تا برکت و رحمت ها و نعمت های فرو ریخته شده و نادیدنی (از دید کوتاه ما) را که از جانب خدا در کف دست هایتان ریخته شده است، جذب وجودتان کنید.(۳)

ق) استفاده از اشعار مرتبط با دعا برای تبلیغ آن به طور غیرمستقیم مانند:



---

۱- . وسائل الشیعه، کتاب الصلوه، ابواب الدعا، باب ۳۹، ح ۱.
۲- . همان، باب ۳۵، ح ۲.
۳- . همان، باب ۶۷، ح ۱.

تا نگرید ابر، کی خندد چمن ؟

تا نگرید طفل، کی نوشد لبن؟

ما نبودیم و تقاضامان نبود

لطف «تو»، ناگفته ما می شنود

ر) اشاره به مطالعات برخی جوامع غربی که نشان می دهد افراد مذهبی نسبت به افراد غیرمذهبی، بسیار کمتر دچار ناراحتی های روانی می شوند.

ش) اشاره به اینکه افرادی که از راه دعا با خداوند ارتباط دارند، هم از روان سالم و شخصیت متعادل بهره مندند و هم از کارهای ناشایست و بزه کارانه دوری می کنند.

ت) اشاره به اینکه ثواب و احتمال پذیرش دعای جماعت - در مواردی که سفارش شده است - بیشتر از دعای انفرادی است، همان گونه که ثواب نماز جماعت بیشتر از نماز فراداست.

ث) به کار بردن لفظ «ما، همه و کل» برای عمومیت دادن دعا.

خ) دعا برای مؤمنان در غیاب آنها و یادآوری ویژگی این گونه دعاها مانند: اجابت سریع فراوانی روزی، دفع ناخوشی و آمین فرشته.(۱)

ذ) دعا هنگام آسایش و راحتی با یادآوری مداومت بر دعا.

امام باقر علیه السلام فرمود: «سزاوار است که مؤمن خدا را در آسایش آن گونه دعا کند که در گرفتاری دعا می کند».(۲)

ض) بیان نیایش های قرآن کریم با تمرکز برفرازهای بلند و متناسب با روند داستان در برنامه های عمومی و تفسیری یا در برنامه های تخصصی ویژه نیایش.

(بقره: ۱۲۸، ۱۲۹، ۲۰۱، ۲۸۶؛ آل عمران: ۸، ۹، ۱۶، ۳۸، ۵۳، ۱۴۷، ۱۹۲، ۱۹۳،



---

۱- . نک: اصول کافی، ج ۴، صص ۲۶۹ و ۲۷۰.

۲- . عده الداعی، ص ۲۰۰.

۱۹۴؛ مائده: ۱۱۴، ۱۵۱، ۱۵۶؛ ابراهیم: ۴۰ و ۴۱؛ مؤمنون: ۱۰۶، ۱۰۷ و ۱۱۸؛ فرقان: ۶۵ و ۷۴؛ شعرا: ۸۳ و ۸۶؛ غافر: ۸؛ حشر: ۱۰؛ ممتحنه: ۵)

ظ) یادآوری و استفاده از نیایش های امام علی علیه السلام مانند: دعای کمیل و مناجات مسجد بزرگ کوفه.(۱)

غ) یادآوری و بهره گیری از نیایش های حضرت علی علیه السلام در نهج البلاغه:

خطبه ۸۳ : اَلْحَمْدُللّهِ الَّذِی عَلا بِحَوْلِهِ... عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ.

خطبه ۱۰۸: لْحَمْدُللّهِ الْمُتَجَلِّی... عقائِدِ السَّریراتِ.

خطبه ۹۱: اَلْحَمْدُللّهِ الَّذی لایَفِرُهُ... اِلْحاحُ الْمُلِحِّینَ.

خطبه ۱۶۳: اَلْحَمْدُللّهِ خالِقِ الْعبادِ... وَلا بِالْجَوارِ وَ الْاَدَواتِ.

خطبه ۱۸۲: اَلْحَمْدُللّهِ الَّذِی... راغِبا مُجْتَهِدا.

خطبه ۱۸۲: فَسُبْحانَ مَنْ لا یُخْفَی... وَ لا یَنْقُصُهُ نائِلُ.

خطبه ۱۰۰: اَلْحَمْدُللّهِ النّاشِرِ... رَایَهِ الْحَقِّ.

خطبه ۶۵: اَلْحَمْدُللّهِ الَّذِی لَمْ یَسْبِقْ لَهُ حالٌ... هُو مِنْها بائِنٌ.

خطبه ۱۵۵: اَلْحَمْدُللّهِ الَّذِی انْحَسَرَتْ... فَیَکُونَ مُمَثِّلاً.

خطبه ۱۵۷: اَلْحَمْدُللّهِ الَّذِی جَعَلَ الْحَمْدَ... وَ عَظَمَتِهِ.

خطبه ۷۸: اَللّهُمَّ اغْفِرْلی... وَ هَفَواتِ اللِّسانِ.

خطبه ۲۱۵: اَلْحَمْدُللّهِ الَّذِی ... جَاءَ مَن عِنْدَکَ.

الف) اشاره به مناجات های معروف مانند: مناجات شعبانیه، نیایش امام حسین علیه السلام در صحرای عرفات و نیایش های امام سجاد علیه السلام مثل دعای مکارم الاخلاق.

ب) استفاده از اشعار دعایی و مناجاتی شاعران دل سوخته در جاهای مناسب داستان مانند: نیایش های آذر بیگدلی (دیوان لطف علی بیگ آذر بیگدلی، صص ۹۹،

١-. مفاتيح الجنان.

۴۳۵، ۴۹۸)؛ ابوسعید ابوالخیر(سخنان منظوم ابوسعید ابی الخیر، صص ۲- ۲۶)؛ خواجه عبدالله انصاری (مناجات خواجه عبدالله انصاری)؛ بابا افضل کاشانی (کلیات بابا افضل کاشانی، تصحیح: سعید نفیسی)؛ اقبال لاهوری (کلیات، صص ۵۳، ۴۷۷، ۴۴۹، ۴۵۳)؛ امام خمینی رحمه الله(چهل حدیث، صص ۳۸۰، ۴۳۲، ۵۴۳، ۶۶۱؛ سر الصّلوه، ص ۱؛ کشف الاسرار، ص۸۰؛ نقطه عطف، ص ۴۴؛ محرم راز، ص ۲۱؛ صحیفه نور، ج۷، ص ۱۲۳؛ دیوان امام، ص ۴۱غ۳ و ۴۲غ۴؛(۱) مناجات نامه امام خمینی رحمه الله و مناجات و دعا در شعر فارسی، تألیف احمد احمدی بیرجندی، (چاپ آستان قدس رضوی)؛ همه توسل نامه ها، مناجات نامه ها، الهی نامه های علما و عرفای اسلامی.



---

۱- . نک: قادر فاضلی، زمزمه عشاق، قم، فضیلت علم، ج ۱، ۱۳۸۰.

## فصل سوم: نماهنگ دعا و نیایش

### ۱. نماهنگ های عمومی

الف)

نماهنگ های گوناگون دعا در آینه قرآن کریم، روایات و ادبیات فارسی.

ب) نماهنگ های دعاهای مهم انبیا و معصومان علیهم السلام. (در این نماهنگ، هر ده ثانیه یکی از دعاهای معروف و منسوب به پیامبر و امام ارائه شود، به گونه ای که هر دعایی، زمینه ای جداگانه داشته باشد. بهتر است مجموعه این دعاها را شاعری به نظم درآورد و خواننده ای بخواند، به صورتی که هنگام نمایش هر دعا، صوت و لحن و متن خواننده، مناسب با آن دعا باشد.)

ج) نماهنگ مقدمات، مُؤَخَّرات و مراسم های گوناگون دعا.

د) نماهنگ گره گشایی، کنترل نفس، اصرار در دعا و نیایش.

ه) نماهنگ دعا در ادیان گوناگون و بررسی نیایش های فراموش شده و به جا مانده از آنها و مقایسه آن با مناجات و نیایش اسلام.

و) نماهنگ دعا در فرهنگ عامه و مقایسه آن با دعاها و فرهنگ های گوناگون جهانی.

ز) نمایش توجه مردم به دنیا، دعا، معنویت و بازنمایی چهره واقعی زر و زور در مقابله با آن.

ح) ترسیم جذابیت های زمان ها و مکان های سفارش شده برای دعا در قالب نماهنگ. سازندگان این نماهنگ، بهتر است به زمان های ویژه دعا که نزدیک به استجابت است، مانند: شب قدر، شب های احیا، جمعه، نماز وتر، بعد از سپیده دم،

بعد از ظهر، در هنگامه نمازها، قرائت قرآن، بین اذان و اقامه، هنگام رقت قلب، هنگام جاری شدن قطره ای اشک، هنگام نزول باران، هنگام جنگ، هنگام وزیدن بادها، هنگام ظهر، هنگام ریخته شدن خون مؤمن و هنگام سجده ها توجه کنند و با در نظر گرفتن دعای مناسب آن در مکان های سفارش شده دعا، تطبیق داده شود، مکان هایی مانند: حرم و کعبه، صحرای عرفه، مساجد، کنار قبور ائمه به ویژه زیر قبه امام حسین علیه السلام.

ط) نماهنگ آهن شدن و آدم شدن.

تصویر سنگ آهن که در میان انبوه لایه های سنگ ها قرار دارد. حال نیرویی او را از سنگ های دیگر جدا می کند و پس از حمل، در شرایط ذوب، حذف ناخالصی ها، قالب دادن و انجماد قرار می دهد تا فلزی که هم از نظر ارزش و هم از نظر کاربرد با پیش از خود تفاوت دارد، نه تنها زینت بخش منازل و ساختمان ها، بلکه قوام بخش و نگه دارنده آنها شود. حال انسانی را در نظر بگیرید که در مادیات، خودخواهی ها و شهوات غرق است و کارهایی هم شأن حیوانات انجام می دهد (با بهره گیری از برخی رفتارهای غربیان به ویژه شیطان پرست ها)، ولی روزی، او همین تحول را در آهن می بیند (تصویر فرآیند کشف سنگ آهن و استخراج آن از معدن و جریان تولید آهن در کارخانه ذوب آهن به ویژه اصفهان) پس به تفکر فرو می رود و به خود و گذشته اش می اندیشد. آن گاه با دعا تلاش می کند از معدن مادیات بیرون بیاید و خود را به دست «حال» بسپارد و برای صاف شدن در مسیر «قال» و بیداری، دعای خیر دیگران را داشته باشد. گاهی وسعت رحمت و مغفرت (استفاده از تصاویر دستانی که هنگام تکبیر نماز عید فطر یا قربان به سوی آسمان بلند می شود) و گاهی به یاد عذاب های دوزخ می افتد (صحنه سازی دوزخ و شعله وری آتش همانند سکانس «شوذب و قفس» در مجموعه «معصومیت از دست رفته»). آن گاه دست از لذت صوری و بی پایه مادی می کشد (مانند امضاء نکردن سند خلاف، پی گیری نکردن و

خروج از مجلس گناه و...) و در پایان به سوی آسمان اشاره می کند و می گوید: «ای پروردگار من! تو را با حال نگرانی و رغبت، امیدواری و ترس می خوانم. هنگامی که گناهانم را می بینم فزع می کنم و هنگامی که کرم تو را می بینم، در عفو تو طمع می کنم. پس اگر عفو کنی، تو بهترین رحم کننده ای و اگر عذاب کنی، تو ستم کار نیستی».(۱)

## ۲. نماهنگ هایی برای جوانان

الف) نماهنگ دعا در جامعه صنعتی. توجه سازنده

نماهنگ به مطالعات مربوط به جوامع صنعتی غرب است مبنی بر اینکه مشکلات روانی و اجتماعی فراوانی به چشم می خورد و انسان متعالی از نظر روانی، به بیماری های روانی و عصبی دچار می شود و هر روز بر بیماری او و دوستانش و در نتیجه بر تعداد تیمارستان ها افزوده خواهد شد. او نیز مانند افراد دیگر برای فرار از مشکلات درونی به مواد مخدر و مشروبات الکلی روی می آورد. جوانان به دلیل ناراحتی های ناشی از تنهایی اجتماعی و خلأ معنوی مرتکب جرم و جنایت می شوند و نوجوانان به بزه کاری و فروش مواد مخدر روی می آورند. در این میان، با ترویج و تبلیغ فرهنگ دینی (به ویژه اسلام به صورت غیرمستقیم توسط نمادهای اسلامی مانند حالت قنوت در اقامه نماز جماعت و حالت اندیشه و آرامش پس از نماز) انسان وارفته فرهنگ غربی، به وسیله دعا و نیایش، پیوندش را با خداوند بیشتر می کند و انسان صنعتی می کوشد در عین کار و تلاش و اندیشه، خود را از مشکل تنهایی و پی آمدهای ناگوار روانی - اجتماعی آن نجات دهد. در این نماهنگ، بیمار صنعت غرب چنان که برای درمان بیماری روانی و اجتماعی خود به داروهای آرام بخش، الکل و... روی می آورد، به دعا و نیایش نیز در ابتدا به عنوان دارو در کنار دیگر داروها نگاه می کند، ولی در ادامه نماهنگ، به نقش



---

۱- . زاد المعاد، ص ۱۲۳.

شگرف آن به عنوان داروی معنوی - دینی ایمان می آورد.

ب) نماهنگ دعا و مناجات جنبش های ملی آزادی بخش مسلمان در نقاط گوناگون جهان با تمرکز بر دعای جوانان پیش از شهادت. (استفاده از دعاهای رزمندگان اسلام پیش از عملیات و نجوای جوانان حزب الله لبنان یا فلسطین پیش از عملیات شهادت طلبانه).

ج) نماهنگ امید و دعا. زمانی که تمام تلاش ها و راه ها برای گشودن گره یک مشکل، ناکام بماند و عملاً چاره ای برای آن یافت نشود، در این شرایط افرادی که قدرت بالاتر را باور ندارند، معمولاً، دچار ناامیدی و افسردگی می شوند، ولی جوان معتقد، روزنه ای را پیش رو دارد که به فضای لایتناهی می رسد؛ درگاهی که مطمئن است به نجات و گشایش می انجامد. بنابراین، با توکل به او، به آینده امیدوار می شود و با قدرت توسل و توکل و با تلاش پی گیر، جام رهایی و نجات را سر می کشد.

ص: ۳۳

## فصل چهارم: دعا در برنامه کودک و نوجوان

### ۱. رویکردهای آموزشی – ترویجی دعا

الف) برگزاری جلسه های خاطرات دعا به وسیله کودکان و نوجوانان در مدرسه و برنامه های ویژه.

ب) برگزاری مراسم دعا و مناجات در مدارس و منزل و دعاخوانی کودکان و نمایش آن در برنامه های کودکان و نوجوانان.

ج) برگزاری پرسش و پاسخ درباره دعا و استفاده از نکته های مورد توجه ایشان درباره دعا در روند داستان.

د) قرار دادن برنامه اهدای جوایز یا تقدیر از کودکان و نوجوانان پس از پایان برنامه های دعا و نیایش.

ه) صدای مناجات کودکانه در صبح به عنوان زیر متن صحنه، مثل بیدار شدن با صدای دعا و مناجات در برنامه های نمایشی کودکان و نوجوانان.

و) آموزش و یادآوری کودکان و نوجوانان به دعاهای مرسوم و ساده مانند: گفتن «سلام بر حسین علیه السلام» و «لعنت بر یزید» بعد از نوشیدن آب، گفتن «الحمدللّه رب العالمین» بعد از خوردن غذا و گفتن آن پس از عطسه خود و گفتن «عافیت باشد» در برابر عطسه دیگران.

ز) آموزش چگونگی نیایش و دعا به کودکان و نوجوانان.

ح) استفاده از دعاهای کوتاه و عامیانه در برخورد با کودکان، نوجوانان و جوانان. دعای «دست تون بی بلا» برای تشکر از كودك و نوجوان و «الهی پیرشی» برای قدردانی از جوان و فرستادن صلوات برای یادآوری مسئله ای در پاسخ به پرسش نوجوانان و جوانان.

ص: ۳۴

ط) آموزش دعاهای مهم و راحت به کودکان و نوجوانان مانند دعای فرج.

ی) تشویق کودکان و نوجوانان به دعا و قدردانی غیرمستقیم از ایشان پس از انجام نیایش های فردی.

ک) درخواست از کودکان و نوجوانان برای برگزاری مراسم دعا و اعلام حضور دیگران برای حضور در مراسم ایشان.

ل) توجه به قالب های گوناگون برای انتقال مفاهیم دعا به کودکان مانند کارتون، نمایش عروسکی و نماهنگ.

م) دعوت کودکان و نوجوانان به دعا و یاد خداوند با عبارت های ساده، روان و عاطفی:

بچه ها! می خواهید خدا شما را یاد کند و به شما توجه داشته باشد؟ بیایید با هم دعا بخوانیم، مانند: «مرا یاد کنید تا شما را یاد کنم». (بقره: ۱۵۲)

ن) توجه دادن کودکان و نوجوانان به حالات ویژه دعا مانند کف دو دست به سوی آسمان، اشاره با یک انگشت یا دو انگشت به همراه اشاره و حرکت آنها و بالا بردن دست ها و اشک ریختن.

س) پذیرایی از کودکان و نوجوانان و دعوت از ایشان به دعا در ایام شادی و عیدهایی که دعا در آنها سفارش شده است، مانند: عید غدیر، عید فطر و عید قربان.

ع) هم خوانی دعا با کودک و نوجوان به ویژه دعاهای وارده از ائمه معصومین علیهم السلام به ویژه دعاهای مأثوره دارای وزن و قافیه (بهتر است در ابتدا مربی یا مجری بخواند و بقیه تکرار کنند یا از قبل تمرین لازم را برای اجرای دسته جمعی داشته باشند).

ف) آموزش آداب پیش از دعا به کودکان و نوجوانان، مانند: بچه ها! بیایید پیش از دعا با هم وضو بگیریم و برویم مسجد یا رو به قبله بایستیم.

ق) درخواست از کودکان و نوجوانان برای رعایت آداب دعا مانند:

«بچه ها! اول «بسم الله» و بعد خدا را سپاس بگویید و سپس صلوات بفرستید. حالا دعا کنید. دیگران را هم دعا کنید. دست ها را به سوی آسمان ببرید، تا از خدا که توفیق داده دعا کنیم، شکر کنید. بعد هم سجده کنید».

ر) همراهی بـا کودکـان ونوجوانـان در آداب پس از دعـا،ماننـد: «دعایتـان که تمـام شـد، صـلوات بفرستیـد. دست ها را پایین نیاورید و به سر و صورت بکشید...».

(برای استفاده از آداب دیگر و منابع آنها به قسمت تاک شو این مجموعه مراجعه شود).

ش) استفاده از متن های ادبی و دعایی با ریتم کودکانه، مانند:

ای آفریننـده! تو خاک را آفریـدی. تو برای ما دانه های گیاهان را آفریـدی. تو باران را فرسـتادی تا دانه ها رشـد کننـد و گیاه شوند. بعد هم خورشید خانم را فرستادی تا بتابد و گیاهان را بزرگ کند.

ای قدرتمند! اگر بخواهی می توانی زمین های سرسبز کشاورزی را مثل بیابان خشک کنی (واقعه: ۶۳ – ۶۵).

ت) آشنا کردن کودکان با دعاها و جمله های مربوط به حالت های ویژه مانند: گفتن «بسم الله» و «به نام خدا» در ابتدای کارها و «الهی شکر»، « خدایا شکرت»، «خدایا ممنونم» و «الحمدللّه» در هنگام شکر و سپاس برای دریافت نعمت بیشتر.

پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله وسلم فرمود: «بهای نعمت، ستایش و سپاس گزاری از خداوند است».(۱)

ث) استفاده از شعرهای نیایشی مانند:

ص: ۳۶

---

۱- . صادق احسان بخش، آثار الصادقین، رشت، دفتر نماز جمعه گیلان، ۱۳۷۶، چ ۱، ج ۴، ص ۲۲۰.

مثل خنده مهتاب

از تو شعر می گویند

ابر و چشمه و دریا

وزن شعر ماهی ها

با تو می شود زیبا

* * *

اشک ابرها ز باران

با تو می شود جاری

توی سینه دریا

موج را تو می کاری

* * *

دست و روی گل ها را

شبنم تو می شوید

قطره قطره با گل ها

قصه از تو می گوید

* * *

می توان تو را نوشید

مثل خنده مهتاب

می توان تو را حس کرد

توی قطره های آب

خ) انتقال نقش و جایگاه دعا به کودکان و نوجوانان و بیان شراکت دعاگو و آمین گو در ثواب، مانند:

«بچه ها من دعا می کنم، شما آمین بگویید (یا برعکس) تا همه ثواب ببریم (در جاهای مناسب برنامه به ویژه در پایان برنامه)».

ذ) ساخت مستندهای آموزشی دعا و احکام و آداب آن در مدارس ابتدایی، راهنمایی و پخش آن در برنامه های خانه و مدرسه.

ض) ایجاد تغییر رفتار والدین با دعای فرزندان و برعکس (با تمرکز بر روابط صمیمی و عاطفی).

ظ) ایجاد رغبت در کودکان، نوجوانان و جوانان برای شرکت در مراسم دعا در خارج از خانه.

غ) برجسته سازی دعا در مقایسه دو خانواده که کودکان و نوجوانانی که یکی از آن دو پای بند به دعا و مناجات است و بازنمایی آثار جسمی و روحی دعا بر آن خانواده.

گ) پر رنگ کردن حضور کودکان و نوجوانان در برنامه های مربوط به آغازها و پایان ها به ویژه تدارکات در برگزاری مراسم دعا، بازنمایی روی آوری کودک و نوجوان به دعا برای گره گشایی برای خود و دیگران.

چ) توجه به صدای کودکانه، دستان کوچک و گردن کج و حالت متواضعانه به عنوان چهار رکن اساسی در انتقال فضای دعای کودکان و نوجوانان.

پ) بازتاب ارتفاع و نورانیت دسته نوجوانان و جوانان هنگام دعا و مناجات به ویژه هنگام دعاهای بعد از عزاداری که پس از دعای خطیب برای آمین گفتن با هم به سوی آسمان بلند می شود.

ژ) دعای والدین نزد کودکان و نوجوانان و آمین خواستن ایشان از فرزندان با

تأکید بر درخواست والدین از کودکان، نوجوانان و جوانان برای دعا یا آمین گفتن و اظهار نقش پاکی قلب ایشان در برآورده شدن دعاها.

ن) دعوت از مربیان پرورشی و اعضای انجمن اولیا و مربیان مدرسه در صحنه های مربوط به دعای کودکان و نوجوانان.

**۲. مسابقه**

الف) قرار دادن متن های کتاب دعا یا مفاهیم آن در مسابقه های تخصصی یا غیرتخصصی.

ب) توجه به دعاهای کودکان و نوجوانان در پیش و پس از مسابقه ها.

ج) استفاده از صلوات های کودکان و نوجوانان به عنوان دعایی مهم برای تشویق ایشان در مسابقات.

د) استفاده از نیایش کودکانه با صدا و تم زیبا به عنوان تیتراژ برنامه کودک و نوجوان یا تیتراژ مسابقات کودک و نوجوان یا صدای روی متن.

ه) معماها و پرسش های عمومی برای مسابقه های تخصصی یا غیرتخصصی دعا مانند: کدام دعای مشهور است که نقطه ندارد؟ (اللهم صل علی محمد و آل محمد)

و) پرسش از مکان هایی که امید استجابت دعا در آنها بیشتر است، مانند: «بچه ها! چهار مکان را نام ببرید که دعا در آنجاها امکان بیشتری برای اجابت دارد. (محدوده حرم و کنار کعبه، صحرای عرفه، مسجد و کنار قبر امام معصوم علیه السلام)».

پس از پاسخ گویی نیز از بچه ها پرسیده شود که در کدام یک از این مکان ها حضور یافته اند.

ز) پرسش های مسابقه ای درباره زمان های دعا، مانند:

«چهار وقت را نام ببرید که در آن زمان ها سفارش شده دعا کنید که امید استجابتش زیاد است. (شب های قدر، جمعه، بعد از سپیده دم، در هنگامه نماز، در

زمان قرائت قرآن، بین اذان و اقامه، هنگام جاری شدن قطره اشک و هنگام سجده)».

در پایان، از بچه ها پرسیده شود که در کدام یک از این زمان ها بیشتر دعا کرده یا می کنند.

ح) طرح پرسش هایی درباره شرایط و آداب دعا (نک: قسمت تاک شو این مجموعه).

ط) نماهنگ ویژه دعای کودکان و نوجوانان و پخش آن هنگام هم زمانی پخش برنامه ایشان با زمان اذان و ساخت نماهنگهای شاد و جذاب دعایی ویژه مراسم و مسابقه ها.

ص: ۴۰

## فصل پنجم: دعا و نیایش در گزارش های خبری و مستند – گزارش

### ۱. گزارش و اطلاع رسانی

الف) اطلاع رسانی درباره مراسم گوناگون دعا در سطح کشور و استان ها (در شبکه های سراسری)، دعاهای محله ها (در شبکه های استانی) و دعاهای ویژه مانند نماز و دعای باران یا مراسم اعتکاف مسجد جامع.

ب) گزارشی از مراسم دعایی که سبب تحول مادی و معنوی شده است ماند ایجاد ساختمان.

ج) خبررسانی از دعای مردم در نقاط گوناگون ایران و مقایسه آن با دعاهای ایرانیان مقیم خارج از کشور و پیروان ادیان دیگر.

د) مصاحبه و گزارش از نقاشان و نقاشی های مرتبط با دعا (در این گونه برنامه ها و گزارش ها بهتر است هم گام با نشان دادن نقاشی با نقاش مصاحبه شود یا گزارشی از نمایشگاه ها یا گالری های گوناگون، تهیه و نقاشی هایی که درمورد دعا و مناجات است، برجسته گردند، مانند: ساخت مستند – گزارش از دستاوردهای نقاشی های واحد هنری گردان ها و لشکرها در زمان جنگ).

ه) گزارش از سمینارهای برپا شده درباره دعاها و مسائل مربوط به آن با هدف ایجاد موج گرایش و توجه به دعا در جامعه.

و) مصاحبه و نظرخواهی از علما و دانشمندان دیگر کشورها (بهتر است غیرمسلمان باشند) درباره دعا و پخش آن در زمان های مناسب مانند پیش از اذان.

ز) مصاحبه و گزارش از تازه مسلمان ها در کشورهای غربی درباره احساس خود هنگام دعا و بیان آثار دعا در زندگی شخصی.

ح) گزارش از نظریه ها و کتاب های دانشمندان غیرمسلمان در مورد دعا.

ط) گزارش و پی گیری درباره نتیجه کار گروه های پزشکی در امریکا و دیگر کشورهای غربی و اطلاع رسانی از تحقیق و بررسی آنها درباره تأثیر دعا بر سلامت افراد.

**۲. گزارش مستقیم یا مستند – گزارش از تحول افراد و زمان ها و مکان های برگزاری دعا (با ذکر احادیث وارد شده در شأن آن زمان و مکان)**

الف) گزارش از مکان های معروف دعا در دنیا به ویژه مکان های مورد تأکید ادعیه در مکتب تشیع و اسلام.

ب) گزارش از مکان ها و نقاطی که دعا مورد توجه ادیان ابراهیمی است و سپس مقایسه آنها و تمرکز بر مکان ها و نقاط مورد تأکید اسلام.

ج) گزارش از زمان ها و مکان هایی که دعا در آنجا سبب دگرگونی های مهمی در جهان اسلام شده است.

د) گزارش از زمان ها و مکان های دعایی که به گونه ای منتسب به ائمه اطهار علیهم السلام به ویژه امام عصر(عج) هستند، مانند گزارش از «موقف عرفه» و «سرداب مقدس» به عنوان دو مکانی که دعا در آنها مستجاب می شود.

ه) مستند – گزارش و اطلاع رسانی از زمان های مورد تأکید برای دعا با تمرکز بر دعاهای برگزار شده در زمان های مورد نظر:

یک – شب قدر: «و تو چه می دانی که شب قدر چیست؟ شب قدر از هزار ماه بهتر است. در این شب فرشتگان و روح (جبرئیل) به اذن خدا [بر امام عصر(عج)] برای انجام دادن کارها نازل می گردند. این شب تا صبحگاه همه رحمت و سلامت است». (قدر: ۲ – ۵)

ص: ۴۲

دو – شب هـای اِحیـا: (شب اول رجب، شب نیمه شـعبان، شب های عیـدین (عیـد فطر و عیـد قربان) و شب های ۱۹، ۲۱ و ۲۳ رمضان.

سه – جمعه: (روز جمعه، آخر ساعات روز جمعه و شب جمعه).

پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله می فرماید:

همانـا روز جمعه برترین روزها و در نزد خـدای تعالی با عظمت ترین آنها به شـمار می رود. روز جمعه از روز عیـد فطر و روز عید قربان برتر است؛ زیرا خدا در آن روز آدم را خلق کرد. در آن روز آدم بر زمین هبوط کرد و... .(۱)

امام باقر علیه السلام می فرماید:

همانا خـدای تعالی هر شب جمعه از بالای عرش، از اول شب تا آخرش نـدا در دهـد که آیا بنـده مؤمنی نیست که برای دین و دنیای خود قبل از طلوع فجر مرا بخوانـد تا اجابتش کنم؟ آیا بنـده مؤمنی نیست که رزقش به تنگ آمـده است، پس مرا قبل از طلوع فجر برای افزایش رزقش بخواند تا آن را وسعت دهم؟ آیا بنده مؤمن مریضی نیست که مرا بخواند تا قبل از طلوع فجر او را شفا دهم؟ آیا بنده مؤمن مظلومی نیست که از من بخواهد تا قبل از طلوع فجر حقش را بستانم؟ پس همواره چنین ندا کند تا فجر طلوع کند.(۲)

چهار – در نماز وتر.

پنج – پس از سپیده دم.

شش – پس از ظهر و پس از مغرب.

امام صادق علیه السلام می فرماید: «دعا در چهار موطن اجابت می شود: در نماز وتر، بعد از



---

۱- . با تلخیص، عده الدّاعی، ص ۴۶؛ راز و رمز نیایش، ص ۱۱۳.

۲- . همان. برای بهره گیری از روایت های دیگر در این زمینه نک: اصول کافی، ج۴، باب القول عند الاصباح و الامساء.

سپیده دم، بعد از ظهر و بعد از مغرب».(۱)

هفت – هنگام نمازها.

حضرت رسول اعظم صلی الله علیه و آله می فرماید:

هنگـام نمازهایتـان، دست هـای خود را به دعـا برداریـد؛ زیرا آن بهترین ساعت هایی است که خداونـد عزوجل نظر رحمت به بنـدگان خود فرمایـد. هرگاه در مقام مناجاتش برآینـد، ایشان را اجابت کنـد و هر گاه او را بخواننـد، پاسـخ دهد و هرگاه دعا کنند، دعایشان را مستجاب کند.(۲)

امام صادق علیه السلام فرمود:

همانا خداوند بر شما واجب کرد نماز را در محبوب ترین اوقات نزد خود. پس حوایج خود را به دنبال نمازهای واجب خود از خدا بخواهید.(۳)

هشت – زمان قرائت قرآن.

نه – بین اذان و اقامه.

ده – هنگام جاری شدن قطره اشکی.

یازده – هنگام نزول باران.

دوازده – هنگام رزم و نبرد.

علی علیه السـلام می فرمایـد: «دعـا را در چهـار جا غنیمت بشـمارید: هنگام قرائت قرآن، هنگام اذان و آمـدن باران و در زمان برخورد کردن دو صف برای قتال».(۴)

سیزده – هنگام به دست آمدن رقت قلب.

امام صادق علیه السلام می فرماید:

هرگاه شما را رقّت مهم در رسد، دعا کنید که دل را رقّت حاصل نمی شود



---

۱– . اصول کافی، کتاب الدعاء، ج ۴، ص ۲۲۶.

۲– . راز و رمز نیایش، ص ۱۱۳.

۳- . عده الداعی، ص ۶۷.

۴- . اصول کافی، ج ۴، ص ۲۲۷.

مگر اینکه برای خدا خالص گردد.(۱)

چهارده – هنگام وزیدن بادها.

پانزده – هنگام ظهر.

شانزده – هنگام ریخته شدن خون مؤمن.

امام صادق علیه السلام می فرماید:

دعا را در چهار هنگام بخوانید: هنگام وزیدن بادها و برطرف شدن سایه ها (هنگام ظهر)، هنگام نزول باران و هنگام ریخته شدن اولین قطره خون مؤمن؛ زیرا در این وقت ها در آسمان باز شود.(۲)

هفده – هنگام سجده.

نزد علمای شیعه اجماعی است که سجده شکر در وقت متجدد شدن نعمتی یا دفع شدن بلایی، سنّت است و بهترین زمان آن (به ویژه برای شکر توفیق ادای نماز) پس از نماز است.

امام صادق علیه السلام فرمود:

سجده شکر واجب است بر هر مسلمانی. تمام می کنی به آن نماز خود را و خشنود می گردانی به آن پروردگار خود را و ملایکه را از خود به عجب می آوری. به درستی که هر گاه بنده نماز کند و بعد از آن سجده شکر کند، پروردگار عالمیان، حجاب را از میان بنده و ملایکه بگشاید. پس گوید: ای ملایکه من! نظر کنید به سوی بنده من که ادا کرد فرض مرا و تمام کرد عهد مرا. پس سجده کرد نزد من برای شکر آنچه من بر او انعام کردم. ای ملایکه من! او را چه باید داد؟ گویند: پروردگارا! رحمت تو. پس فرماید که دیگر چه باید داد؟ گویند: پروردگارا! بهشت تو. باز فرماید که دیگر چه باید داد؟ گویند: کفایت مهمات او و برآوردن حاجات او.



---

۱– . عده الداعی، ص ۱۱۴؛ عین الحیوه، ص ۱۲۲.

۲– . اصول کافی، ج ۴، ص ۲۲۶.

پس حق تعالی مکرر بپرسد و ملایکه جواب گویند، تا آنکه گویند: پروردگارا! ما دیگر چیزی نمی دانیم. آن گاه خداوند کریم فرماید که من او را شکر کنم، چنان که او مرا شکر کرد و به سوی او به فضل خود و رحمت عظیم خود را در قیامت شامل او بکنم.(۱)

و) مستند - گزارش و مصاحبه با افرادی که دعا و نیایش سبب تحولات درونی یا دنیایی ایشان شده است.

ز) مصاحبه و گزارش یا مستند - گزارش از افرادی که برای برگزاری دعا و مناجات در نقاط گوناگون ایران تلاش می کنند.



---

۱- . نک: کلیات مفاتیح الجنان، تصحیح: حریری و سعیدی، انتشارات اسلامی، ۱۳۷۱، چ ۱۴، ص ۹۵۴.

## فصل ششم: دعا در برنامه های ورزشی

### اشاره

فصل ششم: دعا در برنامه های ورزشی(۱)

### ۱. راه های نهادینه سازی

الف) استفاده از مفاهیم بلند نیایشی ائمه اطهار علیهم السلام و دعاهای ورزش کاران پیش کسوت و افتخارآفرین تاریخ معاصر به صورت زیرنویس.

ب) ایجاد باور در ورزش کاران نسبت به دعا و نقش آن در صحت و سلامت روح و جسم به ویژه نقش درمانی دعا.

ج) ترویج توکل به خدا و تمسک به اهل بیت علیهم السلام و عبارت های دعایی کوتاه مناسب ورزش کاری مانند «یا علی مدد».

د) به کارگیری جمله های مربوط به حضرت زهرا علیهاالسلام در میان بانوان ورزش کار مانند: «با فاطمه زهرا علیهاالسلام جشن بگیرید» پس از موفقیت در بازی و «یا زهرا علیهاالسلام» یا «یا زهرا علیهاالسلام ادرکنی» پیش یا هنگام بازی.

ه) بهره گیری از دعاهای قرآنی و روایی در برنامه های گوناگون ورزشی.(۲)

و) ترویج صلوات به عنوان دعایی فراگیر در ورزش.

ز) دعوت ورزش کاران و تماشاگران به دعا در روزهایی که مسابقه و ورزش در ایام استجابت دعا برگزار می شود: مانند دهه ذی حجه، عید غدیر، ماه مبارک رمضان و روز جمعه.

د) تبیین نقش درمانی و سلامت بخشی دعا از منظر دانشمندان اسلامی و غربی به



---

۱- . در این رابطه باید با ظرافت خاصی مفاهیم متعالی دعا برای ورزشکاران به صورت فرهنگ درآید، اگر از روش های غیرمستقیم بهره گرفته شود یا به تناسب در مواقع خاص استفاده شود، تأثیرگذارتر خواهد بود، هرگونه افراط، زیاده روی و استفاده نابجا از این مضامین ممکن است نتایج معکوسی به همراه داشته باشد.

۲- . نک: قسمت دیالوگ و تاک شو همین نوشتار.

ویژه از زبان پزشکان و مدیران فنی تیم ها و باشگاه ها.(۱)

ط) بهره گیری از دعـای جوانـان مشـهور و ورزش کـار یا دعای شخصـیت های داسـتان در پیش، پس و هنگام بازی در برنامه های مستقل یا در روند برنامه داستانی – ورزشی.

ی) اسـتفاده از تصویر دعـا و دسـتان به سوی آسـمان برخاسـته بازیکنـان افتخارآفرینی همچون حسـین رضازاده در بک گراند تصویر.

ک) تبیین فلسفه و هدف نهایی دعا برای از بین بردن و میراندن روح کبر و استکبار، توجه به توحید و امید

نبستن به غیر خدا و دست یابی به روحیه پهلوانی.

ل) نمـایش و پخش عبـارت هـا و تصویرهای مربوط به دعا در زمان های مناسب و هنگام مسابقات، ماننـد تمرکز دوربین های فیلم برداری در بازی های جام جهانی فوتبال بر حواشی و تماشاگران یا تصاویر و نوشتار حاشیه مکان بازی ها.

## ۲. نقش مجری و گزارشگر برنامه های ورزشی

الف) بیـان خـاطره هـای جـذاب ورزش کـاران دربـاره دعـا و تـأثیر آن بر توانایی فرد و رونـد بازی در میزگردهای ورزشـی و مصاحبه ها.

ب) عمومیت دادن دعا به وسیله ورزش کار، گزارشگر، مربی و دعاکننده.

ج) «بسم اللّه» گفتن ورزش کار یا ورزش کاران در آغاز دعا و بالا بردن دسـتان هنگام دعا و آمین گفتن دسـته جمعی پس از دعا و کشیدن دست بر سر و صورت به همراه صلوات و تأکید بر این سیره از سوی باشگاه و فدراسیون و بازنمایی آن به وسیله تصویربردار و گزارشگر.

د) تمرکز گزارش بر دعاها و حالت دعایی ورزش کاران در صـحنه های ورزشی مانند نمایش دعا در لحظه های افتخارآفرینی ایشان.



---

۱- .نک: قسمت معرفی کتاب هایی درباره دعا و نیایش همین نوشتار.

ه) نماهنگ دعا با محوریت صحنه های ورزشی و لحظه های دعای پیش یا پس از موفقیت در روند بازی (با مقدمه چینی مناسب از سوی مجری).

و) ضرورت توجه مجری و گزارشگر به دعاهای دسته جمعی ورزش کاران و مربیان در هنگام بازی و یادآوری آن در برنامه های تفسیری.

ز) مصاحبه با صاحبان باشگاه ها و مدیران فنی تیم ها درباره دعا و نقش نیایش در سلامت جسمانی و رفتاری بازیکنان و تأکید مجری و گزارشگر بر نقش و جایگاه دعا درمانی به ویژه برای مصدومان صحنه های ورزشی.

ح) گزارش تصویری از حالت ورزش کاران مسلمان پس از موفقیت در برابر حالت ورزش کاران غیرمسلمان با تمرکز بر رفتارهای اسلامی، نفی رفتارهای بی محتوا و عجیب و مقایسه و بیان مناسب مجری و گزارشگر در روند بازی.

ط) بیان فضیلت، آداب و احکام دعاهای روزها و شب های مسابقه به وسیله مجری و گزارشگر.

ی) بیان مجری و گزارشگر هنگام نیایش ورزش کاران یا تیم های ورزشی مبنی بر نقش دعا در رشد و تعالی روحی و تقرب به خدا و انجام بازی جوان مردانه و اخلاقی.

ک) استفاده مجری و گزارشگر از شعر و احادیث مربوط به دعا.[(۱)]

ل) تشویق بجا و درست ورزش کاری که به گونه ای، حرکتی که تداعی کننده دعاست، از خود نشان می دهد.

م) استفاده گزارشگر و مجری از دعای کارشناس برنامه ورزشی (به ویژه پیش کسوت) در روند تحلیل ورزش و مسابقه.



---

۱- . نک: فصل های اشعار و پیام مجری همین نوشتار.

## فصل هفتم: برنامه های مستقل درباره دعا و نیایش

۱. دعا، سیره عملی - تبلیغی پیامبران و ائمه اطهار علیهم السلام

تشویق پیامبران برای «رجوع به حق»، «توبه»، «استغفار» و «تضرع» در راستای دعوت آنان به تأثیرگذاری دعا بر زندگی بوده است. از ائمه شیعه علیهم السلام نیز دعاهای بسیاری در کتاب های دعا وجود دارد. به ویژه امام سجاد علیه السلام که اصل گسترش معارف اسلامی در زمان امامت ایشان بر روش دعا استوار بوده است. اکنون مجموعه آنها سرمایه گران بهای شیعه در زمینه معارف الهی به شمار می رود.

۲. تبیین تعریف دعا و تفاوت آن با ندا، انواع دعاها، تفاوت دعاهای وارده و غیر وارده و میزان فضیلت آنها.

۳. بیان ضرورت های عقلی و تاریخی دعا.

۴. پرداختن به جایگاه والای دعا در اسلام با توجه به مستحبی بودن دعا و تأکید قرآن و روایات بر آن.

۵. تبیین ارتباط میان دعا و نیایش با فطرت (فطری بودن نیایش از دیدگاه قرآن، روایات و اندیشمندان غربی).

۶. پاسخ به شبهه های مربوط به دعا و مناجات، مانند: علت اختصاص برخی دعاها به زمان یا مکان ویژه و دایره اعتماد به ادعیه ماثوره چیست؟ اگر خدا حاجت ما را بی دعا برآورده می کرد، بهتر نبود؟ چرا در برخی دعاهای ائمه اطهار علیهم السلام، توبه از گناه را می بینیم؟ اگر می توان از خداوند درخواست کرد، توسل به ائمه علیهم السلام چه معنایی دارد؟

البته این پرسش ها و پرسش های دیگر به گونه ای در این نوشتار پاسخ داده شده است.

۷. بیان فایده های معرفتی، اجتماعی و فردی، پزشکی، آموزشی، تربیتی و اقتصادی دعا.(۱)

۸. معرفی کسانی که دعایشان مستجاب می شود و بیان علت استجابت دعایشان.(۲)

۹. بررسی معرفت شناسانه زمان و مکان های سفارش شده برای استجابت دعا و تحلیل آثار تربیتی آنها.(۳)

۱۰. شرایط دعا.

۱۱. آداب دعا.

۱۲. تبلیغ عبادی بودن دعا.(۴)

۱۳. قالب دعا و مضامین عمیق اخلاقی - عرفانی آن.(۵)

۱۴. اطلاع رسانی درباره دعای پیامبران:

الف) حضرت آدم علیه السلام ؛ اعراف: ۲۳.

ب) حضرت نوح علیه السلام ؛ نوح: ۲۶ - ۲۸.

ج) حضرت ابراهیم علیه السلام؛ بقره: ۱۲۷، ۱۲۹؛ ابراهیم: ۳۸،۴۰،۴۲.

د) حضرت سلیمان علیه السلام؛ نمل: ۱۹.

ه) حضرت یونس علیه السلام؛ سوره انبیا: ۸۷ و ۸۸.

و) حضرت یوسف علیه السلام؛ سوره یوسف: ۳۳و۳۴.



---

۱- . نک: اسداللّه اسدی گرمارودی، راز و رمز نیایش، نشر سبحان، چ ۳، صص ۸۸ - ۱۰۰.

۲- . همان، صص ۱۰۶ - ۱۰۸.

۳- . نک: کتاب های معرفی شده در همین نوشتار به ویژه مباحث قسمت های گزارش خبری و تاک شو.

۴- . نک: غافر: ۶۰.

۵- . نک: بقره: ۲۵۰؛ آل عمران: ۱۹۱، ۱۹۳، ۱۹۴؛ اعراف: ۱۵۱،۱۲۷،۴۷،۲۳؛ یوسف: ۱۰۱؛ ابراهیم:۴۰و۴۱.

ز) حضرت موسی علیه السلام؛ سوره قصص: ۲۱و۲۴.

ح) حضرت زکریا علیه السلام؛ آل عمران: ۳۸.

ط) حضرت لوط علیه السلام؛ شعراء: ۱۶۹ و ۱۷۱؛ عنکبوت:۳۰.

۱۵. تبیین آداب دعا در قرآن؛ اعراف: ۵۵ و ۵۶ ؛ سجده: ۱۶؛ ق: ۶۰ و ۶۵.

۱۶. بررسی و تحلیل روان شناختی و جامعه شناختی آموزه های معصومین علیهم السلامبه عنوان معلمان برتر در آموزش دعا به همراه نقل فرازهایی از نیایش ایشان. آموزه هایی مانند:

الف) کلید خزاین الهی.

امام علی علیه السلام می فرماید:

... خدایی که خزانه های آسمان ها و زمین در دست اوست... ، کلید خزانه هایش را در دست تو نهاده، با آنچه به تو اجازه داد تا از او بخواهی. پس هر گاه بخواهی، با دعا، درهای نعمتش را می گشایی.(۱)

ب) برترین عبادت.(۲)

ج) برتر از تلاوت قرآن.

از امام صادق علیه السلام پرسیدند: «زیاد خواندن قرآن افضل است یا زیاد خواندن دعا؟» فرمود: «دعا».(۳)

د) مغز عبادت.

پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله می فرماید: «دعا، مغز عبادت است و با دعا کسی هلاک نمی شود».(۴)

ه) کلید رستگاری.



---

۱- . بحارالانوار، ج ۷۴، ص ۲۰۴؛ نهج البلاغه، نامه ۳۱.

۲- . نک: اصول کافی، ج ۲، ص ۴۶۶.

۳- . بحارالانوار، ج ۹۰، ص ۲۹۹.

۴- . همان، ص ۳۰۰.

امام علی علیه السلام فرموده است: «دعا، کلید پیروزی و گنجینه رستگاری است».(۱)

و) کلید رحمت و چراغ تاریکی ها.

امام علی علیه السلام می فرماید: «دعا، کلید رحمت و چراغ تاریکی هاست».(۲)

ز) اسلحه پیامبران و مؤمنان.

در حدیثی از پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله می خوانیم: «دعا، اسلحه مؤمن و ستون دین و نور آسمان ها و زمین است».(۳)

ح) محبوب ترین عمل در روی زمین.

امام علی علیه السلام می فرماید: «محبوب ترین کارها در روی زمین برای خدای عزوجل، دعاست».(۴)

ط) نافذترین اسلحه.

امام صادق علیه السلام: فرموده است: «دعا، نافذتر از اسلحه برنده است» و «دعا از نیزه تیز، نافذتر است».(۵)

ی) برگرداننده قضای حتمی.(۶)

ک) درمان هر درد.

امام صادق علیه السلام چنین می فرماید: «بر شما باد دعا کردن؛ زیرا دعا، شفای هر دردی است».(۷)

ل) وسیله دفع بلاها.



---

۱- . همان، ص ۳۴۱.
۲- . همان، ص ۳۰۰.
۳- . اصول کافی، ج ۲، ص ۴۶۸؛ بحارالانوار، ج ۹۰، ص ۲۹۴.
۴- . همان.
۵- . بحارالانوار، ج ۹۰، صص ۲۹۵و۲۹۷.
۶- . نک: اصول کافی، ج ۲، ص ۴۷۰.
۷- . بحارالانوار، ج ۹۰، ص ۲۹۵.

«امواج بلا را به وسیله دعا قبل از پیش آمدن حادثه و بلا از خود دور کنید».(1)

م) وسیله دفع اندوه.(2)

ن) وسیله تقرب به خدا.(3)

۱۷. دعا از نگاه اندیشمندان اسلامی.(4)

۱۸. انتقال مفاهیم چگونگی انجام دعا.

۱۹. جایگاه دعا در مسیر خلقت.

۲۰. مقایسه دعا با اعمال دیگر از نظر ملاک های ارزشی خداوند.

۲۱. فلسفه و هدف نهایی از نیایش و دعا.

۲۲. دعا، قضا و قدر.

۲۳. تأخیر اجابت یا تأخیر عملی شدن موضوع درخواست.

۲۴. شرایط حقیقی بودن دعا و دلایل مستجاب نشدن برخی دعاها.(5)



---

۱- . همان، ص ۲۸۹.

۲- . همان، ص ۲۹۰.

۳- . همان، ص ۳۰۳.

۴- . نک: حسین موسوی راد لاهیجانی، روزه، درمان بیماری های روح و جسم، ص ۲۲۰.

۵- . نک: کتاب های معرفی شده در پایان این مجموعه از جمله کتاب قرآن صاعد.

## فصل هشتم: تاک شو ویژه دعا و نیایش

### ۱. مهم ترین شرایط دعا

محورهای قابل توجه و تأثیرگذار در استجابت دعا عبارتند از:

الف) نیت

رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرماید: «اِنَّما الأعْمالُ بِالنِّیاتِ؛ همانا اعمال به نیت ها بستگی دارد».(۱)

همچنین می فرماید: «لِکُلِّ امْرِءٍ مَا نَوی؛ برای هر کس همان است که در نیت دارد».(۲)

ب) حضور قلب

امام خمینی رحمه الله می فرماید: «بدان که حضور قلب در عبادات حاصل نشود مگر به افهام نمودن به قلب اهمیت عبادات را».(۳)

ج) اخلاص

امام علی علیه السلام می فرماید: «خوشا به حال کسی که عبادات و دعایش را برای خدا خالص گرداند و قلبش را به آنچه دیدگانش مشاهده می کند، مشغول ندارد و به آنچه می شنود، از یاد خدا غافل نگردد».(۴)

د) دعا درباره محالات ذاتی و وقوعی

ص: ۵۵

---

۱- . میزان الحکمه و اسرار الصلوه، ص ۲۲۶.

۲- . میرزا جواد ملکی تبریزی، اسرارالصلوه، برگردان: رضا رجب زاده، انتشارات پیام آزادی، ص ۲۲۶.

۳- . چهل حدیث، مرکز نشر فرهنگی رجاء، ۱۳۶۸، چ ۲، ص ۳۶۸.

۴- . اسرارالصلوه، ص ۲۷۳.

دعا کننـده نبایـد چیزی درخواست کند که از محالات ذاتی و وقوعی است مثلًا نمی تواند دعا کند که از ملایکه شود یا اینکه خورشید را در جیب خود قرار دهد.(۱)

## ۲. آداب پیش، هنگام و پس از دعا

الف) آداب پیش از دعا

یک - حسن ظن داشتن به خدا

اباعبـداللّه علیـه السـلام می فرمایـد: «حسـن ظن به خـدا داشـتن؛ یعنی اینکه جز به خـدا امیـدی نداشـته باشـی و جز از گنـاهت نترسی».(۲)

دو - صدقه دادن

سه - خوش بو کردن

چهار - به مسجد رفتن یا رو به قبله قرار گرفتن

روایت شده است که حضـرت صادق علیه السـلام وقتی حاجتی داشت، هنگام ظهر طلب می کرد و چون این اراده را می کرد، اول چیزی را صـدقه می داد و خـود را بـه بـوی خوشـی معطر می سـاخت. سـپس بـه مسـجد می رفـت و حـاجت خـود را می طلبید.(۳)

پنج - وضو گرفتن

امام صادق علیه السلام می فرماید:

«کسـی که به گونه ای نیکو وضو بگیرد و دو رکعت نماز با رکوع و سـجود صحیح به جای آورد و سلام نماز بگوید، آن گاه خدا را بستاید و بر رسول و آل او درود فرستد، سپس حاجت خویش را از خدا بخواهد....(۴)



---

۱- . راز و رمز نیایش، ص ۱۲۸.

۲- . عده الداعی، ص ۱۴۷.

۳- . عین الحیوه، ص ۱۳۲؛ سیدمحمدباقر شهیدی، الادعیه و التهلیلات، ص ۳۵.

۴- . بحارالانوار، ج ۱۹، به نقل از: راز و رمز نیایش، ص ۱۳۴.

ب) آداب هنگام دعا

یک – گفتن «بسم اللّه الرحمن الرحیم» در آغاز دعا

امام صادق علیه السلام می فرماید: «هر کاری که با بسم اللّه آغاز نگردد، به فرجامی نیکو نخواهد رسید».(۱)

پیامبر فرمود: «دعایی که با بسم اللّه الرحمن الرحیم آغاز گردد، رد نمی شود».(۲)

دو – مقدم داشتن مدح و ثنای حضرت حق بر دعا و حاجت

امام صادق علیه السلامفرمود:

بر شما باد هر گاه یکی از شما چیزی از مال دنیا را درخواست کند، ابتدا بر خدای عزوجل ثنا و مدح کند و بر نبی صلوات فرستد و آن گاه حاجت های خود را درخواست کند.(۳)

سه – مقدم داشتن صلوات بر دعا و حاجت

پیامبر اعظم صلی الله علیه و آلهفرمود: «صلوات شما بر من سبب اجابت دعای شما و زکات کارهایتان است».(۴)

شرف از ذکر تو داراست نماز شب و روز

صلوات تو چو روح است و صلاتش بدن است(۵)

چهار – اعتراف به گناهان

امام صادق علیه السلاممی فرماید:

ص: ۵۷

---

۱– . بحارالانوار، ج ۹۲، ص ۲۴۲.

۲– . همان، ج ۹۳، ص ۳۱۳.

۳– . عده الداعی، ص ۱۶۰.

۴– . امالی طوسی، ج ۱، ص ۲۱۹.

۵– . علامه حسن زاده آملی.

بپرهیزید از اینکه درخواست کنید از خداوند حاجتی از خواهش های دنیا و آخرت را مگر آنکه اول حمد و ثنای الهی را به جای آورید و او را مدح و ستایش کنید. آن گاه بر پیامبر و آل او درود فرستید و سپس به گناه اعتراف کنید. آن گاه حاجت خود را از خدا طلب کنید.(۱)

بر باد فنا گر ندهی گرد خودی را

هرگز نتوان دید جمال احدی را(۲)

پنج - استغفار از گناهان

«پس بدان که نیست معبودی جز خدا و آمرزش بخواه برای گناه خویش».(محمد:۱۹)

شش - توسل به معصومین علیهم السلام

«ای اهل ایمان! از خدا بترسید و [به وسیله اولیای حق] به خدا توسل جویید». (مائده: ۳۵)

امام صادق علیه السلام نیز در این باره می فرماید: «به خدا سوگند! نام و نشان های نیک خداوند ما هستیم... و به خدا سوگند! وسیله ای که در قرآن از آن سخن به میان آمده است، ما هستیم».(۳)

هفت - توجه قلبی به دعا

امام صادق علیه السلام می فرماید: «هرگاه خواستی خدا را بخوانی، توجه قلبی داشته باش».(۴)

امام صادق علیه السلام در جای دیگر می فرماید:

هر کس بخواهد منزلت خود را نزد خدا دریابد، باید منزلت خدا را نزد خویش بنگرد. همانا خدا به اندازه اعتباری که بنده برای خدا در نزد خود



---

۱- . راز و رمز نیایش، ص ۱۴۰.

۲- . وحدت کرمانشاهی.

۳- . نک: اصول کافی و بحارالانوار، ج ۹۱، به نقل از: راز و رمز نیایش.

۴- . عده الداعی، ص ۱۸۰.

قائل است، منزلت و اعتبار قائل می شود.(۱)

هشت – اظهار خشوع در دعا

«خدای خود را به تضرع و زاری و نهانی بخوانید». (اعراف: ۵۵)

نه – نام بردن حاجت در دعا

امام صادق علیه السلام می فرماید:

خدای عزوجل حاجتت را می داند و نیز می داند که تو چه می خواهی، ولی دوست دارد که حاجت های [خود را] به درگاه او شرح دهی. پس هر گاه دعا می کنی، حاجت خود را بگو.(۲)

ده – دعا کردن در پنهانی و خفا

امام رضا علیه السلام می فرماید: «یک دعای پنهانی بنده، معادل هفتاد دعای آشکار است».(۳)

یازده – عمومیت دادن به دعا

در قرآن می خوانیم: «اِهْدِنَا الصِّراطَ الْمُسْتَقِیمَ»، «رَبَّنا آتِنا فِی الدُّنیا حَسَنَهً وَ فِی الْاخِرَهِ حَسَنَهً وَ قِنا عَذابَ النَّارِ».

پیامبر در این باره فرموده است: «هرگاه یکی از شماها دعا کند، پس عمومیت دهد [و همه را دعا کند]؛ زیرا آن حاجت به اجابت نزدیک تر است».(۴)

دوازده – دسته جمعی دعا کردن

امام صادق علیه السلام فرموده است: «پدرم هرگاه حاجتی داشت، زنان و اطفال را گرد می آورد و دعا می کرد و آنها آمین می گفتند».(۵)

امام صادق علیه السلام می فرماید: «چهار نفر جمع نمی شوند برای دعا مگر آنکه وقتی که



---

۱- . همان.

۲- . اصول کافی، ج ۹، ص ۲۲۵.

۳- . فلاح السائل، ص ۴۶؛ بحارالانوار، ج ۹۳؛ اصول کافی، ج ۴، ص ۲۲۵.

۴- . اصول کافی، ج ۴، ص ۲۴۱.

۵- . همان، ص ۲۴۲.

متفرق می شوند، دعایشان مستجاب شده است».(۱)

سیزده - مقدم داشتن دیگران بر خود در دعا

امام صادق علیه السلامی فرماید: «هر کس چهل مؤمن را مقدم دارد و برای ایشان دعا کند، سپس برای خود دعا کند، دعایش مستجاب می شود».(۲)

آلکسیس کارل می نویسد: «نیایش برای دیگران همیشه مؤثرتر از دعا درباره خویشتن است».(۳)

چهارده - بلند کردن دست ها هنگام دعا

پانزده - سجده کردن در دعا

امام صادق علیه السلام می فرماید: «به درستی که پدرم فرمود نزدیک ترین حالات بنده به خدا هنگامی است که در سجده و گریان باشد».(۴)

شانزده - پافشاری بر دعا

امام باقر علیه السلام در این باره می فرماید: «به خدا قسم! هیچ بنده ای به درگاه خدای عزوجل اصرار نورزد جز اینکه خداوند دعایش را مستجاب کند».(۵)

هفده - شتاب نداشتن در دعا و استجابت آن

هجده - دعا در غیاب برادران دینی

امام باقر علیه السلام فرموده است:

زودترین دعایی که به اجابت رسد، دعای برادر دینی است برای برادرش در غیاب او. ابتدا برای برادرش دعا کند. سپس فرشته ای که موکل او است،

ص: ۶۰

---

۱- . همان.

۲- . بحارالانوار، ج ۹۳، ص ۳۸۴؛ عین الحیوه، ص ۱۳۳.

۳- . راز و رمز نیایش، ص ۱۴۷.

۴- . عین الحیوه، ص ۱۳۲.

۵- . اصول کافی، ج ۴، ص ۲۲۴.

گوید: آمین برای توست دو چندان.(۱)

نوزده - گریه کردن و جاری ساختن اشک از چشم

پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله در این باره می فرماید: «خدا خبرم داد که به عزت و جلالم سوگند که آنچه را اهل گریه درک کردند، عبادت کنندگان درک نکردند».(۲)

ج) آداب پس از دعا

یک - صلوات پس از دعا

امام صادق علیه السلام می فرماید:

هر کس را حاجتی باشد، باید ابتدا صلوات بر محمد و آلش فرستد. سپس حاجت خود را طلبد. آن گاه با صلوات بر محمد و آلش دعا را خاتمه دهد؛ زیرا خدای عزوجل، بخشنده تر از آن است که دو طرف دعا را پذیرا شود و وسط را واگذارد. در نتیجه، صلوات بر محمد و آلش حجاب ها و موانع استجابت را برمی دارد.(۳)

دو - دست بر صورت کشیدن پس از دعا

امام صادق علیه السلام می فرماید:

هیچ بنده ای دست به درگاه خدای عزیز جبار نگشاید جز آنکه خدای عزوجل شرم کند که آن را خالی بازگرداند، تا اینکه از فضل و رحمت خود در آن بنهد. پس هرگاه یکی از شما دعا کرد، دستش را برنگرداند تا آن را به سر و روی خود بکشد.(۴)

سه - گفتن «ماشاءاللّه، لاحَوْلَ ولا قُوَّةَ اِلاّ بِاللّه ِالْعَلِیِّ الْعَظِیمِ» پس از دعا

امام صادق علیه السلام فرموده است:



---

۱- . همان، ص ۲۶۹.

۲- . همان، ص ۱۶۹.

۳- . عده الداعی، ص ۲۱.

۴- . اصول کافی، ج ۴، ص ۲۴۷.

هر گاه کسی دعا کرد و پس از دعا گفت ماشاءاللّه، لاحول و لا قوه الا باللّه العلی العظیم، خدای فرماید: بنده ام قطع امید کرد و خود را تسلیم امرم ساخت. پس حاجتش را برآورده سازید.(۱)

چهار - مراقبت بر ترک گناه

امام ششم در این باره می فرماید:

همانا اگر شما خدا را در آنچه امر فرموده است، اطاعت می کردید، هر آینه شما را اجابت می کرد، ولی شما معصیت و مخالفت او می کنید، پس شما را اجابت نمی کند.(۲)

پنج - دست نکشیدن از دعا

پیامبر اسلام می فرماید:

خدا رحمت کند بنده ای را که حاجتی از خدا می طلبد، پس در دعا اصرار کند؛ چه مستجاب شود و چه نشود. [سپس این آیه را خواند:]... و خدای یکتا را می خوانم و امیدوارم چون او را بخوانم، مرا از درگاه لطفش محروم نگرداند.(۳)

## ۳. دعا و نقش آن در زندگانی فردی و اجتماعی

الف) تبیین نقش دعا در زندگانی فردی انسان

یک - ایجاد آرامش روحی

دو - ایجاد امید و توکل در زندگی

سه - تقویت ارتباط با خالق و حس تعلق به او

چهار - تغییر سرنوشت به وسیله دعا(۴)



---

۱- . عده الداعی، ص ۲۱۱.

۲- . دعاها و تهلیلات قرآن، ص ۲۱.

۳- . نک: مریم: ۴۸؛ راز و رمز نیایش، ص ۱۵۷.

۴- . نک: «نقش تفسیری دعا در عقائد اسلامی» از آثار مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما و کتاب های معرفی شده در قسمت آثار فردی و اجتماعی دعا در همین مجموعه.

ب) نقش های گوناگون دعاهای ائمه اطهار علیهم السلام در زندگانی انسان

یک - نقش آموزشی

دو - نقش تربیتی

سه - نقش راهبردی

چهار - تفصیل یا تفسیر معارف

ج) توجه به موانع اجابت دعا

یک - گناه، مانع بزرگ بین خدا و بنده و عامل حبس دعا

در دعای کمیل می خوانیم: «پروردگارا! آن گناهانی که دعا را حبس می کند، از من بیامرز»؛ «از تو می خواهم که کارهای زشتم، دعای مرا از تو نپوشاند و مانع اجابت دعایم نشود».

دو - امید به غیر خدا و انتظار رفع حاجت از او، عامل اجابت نشدن دعا.

«پس هر کس بستن راه نیاز خود را نزد تو جوید و رفع فقر و نیاز از خود را، به وسیله تو بخواهد، به یقین که حاجت خود را از محل آن خواسته است و بر خواسته خود از راهش درآمده است و کسی که حاجت خود را نزد کسی از مخلوقات تو ببرد یا فقط او را وسیله برطرف کردن آن قرار دهد [و به تو توجهی نداشته باشد]، همانا که متعرض محرومیت خود شده و مستحق از دست دادن احسان تو گردیده است».(۱)

«سپاس خدایی که او را می خوانم و جز او نمی خوانم و اگر جز او کسی را بخوانم، خواسته ام را اجابت نمی کند. سپاس خدایی که به او امید دارم و به غیر او امید ندارم و اگر به غیر او امید داشتم، حتما امیدم را برآورده نمی کرد...».(۲)



---

۱- . صحیفه کامله سجادیه، ص ۱۰۱، دعای سیزدهم.

۲- . صحیفه الثانیه السجادیه، ص ۷۵.

سه - سوء ظن و بی اعتمادی به پروردگار

«و همانا شیطان، عنان مرا در بدگمانی و ضعف یقین (به تو) در اختیار گرفته است. پس من از بدی همسایگی او برایم و اطاعت کردن نفسم از او به تو شکایت می کنم».(۱)

چهار - حرام خوارگی

پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله فرمود: «هر که دوست دارد دعایش مستجاب شود، باید خوراک و کسبش را حلال کند».(۲)

خداوند در حدیثی قدسی می فرماید: «از شما دعا و از من اجابت است و هیچ دعوتی در نزدم محبوب نخواهد ماند مگر دعای خورنده مال حلال».(۳)

د) بحث و نظرخواهی از کارشناسان برنامه و مردم (با ضبط قبلی و پخش آن در میان برنامه و گفت وگو) درباره دعا و تأثیر آن به ویژه در برنامه های اجتماعی تلویزیون مثل برنامه خانواده و جنگ جوان.

ص: ۶۴

---

۱- . صحیفه کامله سجادیه، ص ۲۲۴، دعای ۳۲.

۲- .بحارالانوار، ج ۹۳، ص ۳۲۱.

۳- . عده الداعی، ص ۱۳۹.

## فصل نهم: مستند دعا و نیایش

### ۱. مستندهای آموزشی – اطلاع رسانی نیایش و دعا

از فرهنگ عامه و فرهنگ ملل

الف) مستند دعاهای مناطق گوناگون مردم و برنامه ها و مراسم ایشان با استفاده از اشخاص واقعی. مانند: مستند دعای مردم مناطق گوناگون هنگام دیدن ماه (اول ماه یا بدر) با تمرکز به دعاهای مأثوره و مستند دعاها و نیایش های ویژه اعیاد اسلامی.

ب) مستند دعا و برنامه های عبادی ایرانیان مقیم خارج از کشور.

ج) مستندهای آموزش احکام و آداب و فضایل دعا به ویژه در مناسبت های خاص.

د) توجه به دعا و مناجات در مستندهای علمی به ویژه در بازنمایی زندگانی اندیشمندان، هنرمندان و... .

ه) مستند مقایسه کاهش مفاسد اجتماعی در زمان های پرداختن به دعا مانند ماه مبارک رمضان با زمان های دیگر با نظر به اسناد و آمار.

و) مستند بررسی اخلاق اجتماعی مردم مناطق مقید به دعا و بازشناسی جامعه های بی توجه به دعا برای بصیرت بخشی.

ز) مستند دعا و فرهنگ عامه ایل ها و عشایر برای اطلاع رسانی.

ح) مستند عبادات و نیایش های علما و مسئولان جمهوری اسلامی ایران به ویژه مقام معظم رهبری برای اطلاع رسانی و الگوسازی.

ط) مستند دعا و نیایش در یهودیت، مسیحیت و مقایسه آن با اسلام و مقایسه آنها با دعاهای ادیان غیرالهی.

ک) مستند مقایسه میراث گران بهای دعاهای رسیده از ائمه اطهار علیهم السلامبا دعاهای بسیار اندک دیگر مذاهب اسلامی. با تمرکز بر اینکه در دعاهای موجود مکتب تشیع، افزون بر معنای غالب در دعا که همان درخواست کردن است، حمد و ثنای الهی، تکریم و تعظیم پروردگار، مطالب بلند و عمیق عرفانی، انسان شناسی و جهان شناسی، بیان مضمون و منظور آیات قرآن و بیان واقعی معارف اصیل و ضروری انسان در مسائل اصول و فروع دین به چشم می خورد.

ل) پرداختن به دگرگونی های فرهنگ های دینی و غیردینی در بستر تاریخ با ساخت فیلم مستندی با عنوان «نیایش و تحولات». مانند: مستند آموزشی زمان ها و مکان های دعا در جهان و بررسی تغییر و تحول در مکان ها و نقاط معروف دعا و نیایش در ادیان ابراهیمی با تمرکز بر تأثیر و تأثر از زمان و ادیان بعدی و تأکید بر یهودیت، مسیحیت و اسلام.

## ۲. بازنمایی کتاب های دعا و نیایش

الف) تهیه مستند از کتاب هایی که در سال های اخیر نوشته شده و گفت وگو با نویسندگان آنها و تمرکز بر انگیزه ایشان در توجه به بحث دعا.

ب) ساخت و پخش مجموعه های مستند «کتاب های دعا» مانند مجموعه هشت قسمتی زیر:

قسمت اول: در این قسمت تنها به کتاب هایی پرداخته شود که دعاهای روزهای خاص یا ساعات شبانه روز را که از معصومین علیهم السلامرسیده است، دربرمی گیرند، مانند: کتاب وظایف الیوم و اللیله از جلال الدین سیوطی یا عمل الیوم و اللیله از عبدالقادر احمد عطا.

قسمت دوم: کتاب هایی که ثواب اعمال و اذکار خاصی را مطرح می کنند، محور برنامه سازی این قسمت قرار می گیرد، مانند: ثواب الاعمال از شیخ صدوق و ثواب الاعمال و عقابها از علی محمد علی دخیل.

قسمت سوم: برنامه سازی درباره کتاب هایی که صرفا به بحث و بررسی درباره دعا و فلسفه آن پرداخته اند، محور این قسمت است، مانند: عده الداعی و نجاح الساعی از احمد بن فهد حلی.

قسمت چهارم: کتاب هایی که به شرح و تفسیر برخی دعاهای خاص پرداخته اند، از مباحث این قسمت به شمار می آید، مانند: تفسیر شرح دعای سحر از امام خمینی رحمه الله و شرح زیارت جامعه کبیره از علامه محمدتقی مجلسی.

قسمت پنجم: کتاب هایی که در اصل مربوط به استخاره است، ولی از آنجا که استخاره، خود، نوعی درخواست خیر و خوبی از خداست و همان دعا به شمار می رود، آن را جزو کتاب های دعا می دانیم، مانند: فتح الابواب از ابن طاووس، مفاتیح الغیب از علامه مجلسی، مفتاح الفرج از خاتون آبادی و منهاج المستخبر از محمدحسین بن کاظم علوی.

قسمت ششم: کتاب هایی که درباره دعا، صلوات بر رسول اکرم صلی الله علیه و آله و ائمه اطهار علیهم السلام نگارش یافته اند، مانند استغاثه به امام زمان(عج) از غلام رضا اسدی مقدم.

قسمت هفتم: کتاب هایی که درباره آداب دعا و چگونگی زیارت ائمه هدی علیهم السلام و مشاهد مشرفه و زیارت اهل قبور و... نوشته شده است، مانند: کامل الزیارات از ابوالقاسم جعفر بن محمد قولویه (متوفی ۳۶۰)، تحفه الزائر از علامه مجلسی و الزّیارات و الفضائل از ابوالحسن احمد بن محمد بن احمد بن داوود قمی که در اختیار ابن طاووس بوده و از آن در کتاب اقبال و مصباح الزائر نقل کرده است؛ کتاب الدعا و الزیاره از سید محمدحسین شیرازی.

قسمت هشتم: برنامه سازی از کتاب هایی که درباره طلسم و تعویذات نوشته شده و معمولاً از دعاهای ویژه بهره گرفته اند، بسیار جذابیت دارد.

ص: ۶۷

## فصل دهم: موضوع های برنامه سازی و طرح ها کوتاه

### ۱. موضوع های عمومی

الف) داستان، قالبی مناسب برای احادیث مربوط به دعاست، مانند: قرار دادن دعا و درخواست پس از دو رکعت نماز، ثنای خدا و صلوات بر پیامبر برای اجابت دعا.

«مردی در مسجد، با عجله دو رکعت نماز خواند. آن گاه دست به دعا برداشت و دعا کرد. پیامبر وقتی این حرکت را دید، فرمود: بنده بر پروردگارش سبقت گرفت (خودش را برتر از رب خود دانست و پیش از ثنای خدا و درود بر پیامبر، حاجت خود را خواست). مرد دیگری آمد، او هم دو رکعت نماز گزارد، ولی خدا را ثنا گفت و آن گاه بر پیامبر و خاندانش درود فرستاد. پیامبر که چهره اش گلگون شده بود، فرمود: بخواه که عطا (مستجاب) می شود».(۱)

ب) تأکید بر تحقیر نکردن دعا و تبیین دعا در همه شرایط.(۲)

ج) تشویق به خواسته های مهم و ارزشمند، والا و اهداف بلند معنوی.

د) تبیین چرایی و چگونگی دعا برای خود و دیگران.

ه) دادن پاسخ های کوتاه به پرسش های کوتاه درباره دعا مانند: چه زمانی دعا کنیم چگونه بخواهیم؟ کجا دعا کنیم؟ برای چه کسانی دعا کنیم؟(۳)

و) بیان موانع استجابت دعا (در قالب طرح های کوتاه یا بیان آنها به عنوان



---

۱- . بحارالانوار، ج ۹۰، ص ۳۱۶، امام صادق علیه السلام.
۲- . نک: عبداللّه امیدی فرد، نقش دعا در زندگی اجتماعی، قم، انتشارات میثم، چ ۱، ص ۵۳.
۳- . همان، صص ۶۰-۷۲.

موضوع های فرعی داستان):

یک - گناه (بحارالانوار، ج ۷۰، ص ۳۲۹).

دو- ستم به دیگران (همان، ج ۹۰، ص ۳۲۴).

سه - عدم مصلحت (همان، ج ۶۹، ص ۵۲).

چهار - خلاف سنن الهی (نهج البلاغه، قصار، ۹۰)

ز) پاسخ گویی به پرسش های مطرح درباره دعا و نیایش در قالب طرح های کوتاه مانند:

یک - خدا وعده پذیرفتن دعاها را به بندگان خود داده است، پس چرا دعاهای ما مستجاب نمی شود؟

دو - با توجه به ساختار دعا که به امر و نهی شباهت دارد، آیا این عمل بی ادبی به خدا نیست؟

سه - شخصی که دعا می کند و چیزی می طلبد، اگر صلاح باشد، خدا حاجتش را بدون دعا می دهد و اگر مصلحت نباشد، حاجتش برآورده نمی شود. پس ثمره دعا چیست؟

چهار - بهترین مقامات، رضا دادن به قضای الهی است. آیا دعا منافی آن نیست؟

پنج - وقتی حضرت ابراهیم علیه السلام را در آتش نمرود انداختند، فرمود: «حَسْبی مِنْ سُؤالِی، عِلْمُه بِحالِی؛ آگاه بودن خدا به حال من، مرا از درخواست باز می دارد». آیا نه این است که بدین سبب مستحق مدح شد؟(۱)

ح) ساخت مجموعه های کوتاه درباره مباحث معارفی دعا و نیایش مانند ساخت مجموعه کوتاه سه قسمتی «معارف دعاها».

باید گفت مطالب ارزنده و مهمی را در قالب دعا می توان یافت؛ زیرا ادعیه،



---

۱- . نک: همان، صص ۸۵ - ۹۲.

عمیق ترین و مهم ترین معارف اسلام ناب محمدی صلی الله علیه و آله را در بردارند که از مضامین آن طرح های کوتاه و بلند بسیاری را می توان در دستور برنامه سازی قرار داد. در اینجا تنها به سه عنوان آن اشاره می کنیم:

یک - خداشناسی

در این قسمت، می توان از مضامین بلند دعای امام حسین علیه السلامدر روز عرفه در ماه های رجب و شعبان و مناجات شعبانیه برای ماه رمضان بهره جست.

دو - معصوم شناسی

برای معرفی پیامبر و ائمه اطهار علیهم السلام در قالب دعا می توان از زیارت جامعه کبیره و زیارت عاشورا استفاده کرد.

سه - خودشناسی و خودسازی

از بهترین الگوهای عملی در بعد اخلاق اسلامی برای برنامه سازی و الگودهی در رسانه ملی، دعای مکارم اخلاق است.

برای آشنایی با مباحث و کتاب های معرفی شده، می توان به کتاب نقش دعا در زندگی اجتماعی اثر عبداللّه امیدی فرد رجوع کرد، ولی برای آشنایی بیشتر بهتر است افزون بر استفاده از کارشناسان مجرب حوزه و دانشگاه، پژوهش هایی مانند: نظام تربیتی صحیفه سجادیه و نقش تفسیری دعا در عقاید اسلامی از انتشارات مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما را ملاحظه کرد.

ط) ساخت برنامه ای با عنوان «ادیان و پیامبران در فرهنگ دعا»

«هر کدام را شریعتی وضع کردی و راهی قرار دادی و برای او اوصیایی برگزیدی که از زمانی تا زمانی دیگر نگهبان دین باشند».(۱)

«از تو درخواست می کنم به حق یک صد و بیست و چهار هزار پیامبر بر تو...».(۲)

ص: ۷۰

---

۱- . مفاتیح الجنان، دعای ندبه.

۲- . بلدالامین، دعای کنز العرش، ص ۳۵۸.

«تا اینکه سرانجام امر را به حبیب و نجیب خود، محمد صلی الله علیه و آله خاتمه دادی».(۱)

ی) نام پیامبران و کتاب های آنها در ادعیه شیعه

در این برنامه می توان از کتاب های دعا و برخی دعاهای معروف استفاده کرد، مانند: زادالمعاد، ص ۲۷؛ مصباح المتهجد، ص ۱۲۸؛ الصحیفه الثانیه السجادیه، ص ۱۵۲؛ بلدالامین، ص ۳۲۵، (دعای العبرات)؛ الصحیفه المهدیه، ص ۷۶.

## ۲. طرح های کوتاه و موضوع هایی برای برنامه های خاص

الف) استفاده از سوژه ها و طرح های کوتاه برای ترغیب به دعا و نیایش به طور غیرمستقیم.

در این زمینه می توان از صحنه های برجسته کودکی، جوانی و بزرگ سالی سیره معصومان علیهم السلام و زندگانی بزرگان بهره گرفت. تحقیقات مراکز آموزشی و پژوهشی به ویژه کتاب ها و متون ماهنامه های مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما قابل استفاده است.

ب) ساخت مجموعه های کوتاه دینی در قالب دعا برای نوجوانان وجوانان

مانند: ساخت مجموعه پنج قسمتی «اصول دین در دعا».

انتقال مفاهیم و اصول دین در قالب دعا، نگاه ویژه ای است به دعا که اگر با ظرافت مورد توجه قرار گیرد، نقش بسزایی در آشنایی نوجوانان و جوانان کشور و ملل اسلامی با دعا خواهد داشت، اگر با داستان هایی درباره موضوع همراه باشد. باید گفت اداره کل پژوهش مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما، در هر دو زمینه آثار خوبی عرضه کرده است. نقش تفسیری دعا در عقاید اسلامی و نظام تربیتی صحیفه

ص: ۷۱

---

۱- . مفاتیح الجنان و زادالمعاد، دعای ندبه.

سجادیه و مجموعه های پژوهشی داستان های کوتاه با عنوان نوجوانان و توحید، نبوت و جوانان، نوجوانان و امامت از جمله آنهاست.

ج) ساخت مجموعه هایی درباره مباحث اساسی

یک - انسان شناسی دعا

در این برنامه می توان در قالب دعا به پرسش های اساسی نوجوانان و جوانان پاسخ گفت. این موضوع که انسان کیست و جایگاه او در جهان کجاست، از کجا و برای چه آمده، پرسش هایی است که در ذهن آنان ایجاد شود. پرداختن به محورهای جالب توجه مانند: مسیر خلقت انسان در دعا، نقش انسان و وظیفه او در تعیین سرنوشت خویش، نقش و تأثیر عوامل خارجی بر سرنوشت انسان نیز ضروری به نظر می رسد.(۱)

دو - جهان شناسی دعا

عالم یا جهان ممکن است اغلب به معنای این دنیا به کار رود، ولی در زبان دین و همچنین در دعاها، جهان هستی با تقسیم جهان به غیب و شهادت یا «دنیا و آخرت» معنا می شود؛ یعنی منظور از عالم و جهان هستی، تمام مراتب غیب و نهان است. مرتبه شهادت آن، شامل دنیای مادی و مرتبه غیب آن شامل عالمی است که بر ما پنهان است. جهان را اگر به معنای مطلق هستی در نظر بگیریم، ذات حق تعالی هم که سرچشمه هستی است، در این تعریف جای خواهد داشت. ازاین رو، در این برنامه که با رویکرد آموزشی در همه شبکه ها قابل پخش است، می توان جهان را (به معنای دنیا و آخرت) در سه قسمت: عالم دنیا، عالم برزخ و عالم قیامت (آخرت) در دعاها بررسی کرد.

اول) دنیا در دعا



---

۱- . نک: نقش تفسیری دعا در عقاید اسلامی، صص ۷۹-۸۹.

در این بحث می توان به محورهای زیر توجه کرد: معنای دنیا در دعا، دنیا به معنای جهان مادی، تعریف دنیای مذموم در دعا، میزان بهره گیری از نعمت های دنیوی، فرشتگان، اصناف و نقش آنان از منظر دعا، توصیف شیطان و افعال او در دعا، ابزار فریب دادن های شیطان.

دوم) برزخ در دعا

از جمله محورهای قابل توجه این قسمت آغاز اقامت در منزل قبر را می توان نام برد.

ج) قیامت در دعا

وحشت آور بودن صحنه های قیامت، کنار رفتن پرده ها و رسوایی در برابر شاهدان و مطالبه صاحبان حقوق از محورهای مورد اشاره دعا در زمینه قیامت است.(۱)

د) پرداختن به مباحث اخلاقی و آداب معاشرت از منظر دعا.

در این برنامه بهتر است در آغاز با آوردن نمونه هایی به شیوه اخلاقی الهی در دعاها پرداخته شود. سپس مطالبی در مورد اخلاق انسانی و موانع رد معنوی انسان و آداب معاشرت از دیدگاه دعا، به همراه تصویر و صوت مناسب آورده شود. محورهای مورد نیاز در این برنامه که خاستگاه دعایی دارند، عبارتند از: اخلاق الهی و راه به دست آوردن آن؛ اساس فعل حق بر فضل و بخشش است نه بر عدل؛ پرده پوشی در عین علم و عفو در عین قدرت؛ آداب معاشرت و رفتار با پدر و مادر؛ معاشرت با همسایگان؛ اساس معاشرت در دعا؛ معاشرت داشتن با اولیای حق و دوری از معاشرت با افراد شرور؛ نحوه معاشرت با زیردستان، نیکوکاران، ظالمان و مظلومان؛ وظایف اخلاقی ما در برابر مظلوم و نیکوکار؛ معذرت خواهی از دیگران؛ فقیر مؤمن؛ معاشرت با معارضان و مخالفان؛ دیدگاه انسان نسبت به خود و افراد دیگر در دعا؛ بیماری های روحی و اخلاقی (گناه) و اقسام آن؛ اقسام گناه از نظر اثر و تنوع

ص: ۷۳

---

۱- . برای بهره گرفتن از دعاها نک: نقش تفسیری دعا در عقاید اسلامی، صص ۷۹-۱۰۷.

آن و نتایج و آثار گناهان در بیان دعاها.(۱)

## فصل یازدهم: دعا و نیایش برای زیرنویس، پلاتو و پیام مجری

### ۱. بیان های کلی

الف) الهی، حجاب ها از راه بردار و ما را به خودمان وامگذار بِرَحْمَتِکَ یا غَفار.

ب) دعا، کلید سعادت و گنجینه رستگاری است.(۲)

ج) دعا، مغز عبادت است و با دعا کسی هلاک نمی گردد.(۳)

د) بارالها! گناهانم از اینکه به تو امیدوار باشم مرا ناامید کرده اند و علمم به وسعت رحمت تو مرا آرام می کند تا اینکه از تو در هراس باشم. پس بر محمد صلوات فرست و امیدم را به خودت محقق کن، ای مهربان ترین مهربانان.(۴)

ه) پروردگارا! اگرچه در راه رسیدن به تو، توشه اندکی دارم، ولی به توکل بر تو خوش گمان هستم و گرچه جرمم مرا از عذاب تو در هراس افکنده است، ولی امیدم، در امان بودن از عذابت را در وجودم ایجاد می کند. اگرچه گناهم مرا در معرض عقاب تو قرار داده است، ولی اطمینان نیکویم به تو مرا به ثواب امیدوار کرده است.(۵)

و) دعا کن و مگو هر چه مقدر شده است، خواهد شد. به درستی که نزد خدا منزلتی است که نمی توان بدان رسید. مگر به دعا و اگر کسی دهان خود را ببندد و دعا



---

۱- . نک: همان، صص ۱۱۱-۱۱۵.

۲- . اصول کافی، ج ۴، ص ۲۱۰.

۳- . میزان الحکمه، مکتب الاعلام الاسلامی، ج ۱۰، ص ۲۴۵.

۴- . الصحیفه الثانیه السجادیه، صص ۲۴۵و۲۴۶.

۵- . همان، ص ۲۱، مناجاه الراغبان.

نکند، خدا چیزی به او نمی دهد. پس بطلب تا عطا کند. هر که دری را بسیار می کوبد، البته بر رویش می گشایند.(۱)

ز) بیان عوامل سلب مناجات و دعا به وسیله دعا.

بیان اصل مشکل: پروردگارا! هرگاه گفتم که آماده شده ام (که به سوی تو آیم) و در برابر تو به نماز ایستاده ام و با تو مناجات کردم، به هنگام نماز گزاردنم، بر من خواب را مسلط و مناجات با خود را از من سلب کردی. مرا چه شده است، هر گاه گفتم که درونم نیک و پاک شده و هم نشین مجالس اهل توبه گشته ام، بلایی بر من عارض گشت که قدم مرا لرزاند و میان من و حضور تو مانع شد.

بیان دلایل: آقای من! شاید تو مرا از درگاه خود راندی و از خدمت خود، دورم کردی.

یا شاید مرا در حق خود سهل انگار دیده ای، در نتیجه، دورم کرده ای.

یا شاید مرا از خود روی گردان دیده ای، در نتیجه، بر من خشم کرده ای.

یا شاید مرا در مقام دروغ گویان یافته ای، پس مرا نپذیرفتی.

یا شاید مرا در برابر نعمت های خود، ناسپاس دیده ای، پس محرومم کرده ای.

یا شاید مرا از هم نشینی علما محروم کردی و در نتیجه آن، خوارم ساختی.

یا شاید مرا در میان غافلان یافته ای، پس از رحمت خود ناامیدم کردی.

یا شاید مرا دیده ای که با مجالس اهل بطالت انس گرفته ام، پس میان من و آنها دوستی ایجاد کرده ای.(۲)



---

۱- . «حضرت امام صادق در خطاب به میسر بن عبدالعزیز»، عین الحیوه، ۱۳۶۲، ص ۳۰۲.

۲- . دعای ابوحمزه ثمالی.

ح) بهره گیری از احادیث ائمه اطهار علیهم السلام برای بیان اهمیت دعا و نیایش.(۱)

ط) استفاده از متن های نیایش کودکان و نوجوانان مانند:

خواستن

ما نیازهای خود را اعلام می کنیم. مثلاً وقتی گرسنه باشیم، می خواهیم که برای ما غذا آماده کنند. یا وقتی خسته باشیم، می خواهیم که اجازه بدهند تا بخوابیم. خواستن، مقدمه رسیدن به هدف است و بدون آن نمی توانیم به مقصود خود دست یابیم.

دعا همان خواستن است

«دعا» که در قرآن و سخنان خوبان، ما را به انجام آن تشویق کرده اند، همان خواستن است. ما با دعا، مشکل خود را با خدای خوب و مهربان که از همه به ما نزدیک تر و مهربان تر است، در میان می گذاریم. از او همه چیز می خواهیم و می دانیم که اگر آن خواسته به نفع ما باشد، بی شک، خدای دانا و توانا آن را برآورده می کند و آنچه را خواسته ایم، به ما می دهد.

اگر دعا نکنیم

ما می دانیم که خداوند حتی حرف هایی را که درون ما می گذرد، می داند؛ حرف هایی که هیچ کس آن را نشنیده است،(۲) ولی در دعا، ما با گفتن خواسته های خود، هم با خداوند بیشتر دوست می شویم و هم راه درست صحبت کردن با او را یاد می گیریم. خداوند نیز ما را برای این کار تشویق می کند و می گوید: «اگر دعایتان نباشد، خداوند هیچ اعتنایی به شما نمی کند».(۳)

فایده دعا کردن برای خود ماست که در راه رسیدن به خدا پیشرفت کنیم.

ص: ۷۶

---

۱- . نک: برنامه های مستقل درباره دعا و نیایش در همین نوشتار.

۲- . آل عمران: ۲۹.

۳- . فرقان: ۷۷.

مژده بزرگ

یک مژده بزرگ در میان هدیه های روشن قرآن وجود دارد. پس از شناختن آن، حتما دست هایمان را بلند می کنیم تا تمام آرزوها و خواسته های خود را از خداوند بخواهیم. ما می دانیم تنها کسی که می تواند ما را به آرزوهای خوب و شیرین مان برساند، خدای مهربان است. خداوند در این مژده بزرگ فرموده است: «مرا بخوانید تا شما را اجابت کنم». (غافر: ۶۰)

این سخن پروردگار، مژده بزرگی برای ماست که تمام حرف های خود را با او در میان بگذاریم.

روزها و شب های دعا

«ماه مبارک رمضان»، پر از لحظه های طلایی برای رسیدن به آرزوها و دریافت هدیه های آسمانی است. شب های قدر، شب تولد امام حسن مجتبی علیه السلام و نیز عید بزرگ فطر، لحظه های خوبی برای دعا کردن، گرفتن پاداش و رسیدن به آرزوهاست. پس فرصت را از دست ندهیم!(۱)

ی) استفاده از متن های دعایی و نیایشی جوانان، مانند:

بهار جوانی

در بهار جوانی، اگر توفان وسوسه و فریب ها به بوستان دل هجوم آورد، همه شکوفه های استعداد و خلاقیت را فرو می ریزد؛ استعداد خوب بودن، استعداد پاک بودن، استعداد به کمال رسیدن و آسمانی شدن. آن وقت در فصل میان سالی که زمان بهره جستن است، هیچ شکوفه ای نیست که به بار بنشیند. پس ای خدای مهربان! ما را امروز در جوانی مان یاری کن تا پاکی را حس کنیم، دریابیم و در وجودمان جاودانه اش کنیم. خدایا! باران رحمتت را امروز در جوانی مان بر بوستان بهاری دلمان



---

۱- . ابراهیم اخوی، گلبرگ، ش ۵۸، صص ۱۰۱و۱۰۲.

فرو ببار تا زودتر و بهتر به بار بنشینیم و بیشتر و بیشتر به تو نزدیک شویم.

شیفته پاکی

در هجوم شورش احساسات و عواطف، در میان امواج پر قدرت شور و هیجان، بر اوج قله توانایی ها و دریافتن ها، در توفانی ترین لحظه های عمر، در جوانی و نوجوانی، بر سر هزار دوراهی ایستاده ام. پس اگر دمی تأمل کنم، بیندیشم و بخواهم که خوب بنگرم، نسیم معطر تو را ای خدای مهربان به خوبی حس می کنم که از سوی وادی رحمتت، از دیار پاکی ها و سعادتمندی ها می وزد و مرا به سوی تو می خواند و من که شیفته پاکی ام و مهیای اوج گرفتن، به چه لذتی به سوی تو می شتابم و چه سرمست می شوم، وقتی نخستین شبنم های مناجات با تو بر آیینه شفاف دلم می نشیند. خدای من! مرا همیشه با خود و برای خودت بخواه.

زرق و برق

روزهاست که در بیابان غفلت و گمراهی گم شده ام. دنیا با همه زرق و برق دروغینش، با همه پوچی و زیان های مرگ بارش دنبالم می کند و شیطان قسم خورده بیرون، به طمع گوهر گران سنگ وجودم برایم دندان تیز کرده، به هزار حیله و مکر، هزار دام بلا برایم گسترده است و نفس سرکشم غافل از همه دام ها و بلاها و بی خبر از همه دروغ ها و حیله ها، به طمع زرق و برق پوچ دنیا، عنان گسیخته پیش می رود و مرا به خاک می کشد.

فرار به سوی تو

از صحرای غفلت و ناآگاهی، درمانده از گناه، وامانده از پوچی ها، از نگاه های بی هدف، از حرف های بی معنا، خسته از رنگ هایی که بوی تو را نمی دهند، به سوی تو گریخته ام.

می دانم، تو می دانی

تو می دانی کیستم و چگونه ام. می دانی چه در نهان دارم و چه در اندیشه. می دانم

ص: ۷۸

که باخبری، می دانم که به آنچه در سینه دارم، به پنهان و آشکارش، آگاهی (آل عمران: ۲۹) می دانم که از قلبم باخبری (احزاب: ۵۱)

لهجه گنه کار

تو را چگونه بخوانم «یا مَنْ هُوَ اَقْرَبُ مِنْ حَبْلِ الوَرید».

تو را چگونه با لهجه گنه کارم صدا بزنم؟

تو را به بهارانه کدامین گل موعود بسرایم «یا مَنْ اَظْهَرَ الْجَمِیلَ!»

تو هیچ وقت در تسبیح ستارگانم نمی گنجی.

زمان معطر

لحظه های مقدس نیایش، زمان معطر رویش است. زمان تولد حیرت که با خط خیال نمی توان رد پای ملکوت را دنبال کرد. ای دستگیر بی پناهان و ای امید ناامیدان! ای پیدای نهان و ای نهان آشکار! مرا دریاب.(۱)

رو به صبح(۲)

خدایا! ای بزرگ تر از واژه ها که در کلمات قاصرم نمی گنجی، دستم را بگیر و از این همه تالاب که پاهای عبورم را در خود مکیده اند، بِرَهان.

دستم را بگیر؛ چشمان بی رمقم سوسو می زند و رو به خاموشی است.

دستم را بگیر؛ جاده های رو به صبح، صدایم می کنند.

خدایا چنان کن سرانجام کار

تو خشنود باشی و ما رستگار.



---

۱- . متن های ادبی از: اشارات، ش ۶۹، از دریچه زمان.

۲- . همان، زمزمه های نیایش.

پسند نیایش

خدایا! ای وصف تو مشکل، چه بگویم که نیایشم را پسندی.

یاد ده ما را سخن های دقیق

که تو را رحم آورد آن ای رفیق

پروردگارا! دعای هر شب و سحرم این است که از رسوایان روز قیامت نباشم.

با صد هزار جلوه برون آمدی که من

با صد هزار دیده تماشا کنم تو را

آموختن عاشقی

الهی! به درختان، دستان نیاز دادی و به آسمان، وسعت. به زمین، خاکساری آموختی و به دریا، گستردگی. به من عاشقی بیاموز که در راه رسیدن به تو، چون پروانه ای عاشق بسوزم و خاکسترم در حریم وصالت به پرواز درآید.

خدایا! پیشانی نیازم را بر سجده گاه بی نیازی ات می سایم و در دریای بی کران عفو و آمرزش تو چون موجی جان می گیرم و خود را به ساحل «توبه» می رسانم.

خدایا پیش از مرگ مرا دریاب

خدایا! چه زود می گذرد این دو روزه آزمون و چه سخت است پیروز شدن در آن و رسیدن به کمال و پیروزی، اگر تو یاری نکنی و مدد نرسانی. خدایا! مرگ را می بینم که به من نزدیک می شود. مرا به خود نزدیک کن، پیش از آنکه مرگم فرا رسد. مرا به خود برسان، پیش از آنکه موعدم سرآید. مزرعه عملم را از خیر و نیکی پر کن، پیش از آنکه زمان کشتم

سرآید.(انبیاء: ۳۵)(۱)

تا کرانه خورشید

لحظه هایم عطرآگین نیایش

دست هایم متبلور خواهش

اشک چشم هایم، دانه های الماس

جام نگاهم لبریز التماس

وجودم شکوفه باران احساس

و من در این لحظه های دنیایی

در این سکوت غروب تنهایی

تو را می خوانم...

تو را که معنی شکفتنی

ای تمام تار و پودم!

ای همه بود و نبودم!

تو را زمزمه می کنم

شب و روز

ای شکوه قنوت و سجودم!

ای خدای من..!

ای آبی آرامش محراب قلب ها !



---

۱- . نک: گلبرگ، ش ۵۸، ص ۳.

ای چراغ روشن شب ها!

تو را احساس کرده ام

تو را می بینم

هر جا که خود را می بینم

نشان تو را می جویم؛ خانه به خانه تا کرانه خورشید

تو را می بویم؛ در لابه لای گل های نیایش، ای ترنم توحید!(۱)

## ۲. پیام های کوتاه مناجاتی به تفکیک برنامه های گوناگون رسانه

۲. پیام های کوتاه مناجاتی به تفکیک برنامه های گوناگون رسانه(۲)

الف) نمونه هایی برای برنامه های کودک، نوجوان، جوان و خانواده

الهی! از کودکان چیزها آموختم، لاجرم کودکی پیش گرفتم. (برای برنامه های ویژه کودکان)

الهی! اگر کودکان سرگرم بازی اند، مگر کلان سالان در چه کارند؟ (برای برنامه های ویژه کودکان و خانواده)

الهی! خوشا آنان که در جوانی، دل شکسته شدند که پیری، خود شکستگی دارد. (برای برنامه های مربوط به جوان)

الهی! شکرت که پیر ناشده استغفار کردم که استغفار پیر، استهزا را ماند. (همان)

الهی! شکرت که در لباس دوستانت هستم، مرا در شمار دوستانت بدار. (همان)

الهی! شب پره را در شب پرواز باشد و جوان را نباشد؟! (همان)

الهی! در شگفتم از کسی که غصه جوانی اش را نمی خورد و غصه روزی اش را می خورد. (همان)

الهی! نماینده ات فرمود «القلب حرم اللّه»، حَرَمت را حفظ بفرما. (همان)



---

۱- . اشارات، حمید باقریان، ش ۶۹.

۲- . مناجات از: حسن حسن زاده آملی، الهی نامه، مرکز نشر فرهنگی رجاء، چ ۴، ۱۳۷۲.

الهی! تاکنون از این و آن به سویت راه می یافتم و اینک از تو با این و آن آشنا می شوم. (همان)

ب) نمونه هایی برای برنامه های علمی، پزشکی و بهداشت

الهی! هر چه بیشتر دانستم، نادان تر شدم. بر نادانی ام بیفزا. (دعا برای برنامه های علمی)

الهی! خوش دلم که از درد می نالم که هر دردی را درمانی نهاده ای. (برای برنامه های پزشکی)

الهی! ستاره شناس شدم و خودشناس نشدم؛ از رموز زیج وربع مجیب و اسطرلاب باخبرم و از اسرار جام جم خویش، بی خبر. (برای برنامه های سماوی به ویژه برنامه نجوم شبکه چهار و شبکه آموزش)

الهی! از خوردن درشگفتم که جماد را حیوان می کند و حیوان را انسان. (ویژه برنامه های تغذیه)

الهی! ثمره درس و بحث و فکر و ذکرم این شد که جهان را جهان بانی است و جان را جانانی. (ویژه برنامه های مدرسه و دانشگاه)

الهی! قربان لب و دهانم بروم که به ذکر تو گویایند. (برای برنامه های اخلاقی و بهداشت دهان و دندان)

الهی! درشگفتم از آن که کوه را می شکافد تا به معدن جواهر دست یابد و خویش را نمی کاود تا به مخزن حقایق برسد. (ویژه برنامه های مربوط به صنعت و معدن و سنگ های تزئینی)

الهی! من خودم را نشناختم تا تو را بشناسم. (برای برنامه های علمی و پزشکی)

الهی! تاکنون می گفتم جهان را برای ما آفریدی، اکنون فهمیدم که خودت هم برای مایی. (برای برنامه های تخصصی)

ج) نمونه هایی برای برنامه های معارفی و قرآنی

الهی! کامم را به حلاوت تلاوت کلامت شیرین بدار. (دعا برای برنامه های قرآنی)

الهی! از گفتن «یا» شرم دارم. (برای برنامه های تخصصی معارف)

الهی! در خلقت شیطان که آن همه فایده هاست، در خلقت ملک چه ها باشد. (برای برنامه های معارفی تخصصی شبکه چهار سیما)

الهی! پیشانی بر خاک نهادن، آسان است؛ دل از خاک برداشتن، دشوار است. (برای مناجات های پیش یا پس از اذان)

الهی! وای بر آن که در شب قدر، فرشته بر او فرود نیاید و با دیو هم دم و هم نشین گردد. (ویژه برنامه های شب های قدر)

الهی! آن که در نماز، جواب سلام نمی شنود، هنوز نمازگزار نشده است، ما را با نمازگزاران محشور بدار. (ویژه برنامه های مربوط به نماز)

الهی! روزگاری تو را به آواز بلند می خواندم، اکنون از آن استغفار می کنم که «اذ نادی ربه نداء خفیا». (برای برنامه های معارفی و ویژه بیان یکی از شرایط دعا که پنهانی و مخفی دعا کردن است)

الهی! خانه کجا و صاحب خانه کجا؟ طائف آن کجا و عارف این کجا؟ آن سفر جسمانی است و این روحانی. آن برای دولتمند است و این برای درویش، آن اهل و عیال را وداع کند و این ماسوا را. آن ترک مال کند و این ترک جان. سفر آن در ماه مخصوص است و این را همه ماه و آن را یک بار است و این را همه عمر. آن سفر آفاق کند و این سیر انفس، راه آن را پایان است و این را نهایت نبود. آن می رود که برگردد و این می رود که از او نام و نشانی نباشد.

آن فرش پیماید و این عرش. آن مُحرِم می شود و این مَحرَم. آن لباس احرام می پوشد و این از خود عاری می شود.

آن لبیک می گوید و این لبیک می شنود. آن تا به مسجدالحرام رسد و این از مسجدالاقصی بگذرد.

ص: ۸۴

آن استلام حجر کند و این انشقاق قمر. آن را کوه صفاست و این را روح صفا.

سعی آن چند مره بین صفا و مروه است و سعی این یک مره در کشور هستی.

آن هروله می کند و این پرواز. آن مَقام ابراهیم طلب می کند و این مُقام ابراهیم.

آن آب زمزم نوشد و این آب حیات. آن عرفات بیند و این عرصات. آن را یک روز وقوف است و این را همه روز.

آن از عرفات به مشعر کوچ کند و این از دنیا به محشر. آن درک منا آرزو کند و این ترک تمنا را. آن بهیمه قربانی کند و این خویشتن را. آن رمی جمرات کند و این رجم همزات. آن حلق رأس کند و این ترک سر. آن را لافسوق و لاجدال فی الحج است و این را فی العمر. آن بهشت طلبد و این بهشت آفرین. لاجرم آن حاجی شود و این ناجی. خُنُک آن حاجی که ناجی است. (ویژه برنامه های حج)

الهی! شنیدم که فرمودی چه کنم با مشتی خاک مگر بیامرزم. (برای برنامه های معارفی)

الهی! اگر من بنده نیستم، تو که مولای من هستی. (همان)

الهی! اگر بهشت، شیرین است، بهشت آفرین، شیرین تر است. (همان)

الهی! کلمات و کلامت این قدر شیرین و دل نشین اند خودت چونی؟ (دعا برای برنامه های قرآنی)

د) نمونه هایی برای برنامه های عمومی

الهی! ما همه بیچاره ایم و تنها تو چاره ای و ما همه هیچکاره ایم و تنها تو کاره ای. (دعا برای برنامه های عمومی)

الهی! عارفان گویند «عرّفنی نفسک»، این جاهل گوید «عرفنی نفسی». (دعا برای

برنامه های مربوط به عرفا و شخصیت ها)

الهی! دندان دادی، نان دادی؛ جان دادی، جانان بده. (دعا برای برنامه های اجتماعی - اقتصادی)

الهی! اگر ستارالعیوب نبودی، ما از رسوایی چه می کردیم. (دعا برای برنامه های آسیب شناسی اجتماعی)

الهی! ظاهر که این قدر زیباست، باطن چگونه است؟ (دعا برای برنامه های گزارش، گزارش مستند)

الهی! حق محمـد و آل محمـد بر ما عظیم است. اللهم صل علی محمد و آل محمد. (برای بیان ابتدایی مجریان به ویژه مجریان اخبار)

الهی! شکرت که دلم را به درد آوردی. (برای جشن عاطفه ها و جشن احسان و نیکوکاری)

الهی! شکرت که دنیایم، آخرتم شد. (همان)

## ۳. محورها و پیام هایی از فواید دعا

۳. محورها و پیام هایی از فواید دعا(۱) برای مجری و گزارشگر

الف) شناخت خدا (نک: دعای عرفه - دعای شناخت)

ب) شناخت صفات خدا (همان)

ج) شناخت هستی (همان)

د) شناخت پیامبر و راهنمایان بشری (همان)

ه) شناخت روز واپسین و قیامت (همان)

و) خودشناسی (همان)

ز) شناخت صفات الهی و استفاده از آنها در خودسازی (همان)

ح) شناخت صفات کمال خداوندی و استفاده از آن در رشد و متعالی کردن خود



---

۱- . نک: حسین مظاهری، جهاد با نفس، ج ۲، گفتار بیستم.

(همان)

ط) شناخت بهترین درخواست ها از بارگاه الهی

ی) شناخت تعلیم و تربیت الهی

ک) شناخت خود و زدودن صفات زشت از خود با تسبیح خداوندی

ل) شناخت خود و تبدیل خودپرستی به خداپرستی

م) شناخت خود و تواضع، خشوع و خضوع پیشه ساختن

ن) شناخت خود و در مقام ایثار و خدمت به افراد و اجتماع برآمدن (همان)

س) شناخت چگونگی دعا کردن (همان)

ع) دعا برطرف کننده غم ها و ناراحتی ها

ف) سلاحی مؤثر در مبارزه با طاغوت و برقراری قسط و عدل (مانند دعاهای امام سجاد علیه السلام در صحیفه سجادیه)

ض) دعا، نابودکننده شیطان

ق) دعا، عامل رد بلا و گرفتاری

امام سجاد علیه السلام به نقل از امام رضا علیه السلام می فرماید: «همانا دعا و بلا تا روز قیامت با هم رفاقت کنند و همانا دعا، بلایی را که به سختی محکم شده است، برگرداند».(۱)

ر) دعا، چاره ساز برای پیش از فرارسیدن بلا

امام حسین علیه السلام می فرماید: «هر که را خوش آید که دعایش در حال سختی به اجابت رسد، باید در حال راحتی و آسایش بسیار دعا کند».(۲)

«هر کس بترسد که بلایی بر او نازل شود، دعا کند تا بر او وارد نشود».(۳)

ش) دعا، وسیله درخواست همه چیز از خدا

۱- . نک: اصول کافی، ج ۴، ص ۲۱۵.

۲- . همان، ص ۲۲۰.

۳- . همان؛ راز و رمز نیایش، ص ۹۲؛ فلاح السائل، ص ۲۹.

ت) دعا، عامل حفظ و دوام خیر و برکت و نعمت های موجود و جلوگیری از نابودی آن

ظ) دعا، شفای هر درد

امام صادق علیه السلام فرمود: «بر تو باد دعا که درمان هر دردی است».

روزی پیامبر به فرد دردمندی فرمود: «آیا تو را به چیزی که شفابخش هر دردی حتی سم است، باخبر سازم؟» آن شخص گفت: بله. پیامبر فرمود: «دعا».

غ) دعا، رد کننده قضای حتمی

امام صادق علیه السلام می فرماید: «همانا دعا، قضای محکم و حتمی را پس از آنکه واقعا حتمی شده است، برمی گرداند».(۱)

ژ) دعا، غذای روح

گ) دعا، مقدمه توجه و عنایت خداوند

چ) دعا، عامل جلب رزق و روزی

رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرموده است: «رزق و روزی از آسمان بر زمین به عدد قطره های باران برای هر نفسی از نفوس بر حسب تقدیر الهی نازل می شود، ولی برای خدا، فضل هایی است. پس خدا را از فضل او بخوانید».(۲)

پ) دعا، آموزش دهنده و تربیت کننده

م) دعا، کلید در رحمت و رستگاری هر حاجت

«دعا، گشاینده در رحمت الهی و زداینده ظلمات قلبی از روح انسان است. دعا کلید موفقیت و رمز رستگاری است».(۳)

### ۴. نجواها و مناجات های عارفانه

۴. نجواها و مناجات های عارفانه(۴) (نمونه سازی)

نمونه ای از مناجات شاکیان

ملجأ گریزهای من! شنوای آوای من! خدای درد آشنای من! تنها پناه گاه من!



---

۱- . بحارالانوار، ج ۱۹، جزء ثانی، ص ۳۶.

۲- . همان.

۳- . همان، ج ۹۳، ص ۳۰۰؛ به نقل از: راز و رمز نیایش، صص ۸۸-۹۵.

۴- . گزینش از: سیدمهدی شجاعی، دست دعا، چشم امید، تهران، الهادی، ۱۳۸۰، چ ۹.

نمونه ای از مناجات خائفان

خدایا! تو چهره ای را که بر خاک عظمتت ساییده است، سیاه می کنی؟!

زبانی را که به ثنا و حمد و جلال تو گویا شده است، فرو می بندی؟!

دلی را که با مِهر تو عجین شده است، مُهر می زنی؟!

تو گوشی را که در دشت فرمان تو، به آوای تو دل خوش کرده است، کر می کنی؟!

تو دست هایی را که با هزاران امید به سویت برخاسته است، به زنجیر می کشی؟!

تو بدن هایی را که بر قله عبادت تو صعود کرده است، عذاب می کنی؟!

نمونه ای از مناجات راجیان

مگر من به غیر تو می شناسم؟ مگر به منزلی جز خانه تو راه می برم؟

مگر دل به معشوق دیگری داده ام؟ مگر پیشانی بر خاک دیگری ساییده ام؟

مگر در هجران دیگری سوخته ام که امیدی به غیر از تو داشته باشم؟

هر دل که هوای تو کرده، پا بر فرق غیر تو نهاده!

هر سر که سودای تو گرفته، چشم از سواد و بیاض عالم برگرفته!

چگونه فراموشت کنم که تو از یادم نبرده ای!

چگونه چشم از تو برگیرم که تو چشم به من دوخته ای!

چگونه از تو بگریزم که تو مرا در برگرفته ای!

نمونه ای از مناجات راغبان

خدایا! آنچه را بر من بخشیده ای، بازپس مگیر.

خدایا! نکند پرده ای را که خود کشیده ای، پاره کنی؛ تشتی را که خود مخفی کرده ای، از بام بیفکنی و رازی را که خود نهان داشته ای، برملا کنی.

خدایا! قبل از آنکه توفان خشم تو، حجاب از گناهان من کنار زند، تو، خود، همه را ببخش.

ص: ۸۹

خدایا! این جان در اشتیاق روی تو می سوزد.

خدایا! این چشم، بهانه تو را می گیرد و اشک می ریزد.

خدایا! این ریه ها به شوق تو تنفس می کنند.

خدایا! سینه در هجران تو آتش گرفته است.

خدایا! خون رگ ها به جست وجوی تو در گردش است.

خدایا! با من آن کن که تو شایسته آنی از آمرزش و بخشش و رحمت و نه آنکه من سزاوار آنم از عذاب.

نمونه ای از مناجات شاکران

خدایا! آبشش های این ماهی دل که هر لحظه در آب نعمت های تو تنفس می کند چه سان یارای نشر نِعَمِ ملموس تو دارند؟

خدایا! رشد گیاه من، اعتراف به وجود خورشید توست، ولی خردی ام، گواه اهمال و ناشایستگی من.

خدای من! بال پرنده امید را با تیر یأس مشکن و در کوچه اشتیاق، مرا به بن بست نومیدی مکشان.

خدایا! پرنده کوچک وجودم، چگونه شکر وسعت آسمان تو گوید و پاهای خرد و خسته ام چگونه جاده بی انتهای ثنای تو پوید.

خدایا! من چگونه شکر تو گویم و حال آنکه توفیق سپاس گزاری از تو محتاج شکر دیگری است.

نمونه ای از مناجات مریدان

خدایا! تو عین وصل و هجرانی. تو آتش و گلستانی. تو باغ و باغبانی. تو جبار و رحمانی. تو درد و درمانی. تو شادی و حرمانی. تو آشکار و نهانی. تو روحی و تو جانی. چه گویم؛ تو اینی، تو آنی، چنینی، چنانی.

هر آن را که در وصف ناید، تو برتر از آنی...

نمونه ای از مناجات محبان

خدایا! مرا پایی ده که فقط به در خانه تو توانم آمد و دستی که فقط سحوری در خانه تو توانم کوفت.

خدایا! مرا چشمی ده که فقط گریان تو باشد و سینه ای که فقط سوزان تو.

خدایا! به من نگاهی ده که جز روی تو نتواند دید و گوشی که جز صدای تو نتواند شنید.

خدایا! خودت را معشوق ترین من قرار بده و مرا عاشق ترین خویش.

نمونه ای از مناجات مفتقران

خدایا! زنگار گناه از آیینه دل چه چیز جز عفو تو خواهد زدود؟

خدایا! این هرزه گیاه های وسوسه های شیطانی مگر جز با داس قدرت تو وجین می شوند؟

خدایا! دلی که عمری به دنبال تو گشته مگر جز در میان دست های تو قرار می گیرد؟

خدایا! من اینک امید از هر چه غیر تو بریده ام و بر در خانه کرم تو به تضرع ایستاده ام.

خدایا! می شود که چنین بنده ای را دست محبت بر سرش کشی و سایه خدایی بر سرش بگستری؟ و جز این نمی شود.

ای زیبای عاشق زیبایی! ای دلربای زیباآفرین! ای دریای بی منتهای بخشش!

ای خدای عزیز!

نمونه ای از مناجات زاهدان

خدایا! چه گذرگاه سختی است این دنیا و چه تنگه صعبی!

خدایا! این دنیای هرزه هر لحظه دامی تازه می گسترد و خود را برای کسی

می آراید.

راه های به سوی تو را یا سد سکّوی مقام می نهد یا گودال زندگی می کَند یا دام ثروت می گسترد یا به خویشمان مشغول می دارد و یا... می دانی که بی پرواز از این موانع نمی توان گذشت.

خدایا! این عجوزه هزارداماد، آهنگ شکستن عزم مردان کرده است و عمر را به کابین می طلبد.

خدایا! این چه معشوقی است که شب را در آرزوی هلاکت عاشقان صبح می کند.

خدایا! ریشه های این علاقه را در خاک وجود ما بخشکان و تارهای این وابستگی را در زوایای قلب ما بسوزان.

نمونه ای از مناجات عارفان(۱)

الهی! ضعیفان را پناهی، قاصران را بر سر راهی، مؤمنان را گواهی. چه بود که افزایی و نکاهی؟

کریما! گرفتار آن دردم که تو درمان آنی؛ بنده آن ثنایم که تو سزای آنی.

من در تو چه دانم؟ تو دانی! تو آنی که گفتی که من آنم، آنی.

نمونه هایی از مناجات مسئولان انقلاب اسلامی

خداوندا! ما که بندگان سیه روی سیه روزگاریم، جز خور و خواب و بغض و شهوت از چیز دیگر اطلاع نداریم و در فکر اطلاع هم نیستیم. تو خود نظر لطفی به ما کن و ما را از این خواب، بیدار و از این مستی، هشیار فرما.(۲)

خداوندا! اگر عنایات تو نبود، ما قدمی به سوی پیروزی نمی توانستیم برداریم. هر



---

۱- . گزینش از: مناجات نامه خواجه عبداللّه انصاری.

۲- . امام خمینی رحمه الله، چهل حدیث، ص ۴۳۲.

چه هست از توست و همه قدرت ها شیران عَلَم هستند.(۱)

دعاهای پرشور و پرمغز مقام معظم رهبری به ویژه پس از خطبه های نماز جمعه و نماز عیـدین نیز می توانـد زینت بخش برنامه ها شود؛ از جمله: پروردگارا! گره های عالم اسلام و مسلمین را با سرانگشت قدرت و حکمت خود به بهترین وجه باز کن.

پروردگارا! ملت عزیز و بزرگوار ایران را مشمول برکات خود قرار بده.(۲)

پروردگـارا! تـو را به حق حرمت مقـام پیـامبر صـلی الله علیه و آله سوگنـد می دهیم، در درون و دل و جـان مـا تحولی عمیق و اسلامی پدید بیاور.

پروردگارا! ما را شایسته نام امت پیامبر صلی الله علیه و آله قرار بده.(۳)

هم چنین نیایش های با احساس و عارفانه دکتر چمران خیلی قابل استفاده است؛ به عنوان نمونه:

خوش دارم از همه چیز و همه کس ببرم و جز خدا انیسی و همراهی نداشته باشم.

خوش دارم که زمین، زیرانداز و آسمان بلند، رواندازم باشد و از همه زندگی و تعلّقات آن آزاد گردم.

خوش دارم که مرا بسوزانند و خاکسترم را بباد بسپارند، تا حتی قبری را از این زمین اشغال نکنم.

خدایا تو می دانی که تار و پود وجودم با مهر تو سرشته شده است.

خـدایا تو می دانی که من در زنـدگی پرتلاطم خود لحظه ای تو را فراموش نکردم. همه جا به طرف داری حق قیام کردم، حق را گفتم، از مکتب مقدس تو در هر



---

۱- . امام خمینی رحمه الله، صحیفه نور، ج ۱۹، ص ۱۱۰.
۲- . دفتر مقام معظم رهبری، حدیث ولایت، مرکز چاپ و نشر سازمان تبلیغات اسلامی، قم، ۱۳۷۶، چ ۱، ج ۷، ص ۱۷.
۳- . همان، ج ۸، ص ۱۱۵.

شرایطی دفاع کردم، کمال و جمال و جلال تو را بر همه مخالفان و منکران وجودت عرضه کردم واز تهمت ها و بدگویی ها و ناسزاهای آنها اِبا نکردم.

خدایا تو را شکر می کنم که غم و دردهای شخصی مرا که کثیف و کشنده بود ازمن گرفتی و غم ها و دردهای خدایی دادی که زیبا و متعال بود.

خدایا تو را شکر می کنم که غم را آفریدی و بندگان مخلص خود را به آتش آن گداختی و مرا از این نعمت بزرگ توانگر کردی.

ای خدای بزرگ، تو را شکر می کنم که راه شهادت را بر من گشودی، دریچه ای پرافتخار از این دنیای خاکی به سوی آسمان ها باز کردی، و لذت بخش ترین امید حیاتم را در اختیارم گذاشتی، و به امید استخلاص، تحمل همه دردها و غم ها و شکنجه ها را میسر کردی.(۱)

نمونه ای از مناجات نویسندگان معاصر(۲)

خدایا! عقیده مرا از دست عقده مصون بدار.

خدایا! به من قدرت تحمل عقیده مخالف ارزانی کن.

خدایا! رشد عقلی و علمی، مرا از فضیلت تعصب، احساس و اشراق محروم نسازد.

خدایا! مرا همواره، آگاه و هوشیار دار تا پیش از شناختن درست و کامل کسی یا فکری - مثبت یا منفی - قضاوت نکنم.

خدایا! جهل آمیخته با خودخواهی و حسد، مرا ابزار قتّاله دشمن، برای حمله به دوست نسازد.



---

۱- . شهید دکتر مصطفی چمران، بینش و نیایش، تهران، بنیاد شهید چمران، ۱۳۷۵، چ ۵، بخش نیایش.
۲- . در این زمینه، نیایش های زیبایی از نویسندگان مختلف از جمله شهید مطهری، شهید دستغیب، علامه طباطبایی، علامه جعفری، شهید چمران و... وجود دارد که در ادامه بخشی از نیایش دکتر شریعتی برای نمونه آورده می شود.

خدایا! مرا از نکبت دوستی ها و دشمنی های ارواح حقیر، در پناه روح های پرشکوه، چون علی پاک گردان.

خدایا! بر اراده، دانش، بی نیازی، حیرت، لطافت روح، شهامت و تنهایی ام بیفزای.

خدایا! به من توفیق تلاش در شکست، صبر در نومیدی، رفتن بی همراه، جهاد بی سلاح، کار بی پاداش، فداکاری در سکوت، دین بی دنیا، عظمت بی نام، خدمت بی نان، ایمان بی ریا، خوبی بی نمود، گستاخی بی خامی، مناعت بی غرور، عشق بی هوس، تنهایی در انبوه جمعیت و دوست داشتن بی آنکه دوست بداند؛ روزی کن.

ص: ۹۵

## فصل دوازدهم: اشعار

### ۱. نمونه اشعار دعایی یا مرتبط با آن

نقش فضل

ای خدا! ای فضل تو حاجت روا!

با تو یاد هیچ کس نبود روا

قطره ای دانش که بخشیدی ز پیش

متصل گردان به دریاهای خویش

نتیجه دعا

گفت پیغمبر که چون کوبی دری

عاقبت زان در برون آید سری

چون نشینی بر سر کوی کسی

عاقبت بینی تو هم روی کسی(۱)

یا علی الاعلا

یا رب به محمد و علی و زهرا

یا رب به حسین و حسن و آل عبا

ص: ۹۶

---

۱- . مولوی.

کز سر لطف بر آر حاجتم در دو سرا

بی منّت خلق یا علی الاعلا

کرامت الهی

از بار گنه شد تن مسکینم پست

یا رب چه شود اگر مرا گیری دست

گر در عملم آنچه تو را شاید، نیست

اندر کرمت آنچه مرا باید، هست

شیر خدا

یا رب به علی بن ابی طالب و آل

آن شیر خدا و بر جهان جل جلال

کاندر سه مکان رسی به فریاد همه

اندر دم نزع و قبر و هنگام سؤال

حصه بخشش

یا رب به رسالت رسول الثقلین

یا رب به غزاکننده بدر و حنین

عصیان مرا دو حصه کن در عرصات

نیمی به حسن ببخش و نیمی به حسین(۱)



---

۱- . سخنان منظوم ابوسعید ابی الخیر، ص ۲.

فیض گناه

فقیرم از تو خواهم هر چه خواهم

دل کوهی خراش از برگ کاهم

مرا درس حکیمان دردسر داد

که من پرورده فیض گناهم(۱)

سودای همه تو

ای ز تو خوش هم ذکور و هم اناث!

داد کن المستغاث المستغاث(۲)

این دعا گر خشم افزاید تو را

تو دعا تعلیم فرما مهترا(۳)

ای ز تو مر آسمان ها را صفا!

ای جفای تو نکوتر از وفا!(۴)

ای در دل من میل و تمنا همه تو

واندر سر من مایه سودا همه تو

هر چند به روی کار در می نگرم

امروز همه تویی و فردا همه تو(۵)

ص: ۹۸

---

۱- . کلیات اقبال لاهوری، ص ۴۴۷.

۲- . مولوی.

۳- . مولوی.

۴- . مثنوی، دفتر دوم، بیت ۱۸۷۵.

۵- . کلیات شمس تبریزی، ص ۱۴۵۳.

درها همه بسته اند الا در تو

تا ره نبرد غریب الا بر تو

ای در کرم و عزت و نورافشانی

خورشید و مه و ستاره ها چاکر تو(۱)

همه چیز من

ای شادی من! غصه من! ای غم من!

ای زخم درون من و ای مرهم من!

بنما نظری به ذره ای بی مقدار

تا بر سر آفاق رود پرچم من(۲)

* * *

در هیچ دلی نیست به جز تو هوسی

ما را نبود به غیر تو دادرسی

کس نیست که عشق تو ندارد در دل

باشد که به فریاد دل ما برسی(۳)

* * *

توبه از هر چیز

از هر چه نه از بهر تو کردم، توبه

ور بی تو غمی خورم، از آن غم توبه



---

۱- . همان، ص ۱۴۵۵.

۲- . دیوان امام خمینی، ص ۲۳۲.

۳- . همان، ص ۲۴۴.

وان نیز که بعد از این برای تو کنم

گر بهتر از آن توان، از آن هم توبه(۱)

گره گشا زکار

یا رب بگشا گره ز کار من زار

رحمی که ز عقل عاجزم در همه کار

جز درگه تو کی بُوَدم درگاهی

محروم از این درم مکن یا غفار(۲)

## ۲. فهرست اشعار برخی از نیایش های شاعران بزرگ و معروف

۱. نیایش هایی از حافظ: کلیات اشعار، محمد قزوینی، صص ۱۰۸، ۱۳۱، ۱۸۰، ۲۱۳، ۲۵۴، ۲۶۶، ۲۷۷.

۲. نیایش هایی از سعدی: تصحیح فروغی، صص ۳۹۴، ۴۶۲، ۷۰۱ و ۸۶۴.

۳. نیایش هایی از سنایی: مثنوی های حکیم سنایی، صص ۱۰۶ و ۱۲۶؛ کلیات سنایی غزنوی، ص ۱۶.

۴. نیایش هایی از شهریار: کلیات شهریار، ج ۱، ص ۹۶.

۵. نیایش هایی از عراقی: کلیات عراقی، صص ۱۴۵ و ۱۷۰.

۶. نیایش هایی از عطار: اسرارنامه، ص ۱۸۵؛ مصیبت نامه، صص ۱۶-۱۹، دیوان عطار، تصحیح: سعید نفیسی، صص ۴۵۵، ۴۶۰ و ۴۷۷. الهی نامه، صص ۸ - ۱۰، صص ۳۷۷ و ۳۷۸؛ منطق الطیر، تصحیح: دکتر مشکور، صص ۶، ۱۳-۱۷.



---

۱- . اشعار خواجه نصیرالدین طوسی، صص ۱۲۱و۱۲۲.

۲- . اشعار نجم الدین رازی، ص ۴۰.

۷. نیایش از فروغی بسطامی: دیوان فروغی بسطامی، ص ۱.

۸. نیایش های از فیض کاشانی: دیوان فیض، صص ۵-۶، کلیات فیض، صص ۱، ۱۲، ۳۵۵-۳۵۴، ۳۹۲.

۹. نیایش از محتشم کاشانی: دیوان محتشم کاشانی، ص ۳۱۲.

۱۰. نیایشی از لاهیجی: مثنوی اسرارالشهود، صص ۳۸-۴۴.

۱۱. نیـایش هـایی از مولوی در مثنوی: مثنوی نیکلسون، دفتر اول، بیت ۱۵۶۴-۱۸۱۰،۱۵۷۱-۱۸۷۸،۱۸۱۱-۲۱۸۹،۱۸۸۷-،۲۱۹۱ ۶۰۵-۶۱۲، ۳۰۹۲-۳۸۹۹،۳۰۹۶-۳۸۹۹،۳۹۰۴-۳۹۰۶.

۱۲. نیایش هایی از ملااحمد نراقی: مثنوی طاقدیس، صص ۴۱، ۱۵۶، ۲۰۸، ۲۸۰، ۳۴۴.

۱۳. نیایش هایی از نظامی گنجوی: شرف نامه؛ لیلی و مجنون؛ اقبال نامه، مخزن الاسرار، نیایش اول و دوم؛ خسرو و شیرین.

۱۴. نیایش هایی از وحشی بافقی: دیوان وحشی، صص ۴۱۶، ۴۱۷، ۴۸۷.

ص: ۱۰۱

## فصل سیزدهم: آسیب شناسی دعا در برنامه های رسانه

۱. نمایش دعا و نیایش به عنوان عنصر تأثیرگذار زمینی به جای عنصر آسمانی در پرتو ارتباط با حقیقتی فراتر از عوامل و اجزای قابل رؤیت.

۲. نمایش دعا و نیایش به عنوان گزینه ای اضافی در برنامه و ایجاد حالت زدگی.

۳. بسنده کردن به جمله ها در کنار حالت های غیرواقعی در پرداختن به دعا.

۴. تکرار بدون دلیل و بی تناسب دعاها و سوژه ها.

۵. ترسیم تغییر و تحول آفرینی آنی شخصیت ها به ویژه در نماهنگها.

۶. پیام رسانی مستقیم و کلیشه ای.

۷. ترسیم چهره دینی - اخلاقی برای شخصیت های داستان.

۸. استفاده از ریش سفیدان و پیرزنان برای انتقال مفاهیم و حالت دعا به مخاطب.

۹. قالب اندوه به جای قالب فروتنی و اندیشه (و قالب شاد برای کودکان و نوجوانان).

۱۰. تقدس بخشی بیش از اندازه و افراطی به زمان ها و مکان های مورد تأکید برای دعا.

۱۱. ایجاد تصور باطل مبنی بر نقش اساسی استجابت برای صوت، لحن، متن، زمان و مکان دعا.

۱۲. استفاده از عبارت های مبهم و دو پهلوی دعایی برای مقاصد ویژه.

۱۳. تحقیر دعا و دعاخوان و ترسیم چهره قدیمی از اهل دعا و نیایش.

۱۴. پرداختن به جمله ها و عبارت های سخت و دعاهای مشکل.

۱۵. تأکید بر الفاظ و صورت دعا به جای توجه به محتوا و شکل آن.

۱۶. تمرکز بر گره گشایی دعا در مشکلات جزیی بدون توجه به کارکردهای گوناگون آن مانند تحول آفرینی.

۱۷.استفاده از دعاهای کوتاه برای تکیه کلام و لقلقه زبان جهت تمسخر، تحقیر یا خنداندن.

۱۸. تکیه بر دعا و نیایش بدون توجه به مقدمات و شرایط استجابت.

۱۹. توقع اجابت بدون توجه به دلایل تأخیر یا اجابت نشدن دعا.

۲۰. اعتماد افراطی یا تفریطی به خود در پرتو دعا.

۲۱. آشنایی با معارف معصومان علیهم السلام در حد ادعیه.

۲۲. تأکید بیش از اندازه بر متن های ادبی، ضرب المثل ها و اشعار.

۲۳. طرح دعاهای شخصی و درخواست گره گشایی برای کارهای کم اهمیت.

۲۴. استفاده از صوت و لحن عادی و عمومی برای دعاها و نیایش های کودک و نوجوان.

۲۵. تأکید بر خواسته های زودگذر و دنیایی به جای درخواست تحول درونی و ماندگار.

۲۶. عادی شدن برخی دعاها به سبب استفاده بیش از حد از آنها.

۲۷. ایجاد شبهه درباره دعا و اجابت آن و برآورده نشدن بجا و مناسب.

۲۸. الگو شدن چگونگی مراسم دعا و دعاخوان در برنامه های مستند بدون توجه به محتوای نیایش.

۲۹. دعا به زبان و امید داشتن به غیرخدا در عمل.

۳۰. تقدس بخشی به بازیگر یا رفتارهای او.

ص: ۱۰۳

## فصل چهاردهم: همراه با برنامه سازان (پیشنهادهای برنامه ای)

### ۱. تأکید بر جایگاه دعا در اسلام

دعا در شرع مقدس اسلام، عملِ مستحبِ مؤکد به شمار می رود. این واژه حدود دویست بار در قرآن آمده است. در قرآن کریم و احادیث متواتر، مسلمانان به دعا کردن دعوت شده اند. خداوند در قرآن، نتیجه روی گردانی از دعا را ورود در آتش می داند و از انسان ها خواسته است که به درگاهش پناه برند. تا این گونه به آرزوها و اهداف خود برسند.(۱)

شایسته است رسانه ملی با تبیین دعا و تأکید بر آن، زمینه دلدادگی مردم به دعا را فراهم آورد و بستر ناامیدی را بخشکاند. خداوند فرموده است: «از رحمت الهی ناامید نشوید. همانا کسی جز اهل کفر از رحمت الهی ناامید نگردد.» (یوسف: ۸۷) میل انسان به دعا و نیایش مانند گرایش و میل کودک به مادر و شیر اوست. کودک با آنکه شناختی از مادر ندارد و نمی داند که شیر چیست، ولی در درون او نیرویی یافت می شود که وی را به سوی مادر و شیر می کشاند. آدمی نیز چنین است. انسان با آنکه خدا را ندیده است، در مواقعی خاص به خدا رو می کند و دست به دعا برمی دارد.

رسانه با توجه به این میل درونی انسان ها می تواند بر نقش دعا و چگونگی پرداخت آن فرهنگ سازی کند؛ زیرا سرمایه گذاری در امر فطری، نتیجه بخش خواهد بود. ازاین رو، فرهنگ سازی دعا بر اساس مکتب اسلام، در ترویج

ص: ۱۰۴

---

۱- . نک: مؤمن: ۶۰.

فرهنگ اسلامی و پای بندی مردم به احکام آن نقش زیادی خواهد داشت.

### ۲. تبیین میزان اعتماد به دعاهای وارد شده

از آنجا که برخی دعاها نیز همچون روایت های دیگر، تحریف شده اند، نمی توان به شکلی جدی در برنامه سازی از آنها استفاده کرد. باید توجه داشت که دعاها به دو بخش تقسیم می شوند: دعاهایی که مدارک معتبری دارند و علمای دین آنها را با موازین علمی آزموده و به صحت آنها پی برده اند. این دعاها را می توان به (قصد ورود) خواند. بخش دوم، دعاهایی هستند که سند ضعیفی دارند. بهتر است تهیه کنندگان در برنامه سازی از این دعاها استفاده نکنند، مگر اینکه مفاهیم بلندی داشته باشند که آن هم باید به امید درک پاداش آخرت؛ یعنی به نیت «قصد درک ثواب» خوانده شود.

### ۳. توضیح توبه از گناه در برخی دعاهای معصومین

از آنجا که ائمه اطهار علیهم السلام، معصوم هستند، هیچ گناهی انجام نمی دهند تا از آن توبه کنند. ازاین رو، برنامه سازان باید دقت کنند که افزون بر تبیین عصمت ائمه اطهار علیهم السلام، برای پاسخ به چنین شبهه ای نباید به پاسخ های آسیب زا روی آورند. آموزشی دانستن برخی دعاها، یکی از آن پاسخ های نادرست است؛ زیرا گناه بر دو قسم است: گناه حقیقی و گناه نسبی(اضافی). گناه حقیقی؛ یعنی عمل مخالف با امر و نهی های الهی. این گونه گناهان هرگز از معصومین علیهم السلام سر نمی زند. گناه نسبی و اضافی؛ یعنی عملی که با ملاحظه مقام و شخصیت عامل، غیرمناسب است که همان «ترک اولی» است.

هر کار زشت و زیبایی متناسب با انسان ها و تفاوت دانش و خرد و خُرد و کلان بودن آن، متفاوت است. زشتی کار فرد عادی به مراتب کمتر از یک عالم است؛ یعنی خوبی و بدی کردار انسان مختار، مطلق نیست، بلکه نسبی و اضافه است. اگر پیامبر و امام عملی را انجام دهد که از نظر شرعی، حرام و مکروه نیست، ولی مطابق

شأن شان نباشد، آن را برای خود «ترک اولی» می داند و بدان خاطر می گرید و آن را گناهی بزرگ برای خود می داند.(۱)

### ۴. تبیین درست توسل به ائمه اطهار علیهم السلام با توجه به شرایط زمانی و مکانی

در جهان امروز، با فرقه هایی روبه رو هستیم که زیارت مشاهد مشرفه و توسل جستن به امامان را شرک می پندارند. برنامه سازی درباره ادعیه ائمه علیهم السلام؛ به ویژه در مکان های منسوب به ایشان، ممکن است شبهه هایی برای برخی افراد به وجود آورد. ازاین رو، پرداختن لطیف و صحیح به دعاهای مناسب، بسیار مهم است. شیعه هرگز در توجه به معصوم علیهم السلاماو را شخصی مستقل و منهای خدا نمی بیند، بلکه او را خلق برگزیده خدا می داند که به وی موهبتی بزرگ عنایت شده است تا واسطه فیض باشد.(۲) معصومین علیهم السلام، انسان های والایی هستند که نزدیک تر از آنها به خدا وجود ندارد. آنها به تعبیر قرآن متنعّم و زنده اند و نزد پروردگارشان از رحمت حضرت حق، بهره مند بوده و مستجاب الدعوه هستند. قرآن کریم از حضرت نوح علیه السلام یاد می کند که هلاکت همه کافران را طلب کرد و اجابت شد،(۳) حضرت موسی علیه السلامدر خواست کرد دریا بشکافد و فرعون غرق شود و اجابت شد،(۴) حضرت یوسف به جای گناه، زندان را طلبید، حضرت زکریا علیه السلامفرزند خواست، حضرت عیسی علیه السلام مائده خواست، حضرت یونس علیه السلام برای قومش کیفر طلب کرد، پیامبر اسلام تغییر قبله را خواست و همه اینها اجابت شد. به یقین، اگر کسی اولیای الهی را با اندیشه



---

۱- .نک: علی مشکینی، مصباح المنیر، صص ۲۶-۲۸.

۲- . نک: مائده: ۵.

۳- . نک: نوح: ۲۶.

۴- . نک: بقره: ۲۶۰.

قرآنی، زنده و مستجاب الدعوه بداند، بدعت و کفر به شمار نمی رود.(۱) ازاین رو، با توجه به ادعیه ائمه اطهار علیهم السلام و کرامات و جایگاه ایشان در میان مذاهب اسلامی، ضروری است فرازهای گزینش شده متناسب با شرایط زمانی و مکانی و نمونه سازی و مقایسه با مصداق های تاریخی، برنامه سازی شود تا افزون بر تبیین درست جایگاه ایشان، حساسیتی ایجاد نکند.

## ۵. فراگیری دعا در رسانه

در برنامه های گوناگون می توان از دعا بهره گرفت. مثلاً در شروع برنامه ها و بعد از قرائت قرآن، در آغاز برنامه های شبکه های گوناگون، استفاده از عبارت های کوتاه از دعا و مناجات و توجه به نقش تذکر در انسان به ویژه تکرار آن در پایان برنامه در نهادینه کردن فرهنگ دعا تأثیر بسیاری دارد. چنان که در برنامه نیم رخ اجرا می شد و تأثیرگذار بود.

## ۶. نوآوری متناسب با دعا در برنامه ها

ایجاد سبک مناسب در طراحی و استفاده از صوت یا تصویر در بازنمایی دعا بسیار اهمیت دارد. در این راستا سوژه های گوناگونی در روایات یافت می شود که می توان آنها را دست مایه قرار داد از جمله:

الف) استفاده از نام های متناسب با دعا. مثلاً اگر شخصیت دعاکننده خواستار رزق و روزی است، از نام هایی مانند: «رزّاق»، «وهاب»، «جواد»، «مغنی»، «منعم»، «کریم» و اگر خواهان مغفرت و توبه است، از نام هایی همچون: «توّاب»، «رحمن»، «رحیم»، «ستّار»، «غفور» و... استفاده کند.(۲)



---

۱- . نک: المصباح المنیر، صص ۲۶-۳۱.

۲- . نک: مباحث مربوط به تمجید و ثنای الهی در هنگام دعا از عده الداعی، ص ۱۶۰؛ راز و رمز نیایش، ص ۱۳۷.

ب) استفاده از جمع یا تکرار در دعا.

امام صادق علیه السلام دراین زمینه می فرماید:

هیچ چهل مردی برای دعا نزد هم اجتماع نکنند و خدای عزوجل را در کاری نخوانند [و دعا نکنند] جز اینکه خداوند دعای آنان را مستجاب کند. پس اگر چهل نفر نبودند و چهار نفر بودند [نزد هم جمع شوند و] ده بار خدای عزّوجلّ را بخوانند دعای ایشان را اجابت کند و اگر چهار نفر هم نباشند و یک نفر باشد که چهل مرتبه خدا را بخواند، پس خدای عزیز جبار برای او اجابت کند.(۱)

## ۷. معرفی کتاب های ادعیه از عصر غیبت تاکنون

معرفی کتاب های دعا در رسانه جمهوری اسلامی ایران به ویژه در مناسبت های مرتبط با دعا و مناجات، نقش مهمی در ترغیب خواص و عوام در رجوع به این آثار ایفا می کند. ازاین رو، در معرفی این آثار، توجه به موارد زیر ضروری است:

یک - بررسی و معرفی مهم ترین و معروف ترین آثار نوشته شده در دوران غیبت بر اساس تاریخ.

دو - معرفی هر اثر تألیفی، با هدف شناسایی و آگاهی بخشی از محتوای کتاب ها و فهرست آنها.

سه - اشاره ای کوتاه به زندگانی نویسنده و پرداختن به دیگر آثار برای درک انگیزه ها و اطلاع رسانی بیشتر درباره موقعیت تاریخی کتاب.

چهار - پرداختن به این کتاب ها: صحیفه سجادیه، کامل الزّیارات، مصباح المتهجد، اَلْاِقْبال بِالأَعْمال، مهج الدّعوات، فلاح السّائل، عُدّه الداعی، جَنَّه الامام الواقیه و جنه الایمان الباقیه، مصباح الفلاح، زادالمعاد، مفاتیح الجنان و مصباح المنیر.(۲)



---

۱- . اصول کافی، ج ۴، ص ۲۴۱.

۲- . برای توضیح کوتاه درباره هر یک از کتاب های بالا نک: نقش دعا در زندگی اجتماعی، صص ۹۵-۱۴۰.

## ۸. دعاهای بیدارگر

مـدیران و برنـامه سـازان رسانه ملی در بیـداری مردم وظیفه سـنگینی دارنـد. ازاین رو، مناسب است در وظیفه انـذاری خود در زمینه ادعیه، فرازهایی از دعاهایی را که بیدارگر است، در موقعیت های ویژه یا با ساختن سریال و نمایش به مردم انتقال دهند؛ زیرا بعضی مفاهیم به صورت مستقیم قابل بیان نیستند.

در برنامه سازی از دعاهای انـذاری، می توان از کتاب های مربوط به نقش تفسیری دعا در عقایـد اسـلامی بهره گرفت که در زیر به برخی موضوع های آنها اشاره می شود:

– وحشت آور بودن صحنه های قیامت؛

– کنار رفتن پرده ها و رسوایی در برابر شاهدان؛

– تصویری از حال انسان به هنگام برخاستن از قبر در دعاها؛

– اوصاف دوزخ و ویژگی آن.

## ۹. تبیین و تأکید بر آثار گوناگون دعا در زندگانی فردی و اجتماعی

برنامه ریزان و تهیه کننـدگان محترم رسانه ملی وقتی می تواننـد برنامه ای قابل توجه درباره دعا و نقش آن در زندگانی فردی و اجتمـاعی تولیـد کننـد، که بر جنبه هـای گونـاگون دعـا تسلط داشـته باشـند. ازاین رو، آگـاهی از دعا و آثار گوناگون آن ضروری است. نقش عبادی، تربیتی، عملی، روانی و اجتماعی دعا، محورهای مناسبی برای توجه مدیران و تهیه کنندگان است.

برای عملیاتی کردن و بیان آثار و نقش های مهم دعا در زندگی انسان، از راه های زیر نیز می توان بهره گرفت:

الف) جلب نظر و توجه مردم به ویژه جوانان به نقش دعا در ایجاد آرامش روحی و تأکید بسیار بر این مسئله.

ب) متوجه ساختن مردم به ویژه قشر جوان دین پژوه به نقش دعا در بیان معارف

و تفسیر واقعی آنها.

ج) تأکید بر تأثیر بسیار قوی دعا در سلوک اخلاقی و عرفانی برای جوانان جویای معرفت.

د) برپایی همایش هایی درباره دعا و مسائل مربوط به آن و انعکاس وسیع آن در رسانه با هدف ایجاد موج گرایش و توجه به دعا در جامعه.

### ۱۰. بیان فلسفه نیایش

تبیین جایگاه و فلسفه دعا و نیایش (پیش از بیان شرایط، آداب و احکام آن) در ترغیب مخاطبان به سوی دعا نقش زیادی دارد. اگر فلسفه نیایش برای مردم آشکار شود، خودشان سراغ موارد و آداب آن می روند؛ زیرا به فرموده قرآن، مایه رشد و تعالی در دعاست.(۱) ازاین رو، برنامه سازان رسانه بهتر است بر این نکته اصرار کنند که انسان به طور فطری همواره به دنبال خالق است و نیاز درونی و بیرونی، همیشه او را به سوی دعا رهنمون می کند. این کشش و طلب درونی، شناخت مطلوب را برای طالب، ضروری می سازد. نامه های اشتیاق، فراق، وصل، شکایت، رضایت، طلب و استغاثه، محورهای ضروری قابل توجه یک برنامه ساز در مسئله دعاست؛ زیرا برای تعمیق دعا، به شناختی عمیق نیاز داریم و این امر میسّر نمی شود، مگر اینکه شناخت مردم از دعا و فلسفه آن افزایش یابد. اگر می خواهیم در همه زمینه ها حتی در مسائلی مانند روابط بین الملل و اقتصاد، مردم با دید الهی به مسائل بنگرند، باید با کارکردهای نیایش آشنا شوند. وقتی شخص به تأثیر دعا و نیایش در همه عرصه ها ایمان داشته باشد، بهتر و بیشتر به دعا روی می آورد.

### ۱۱. دعا از نشانه های برتری اسلام

یکی از دلایل برتری دین اسلام را می توان دعاهای پیشوایان و اولیای الهی



---

۱- . نک: بقره: ۱۸۳.

دانست؛ زیرا برترین دعاها و نیایش ها از اولیا و علمای این دین باقی مانده است. این سخن با تحلیل محتوای ادعیه و مقایسه آن با ادعیه اولیای دیگر ادیان به راحتی قابل اثبات است.

ازاین رو، توجه برنامه سازان به دعاهای ائمه اطهار علیهم السلام که زیباترین و غنی ترین دعاها هستند، دست مایه پایان نیافتنی جهت برنامه سازی به ویژه در بخش برون مرزی است.

مناجات ائمه علیهم السلام سرمشق علمای دین شده و هر شخصی به تناسب هنر و ذوق و توان خود، معارف ائمه علیهم السلام را در قالب شعر و نثر بیان کرده است. البته این بدان معنا نیست که نیایش پس از ائمه علیهم السلام پدیدار گشته، بلکه دعا با تولد انسان به وجود آمده است. چنان که دکتر شریعتی در کتاب نیایش می نویسد: «نیایش همچون دم زدن و خوردن وآشامیدن، از نیازهای ژرفی است که از عمق سرشت و فطرت طبیعی انسان سر می زند».(۱)

نکته آسیب شناسانه برای مدیران و برنامه سازان در مسئله دعا این است که تنها به نیایش و الفاظ آن نپردازند، بلکه به محتوا و شکل آن که همواره مورد تأکید اولیای الهی بوده است، توجه کنند؛ زیرا همین نکته، وجه تمایز این ادعیه در مقایسه با نیایش های دیگران به شمار می آید. قصه موسی علیه السلام و شبان در این زمینه راه گشاست. شبان، خدا را موجودی مانند خود تصور می کرد و هنگام نیایش، با خدای ساخته و پرداخته خود درد دل می کرد، ولی حضرت موسی علیه السلام، دست وی را گرفت و او را بالا برد و بینش او را وسیع کرد، به گونه ای که پس از برخورد حضرت موسی با شبان، سوز و عشق او چندین برابر شد.(۲) متأسفانه این جریان در نظر برخی افراد به گونه ای انعکاس یافته که به قسمت تحول آفرینی دعا به وسیله



---

۱- .علی شریعتی، نیایش، ص ۳۱.
۲- . نک: مثنوی معنوی، دفتر دوم.

حضرت موسی علیه السلام اشاره ای نمی شود و تنها به این بیت بسنده می کنند:

هیچ آدابی و ترتیبی مجو

هر چه می خواهد دل تنگت بگو

## ۱۲. تبلیغ قبولی هر دعا

متأسفانه برخی افراد جامعه می پندارند دعا فایده ای ندارد یا همیشه اثرگذار نیست و دعاهای اندکی مستجاب می شود. زدودن این ذهنیت به عهده رسانه دینی است.

در پاسخ به این شبهه، استفاده از روایات بسیار سودمند است. با این حال، می توان با نگاه عقلانی نیز این ذهنیت را زدود.

لفظ دعا به معنی خواندن و خواستن است. خواندن و خواستن، فرع بر داشتن رابطه حسنه است؛ یعنی آدم از کسی تقاضا می کند که با او رابطه نیک داشته باشد. پس داشتن رابطه در دعا، اصل و خواستن، فرع آن است. ازاین رو، نیایش کسی با خدا بیانگر این است که او رابطه اش با خدا درست بوده است و خود را به خدا آن قدر نزدیک و صمیمی می بیند که خدا به او اجازه خواستن چیزی را می دهد. بنابراین، خود دعا، نشانه پذیرش شخص به درگاه خداوند است؛ زیرا تا شخصی مورد قبول حضرت حق نباشد، توفیق راز و نیاز نمی یابد. ازاین رو، از دیدگاه اسلامی هیچ دعایی مردود نیست. رالف والدو امرسون می نویسد: «هیچ کس هیچ وقت نیایش نکرده است، مگر آنکه چیزی دستگیرش شده است.»(۱) چه افتخاری بالاتر از اینکه خداوند به دعاکننده اجازه دعا داده است. بر همین اساس باید گفت هر درخواست انسان، هزاران لبیک در پی دارد:



---

۱- . همان، ص ۲۳.

سوز عشق تو کمند لطف ماست

زیر هر یاربّ تو لبیک هاست(۱)

## ۱۳. استفاده از نیایش های گوناگون و معروف در قسمت های مناسب برنامه ها

از آنجا که نیایش، امری فطری است و هر انسانی به راحتی با نیایش با خداوند ارتباط برقرار می کند. پرداختن به دعاها و نیایش ها در زمان ها و برنامه های گوناگون شبکه های سراسری و مراکز استانی صداوسیما، بسیار مهم است. ازاین رو، پیشنهاد می شود از این نیایش ها در رسانه دینی استفاده شود: نیایش های قرآنی، نیایش های امام علی علیه السلام در نهج البلاغه و مفاتیح الجنان، مناجات شعبانیه، نیایش امام حسین علیه السلامدر صحرای عرفات و گزیده هایی از نیایش های امام سجاد علیه السلام.

به این منظور، می توان به فهرست اجمالی این نیایش ها در قسمت دیالوگ همین نوشتار یا کتاب زمزمه عشاق از قادر فاضلی مراجعه کرد.

## ۱۴. تلاش برای برنامه سازی متنوع و بیشتر در زمینه دعا

در روایات بسیاری بر اصرار ورزیدن در دعا تأکید شده است که جایگاه ویژه دعا در فرهنگ دینی ریشه دارد. برای نمونه، امام صادق علیه السلامی فرماید: «زیاد دعا کنید که دعا، کلید هر رحمت و پیروزی در هر حاجتی است».(۲)

اگر چه فعالیت های ارایه شده در رسانه قابل تقدیر می باشد ولی شایسته است که مدیران رسانه دینی بیشتر به ساخت برنامه های متنوع، گوناگون و کوتاه درباره دعا بپردازند. البته این روند نباید به گونه ای باشد که سبب زدگی یا



---

۱- . مثنوی معنوی، دفتر سوم.

۲- . اصول کافی، کتاب الدعاء، ح ۷.

عـادی سـازی شود. در این راسـتا می توان از ویژگی هـای پیامبران و امامان علیهم السـلام به عنوان الگو یاد کرد. چنان که در قرآن، ابراهیم خلیـل اللّه را با صـفت اَوّاه (توبه: ۱۱۴) معرفی می کند. امام باقر علیه السـلام، اوّاه را دعّاء؛ یعنی بسـیار دعاکننده معنی می فرماید.(۱)

## ۱۵. نهادینه کردن «دعا برای دیگران» در برنامه های نمایشی

می دانیم اسـلام، دینی اجتمـاعی است و فقط به فردسازی و توجه انسان ها به خود بسـنده نمی کنـد. نتیجه این است که دعای انسان برای غیر، ارزشی بیش از دعا برای خویشتن دارد.

توجه به آثـار و جنبه هـای اجتمـاعی دعا در رسانه و برنامه سازی درباره آن بسـیار مهم است؛ زیرا دعا برای دیگران، هم روح خودپرستی و نفع طلبی را از آدمی می زداید و هم تبلور یک اجتماع سالم و اسلامی را نوید می دهد.

کسـی که شـبانگاهان و در خلوت خود برای برادر مؤمنش دعا می کنـد، امکان ندارد هنگام روز، به آزار او بپردازد یا در رفع خواسـته های او نکوشـد. آن دعاها در طول شب، پی آمـدی جز اعمال خیرخواهانه و سالم روز نخواهد داشت و اینجاست که اجتماع به صلاح می گراید. امام باقر علیه السلامدعای مؤمن را در غیاب برادر مؤمنش، سریع الاجابه ترین ادعیه می داند.(۲)

خداوند نیز به سـبب این خیرخواهی، چندین برابر آنچه را مؤمن برای برادر مؤمنش، طلب کرده است، به سوی او روانه خواهد ساخت.

## ۱۶. گذشت و دعا

فرهنـگ اسـلامی سـرشار از گـذشت و ایثـار تحـول آفرین است؛ گـذشت هـایی که بجـا صـورت گرفته و دعاهـایی که مسـیر زندگانی افراد را تغییر داده است. ازاین رو،



---

۱- . همان، باب فضل الدعاء، ح ۱.

۲- . وسائل الشیعه، کتاب الصلوه، ابواب الدعاء، باب ۴۱، ح ۲، به نقل از قرآن صاعد.

بهره منـدی مـدیران و برنـامه سازان از این میراث می توانـد در ترویـج فرهنگ گـذشت و دعا مؤثر باشـد. چنان که می گویند یکی از بسـتگان امام صادق علیه السلام از آن حضرت بدگویی کرده بود. وقتی به آن حضرت خبر رسید، بدون آنکه واکنش شدیدی از خود نشان دهد، با آرامش برخاست، وضو گرفت و مشـغول نماز شد. یکی از حاضران به نام حماد لحام می گوید: من گمان کردم حضـرت می خواهد آن شـخص را نفرین کند، ولی برخلاف تصور خود، دیدم آن بزرگوار پس از نماز چنین گفت: خـدایا! من حقم را به او بخشـیدم. تـو از من بزرگـوارتری و جـود و کرمت از من بیشـتر است. پس او را به من ببخش و کیفر مکن.

## ۱۷. سیر نیایش در بستر تاریخ و تمدن ها

سـاخت مجموعه هـایی با این عنوان می توانـد مخاطبان را با مسـئله دعا و جایگاه آن بیشتر آشـنا کنـد. در این مجموعه ها بهتر است به مکـان هـای دعـا از آغاز تاریـخ بشـر و زمان های دعا نزد پیروان آیین های گوناگون و سـپس به نقش دعا در تغییر و تحولاـت وضـعیت اقوام، ملـل و جهان پرداخته شود. از مصـری های بـدوی، بابلی ها، یونانیان و رومیان قـدیم گرفته تا ادیان و مکـاتب خاور دور مثل ژاپن و ادیان رسـمی و ابراهیمی، همه دعاهایی داشـته انـد و با الفاظی، با خـدای خود ارتباط برقرار می کردند.(۱) برنامه سازی در این راسـتا می توانـد به طور غیرمسـتقیم، نیایش و ارتباط انسان ها با ماوراءطبیعت را در طول تاریخ اقوام، ملل و مکاتب نشان دهد.

## ۱۸. دعا و ادیان

در این مجموعه بایـد تلاـش شود تا جایگاه دعا در ادیان بازشناسـی شود و آموزه های ادیان به ویژه ادیان ابراهیمی (یهودیت، مسیحیت و اسلام) یادآوری گردد.



---

۱- . نک: راز و رمز نیایش.

دعا به عنوان باور مشترک ادیان، جایگاه ویژه ای در گفت وگوی ادیان ایفا می کند. از سویی، توجه بخش برون مرزی رسانه به این مسئله، نقش مهمی در جذب مخاطبان غیرمسلمان خواهد داشت.

### ۱۹. تأثیر دعا در سلامت جامعه

دعا، خواسته یا ناخواسته، افزون بر اینکه بر فرد تأثیر می گذارد، بر جامعه نیز اثرگذار است. در ماه هایی که در آن به دعا و عبادت بیشتر توجه می شود، جامعه از نظر سلامت اخلاقی در سطح مطلوب تری قرار می گیرد، مانند ماه رمضان یا محرم و صفر. میزان جرایم در این ماه ها بسیار کمتر است؛ یعنی هر چقدر مردم با دعا مأنوس باشند، به همان میزان بر سلامت اخلاقی جامعه افزوده می شود. ازاین رو، توجه به بازنمایی حالات فردی و اجتماعی انسان ها در دعا و پرداختن به نقش سالم سازی آن در ارتقای اخلاق، بسیار مهم است. به عبارت دیگر، توجه به دعا به وسیله افراد جامعه در برهه ای از زمان و در منطقه ای سبب دگرگونی های مثبتی در آن مناطق می شود.

### ۲۰. نظام تربیتی دعا در صحیفه سجادیه

صحیفه سجادیه، میراث گران قدر چهارمین پیشوای معصوم شیعیان، امام سجاد علیه السلام است. این کتاب شریف، گنجینه ای گران بها و ثروتی تمام ناشدنی است. زبان این کتاب شریف، زبان نیایش و دعاست. در همین راستا مرکز پژوهش های اسلامی صدا وسیما، پژوهشی را با عنوان «نظام تربیتی صحیفه سجادیه» که به مبانی، اصول و روش های تربیتی در قالب دعاهای امام سجاد علیه السلامتوجه می کند، به زیور طبع آراست.

### ۲۱. مسابقه و دعا

همان گونه که برای تبلیغ و جذب مردم به سوی کالاهای مادی، هزینه های هنگفت و وقت های زیاد صرف می شود، مناسب است صدا و سیما نیز معارف دعایی را با متن های مشخص و اهداف از پیش تعیین شده، در قالب مسابقه های کتبی یا

حضوری، ترویج کند. طرح پرسش درباره دعا در مسابقه های تلفنی که از شبکه های گوناگون پخش می شود، در جذب مردم به دعا و آشنایی ایشان با معارف دعایی نقش مهمی دارد. به ویژه اگر پرسش ها با ظرافت، انتخاب و هنرمندانه پرسیده شود، تأثیری دوچندان خواهد داشت.

## ۲۲. تبیین ارتباط برخی دعاها به زمان یا مکان خاص

نزدیکی به خدا، نزدیکی معنوی و وجودی است، نه قرب و نزدیکی زمانی و مکانی. از سویی، محدودیت های زمانی و مکانی بر ما احاطه دارد. بنابراین، تَقَرُّب الهی، تقرّبی معنوی است که خود، مراتبی دارد و هر کس با استفاده از وسایل و امکانات، می کوشد به مرتبه ای از این تقرب دست پیدا کند. آنچه از قرآن و روایت ها برداشت می شود، نشان دهنده آن است که برخی زمان ها و مکان ها در به دست آوردن این مقام قرب، شرافت ویژه ای دارند. مثلاً خداوند در قرآن، شب قدر را بهتر از «هزار ماه» می داند یا فضیلت و قداست مکان کعبه یا مساجد بر هیچ مسلمانی پوشیده نیست.

امام صادق علیه السلام از تفسیر آیه «وَ ظِلالُهُمْ بِالْغُدُوِّ وَ الْآصالِ؛ و سایه های آنان را بامدادان و شامگاهان» (رعد: ۱۵) تصریح می کنند که مقصود از آن، دعای پیش از طلوع آفتاب و پیش از غروب آن است و آن ساعت اجابت است.(۱)

علامه مجلسی در صفحه ۱۳۳ کتاب عین الحیوه می نویسد:

در روز جمعه، ساعتی است که هر مسلمان در آن ساعت از خدا چیزی طلب کند، البته به او عطا فرماید و آن وقتی است که نصف قرص آفتاب فرو رود. حضرت فاطمه علیهاالسلام امر می فرمود که بر بلندی رو و چون نصف آفتاب غروب کند، او را اعلام کنند که دعا کند.

اختصاص برخی دعاها به زمان و مکان خاص، بدان معناست که معصومین



---

۱- . نک: اصول کافی، برگردان و تفسیر: سید هاشم رسولی، ص ۲۹۰، ح ۳۲۶۵.

خواسته اند اهمیت آن را گوشزد کنند و با ارائه بهترین درخواست ها و نیایش های متناسب آن زمان و مکان به دعاکنندگان کمکی کرده باشند.

البته دعای وارد شده در زمان یا مکان خاص را در زمان و مکانی دیگر نیز می توان خواند، ولی با قصد «رجاء» و بهره مندی از «پاداش».

## فصل پانزدهم: کتاب شناسی دعا و نیایش

### اشاره

فصل پانزدهم: کتاب شناسی دعا و نیایش(۱)

### الف) فلسفه و حکمت دعا


۱. احمدی، حسین، دعا و تربیت، تهران، تزکیه، ۱۳۷۷.

۲. برازش، علیرضا، قرآن صاعد، تهران، امیرکبیر، ۱۳۶۸.

۳. ترابی، اکبر، قطره ای از زلال معرفت، قم، حبل المتین، ۱۳۸۰.

۴. جعفری، محمدتقی، تفسیر و نقد تحلیل مثنوی، ج ۶،۵و۸، تهران، اسلامی، ۱۳۶۴.

۵. جمعی از نویسندگان، تأملی بر مسئله دعا.

۶. دستغیب، سیدعبدالحسین، بندگی، راز آفرینش، ج ۲، شیراز، کانون تربیت شیراز، ۱۳۶۲.

۷. رحمانی، تقی، تلاش در راه تأویل معنا در هستی، تهران، قلم، ۱۳۸۱.

۸. سبحانی، جعفر، سرنوشت از دیدگاه علم و فلسفه، تهران، غدیر، ۱۳۵۲.

۹. ستاد اقامه نماز صدا و سیما، خلاصه مقالات هم اندیشی فرهنگ نیایش و دانشجو، تهران، مجموعه مدرسان معارف اسلامی دانشگاه ها، ۱۳۸۱.

۱۰. شریعتی سبزواری، محمدباقر، فلسفه دعا.

۱۱. شهروئی، داوود، گذری ژرف در بوستان دعا، اهواز، خالدین، ۱۳۷۹.

۱۲. قاسمی، محمدحسین، یکصدو هشتاد و پنج، معمای دعا و مفاتیح الجنان، نشر روح، ۱۳۷۸.

۱۳. کرمانی، محمد، دعا و نیایش، مشهد، شرکت به نشر، ۱۳۸۲.

۱۴. محبی، جلال، دعا و موانع اجابت، تهران، ممتاز، ۱۳۸۲.

۱۵. مشکینی اردبیلی، علی، المصباح المنیر، قم، الهادی، ۱۳۶۴.

۱۶. مصباح یزدی، محمدتقی، بحث هایی پیرامون مسائل اعتقادی و اخلاقی، قم، در راه حق، بی تا.

۱۷. مظفر، محمدرضا، مبانی تفکر شیعه، تهران، کتابخانه بزرگ اسلامی، ۱۳۵۸.

۱۸. مظفر، محمدرضا، مسائل اعتقادی از دیدگاه تشیع، قم، جامعه مدرسین، ۱۳۶۴.

۱۹. مقدسی، محمدعلی، در حریم وصال و نگرشی به ستون اساسی دعا از دیدگاه ادب و عرفان، تهران، مفید، ۱۳۷۹.

۲۰. نوریها، حسنعلی، پرورش در پرتو نیایش، قم، تفکر، ۱۳۷۲.



---

۱- . این بخش با همکاری آقای محمدحسین درافشان تهیه شده است.

۲۱. هاشمی نژاد، حسین، دعا، سلاح مؤمن، تهران، نشر غیاث، ۱۳۷۳.

## ب) جایگاه، اهمیت و فضیلت دعا

۱. آشنایی با قرآن و متون اسلامی، تهران، آموزش و پرورش، ۱۳۶۵.

۲. احسان بخش، صادق، سی گفتار (مواعظ رمضان)، رشت، صادقین، ۱۳۷۴.

۳. ارزنده، محمدعلی، در حریم ثقلین، «چهل حدیث دعا»، قم، نسیم حیات، ۱۳۷۸.

۴. ارفع، کاظم، دعا در قرآن، تهران، فیض، ۱۳۷۴.

۵. الاصفی، محمدمهدی، الدعاء عند اهل البیت، قم، انوار الهدی، ۱۳۷۶.

۶. الهی قمشه ای، مهدی، مجموعه ادعیه و زیارات، برگردان: سید احمد طیبی شبستری، تهران، سپاه پاسداران، بی تا.

۷. انصاریان، حسین، دیار عاشقان یا تفسیر جامع صحیفه، تهران، پیام آزادی، ۱۳۷۱.

۸. بهشتی، محمدحسین، خدا از دیدگاه قرآن، تهران، بعثت، بی تا.

۹. پورسیدآقایی، مسعود، چشمه در بستر (تحلیل از زمان شناسی حضرت زهرا علیهاالسلام) قم، حضور، ۱۳۷۵.

۱۰. توشیهیکو ایزوتسو، خدا و انسان در قرآن (معنی شناسی جهانی بینی قرآن)، برگردان: احمد آرام، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۶۸.

۱۱. تهرانی، سیدمحمود، جواهر الاخلاق، تهران، دارالطباعه سید مرتضی، ۱۳۳۵.

۱۲. جعفریان، رسول، مقالات تاریخی، قم، الهادی، ۱۳۵۷.

۱۳. جوادزاده، الف، ادعیه و اذکار قرآن، تهران، بنیاد نشر و ترویج قرآن، ۱۳۶۴.

۱۴. حجتی، محمد امین، دعا در منظر قرآن و حدیث، قم، امور تربیتی آموزش و پرورش ناحیه ۲ قم، ۱۳۷۵.

۱۵. حسن زاده آملی، حسن، رساله نور علی نور در ذکر، ذاکر و مذکور، قم، انتشارات تشیع، ۱۳۷۴.

۱۶. حسنی، علی اکبر، امام چهارم علیه السلام پاسدار انقلاب خونین، قم، نسل جوان، ۱۳۵۶.

۱۷. داستانی بنیسی، اسداللّه، گنجینه دعا، قم، نشر بنیسی، ۱۳۷۸.

۱۸. دستغیب، سیدعبدالحسین، نیایش، شیراز، کانون تربیت، ۱۳۶۴.

۱۹. راشد، حسین علی، سخنرانی های راشد، ج ۵، تهران، فراهانی، بی تا.

۲۰. رجحان، محمدصادق، انسان و قرآن، بر گردان: مهدی الهی قمشه ای، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۷.

۲۱. زرکش، محمدرضا، تاریخ حیات، همدان، مفتون همدانی، ۱۳۷۸.

۲۲. زمردیان، احمد، پیام حق، شیراز، چاپخانه موسوی، ۱۳۵۷.

۲۳. سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، دعا، قم، واحد عقیدتی سپاه، ۱۳۶۱.

۲۴. شاهجویی، محمدامین، بنیان مرصوص امام خمینی، قم، مرکز نشر اسراء، ۱۳۵۷.

۲۵. شریعتمدار، محمدحسین، ارشاد المسلمین، باختران، بی نا، ۱۳۷۱.

۲۶. شریف القرشی، باقر، موسوعه الامام امیر المؤمنین علی بن ابی طالب من ادعیه الامام احدی حلقات حیاته، بی جا، مولف، ۱۳۷۸.

۲۷. شهیدی، سیدمحمدباقر، دعاها و تهلیلات قرآن، وهبه الدین شه، قم، دفتر انتشارات اسلامی، بی تا.

۲۸. شیخ الاسلامی، سیدحسین، وظایف ما در ماه رمضان، قم، کتاب فروشی سیدالشهداء، ۱۳۹۸ق.

۲۹. شیخ صدوق، ترجمه ثواب الاعمال، برگردان: علی اکبر غفاری، تهران، صدوق، ۱۴۰۰ق.

۳۰. صالح پور، محمد، جلوه نور، بر گردان: الهی قمشه ای، تهران، هدف الصالحین، ۱۳۸۱.

۳۱. امام زین العابدین علیه السلام، صحیفه سجادیه، برگردان: جواد فاضل، تهران، امیرکبیر، ۱۳۶۷.

۳۲. علوی، سیدمهدی، گفتار علوی، ج ۴، قم، علمیه، ۱۳۵۸.

۳۳. غزالی، ابوحامد محمد، ج ۲، ترجمه احیاء علوم الدین، تهران، بنیاد فرهنگ ایران، ۱۳۵۲.

۳۴. فاطمی، ولی، گنجینه دعا، قم، دانش هوشیار، ۱۳۸۲.

۳۵. کارل، الکسیس، نیایش، برگردان: محمدتقی شریعتی، قم، تشیع، ۱۳۵۵.

۳۶. کافی، حسن، تعالیم امام حسن مجتبی علیه السلام به زبان دعا و حدیث، تهران، روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۳۷۶.

۳۷. کتابچی، محسن، بوستان راز و گلستان نیاز یا نورانیت نماز و دعا از دیدگاه امام رضا علیه السلام، مشهد، نشر الف، ۱۳۷۹.

۳۸. کریمی، رضا، گنجینه معنوی، قم، مؤسسه فرهنگی انتشارات شاکر، ۱۳۷۸.

۳۹. گروه اخلاق سازمان حوزه مدارس علمیه خارج از کشور، آداب اسلامی، قم، واحد تدوین کتب درسی، ۱۳۷۸.

۴۰. گودرزی، صمد، در سینای نیاز، قم، سعید، ۱۳۷۸.

۴۱. متقی، عبداللّه، دعا، تهران، کانون نشر پژوهش های اسلامی، بی تا.

۴۲. مجلسی، محمدباقر، گزیده عین الحیاه در اخلاق، تهران، وزارت ارشاد اسلامی، ۱۳۷۸.

۴۳. محدثی، جواد، دعا، وزارت آموزش و پرورش، معاونت پژوهشی، تهران، انتشارات تربیت، ۱۳۷۶.

۴۴. محمدی اشتهاردی، محمد، داستان های اصول کافی، ج ۱، قم، دفتر نشر معارف اسلامی، ۱۳۷۱.

۴۵. محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، ج ۴، قم، دارالحدیث، ۱۳۷۷.

۴۶. مصباح یزدی، محمدتقی، ۲۸ گفتار در مسائل اعتقادی و اخلاقی، قم، در راه حق، ۱۳۵۳.

۴۷. نائینی، محمدحسن، دعا، قم، مهر، ۱۳۷۰.

۴۸. نجفی یزدی، سیدمحمدباقر، ج ۵، خلاصه مطالبی از دین اسلام، قم، مولف، ۱۳۵۶.

۴۹. نطاق، فرنگیس، دعا، تبریز، ناطق، ۱۳۷۹.

۵۰. واثقی، حسین، دعاهای قرآن، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۹.

## ج) شرایط و آداب دعا وحالات اهل نیایش


۱. احمدی بیرجندی، احمد، مناجات و دعا در شعر فارسی، مشهد، بنیاد پژوهش های اسلامی، ۱۳۷۹.

۲. احمدی، نصرت، دعا باب معرفت، تهران، امیری، ۱۳۸۰.

۳. اکبری، محمدرضا، چگونه دعا کنیم، قم، بی نا، ۱۳۶۱.

۴. انصاریان، حسین، عرفان اسلامی، ج ۶، تهران، دفتر تبلیغات، ۱۳۶۵.

۵. حلی، ابن فهد، عده الداعی، برگردان: حسین فشاهی، مشهد، کتاب فروشی جعفری، بی تا.

۶. دستغیب حسینی شیرازی، علی محمد، دعا و توسل: همراه با حکایات و حالات بعضی از مقربین، شیراز، فلاح، ۱۳۷۴.

۷. دستغیب، عبدالحسین، دعا و یاد، شیراز، کانون تربیت شیراز، ۱۳۶۳.

۸. دستغیب، عبدالحسین، همراه دعا، تهران، ناس، ۱۳۶۵.

۹. راز و نیاز محب، مشهد، دفتر تبلیغات و انتشارات محب، ۱۳۵۷.

۱۰. ربانی خلخالی، علی، دعا و زیارت، قم، مکتب الحسین علیه السلام، ۱۳۷۹.

۱۱. رسولی محلاتی، سیدهاشم، کیفر گناه، ج ۱، تهران، کتاب خانه صدر، ۱۳۶۵.

۱۲. رسولی محلاتی، هاشم، سخنی درباره دعا، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۶.

۱۳. زارعان، منیره، روح بهار: امام زمان(عج) در آینه دعا، قم، مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما، ۱۳۸۰.

۱۴. صادقی، وحید، گنج دعا، تهران، رویان، ۱۳۷۹

۱۵. طبرسی، حسن بن فضل، ترجمه کتاب مکارم الاخلاق، ج ۱و۲، مصحح: رضا ستوده، تهران، فراهانی، بی تا.

۱۶. طیب، اسعد محمد، آداب دعا، برگردان: عبدالعزیز بداغی، تربت جام، احمد جام، ۱۳۷۹.

۱۷. عرب نوکندی، رحمت اللّه، کلید سعادت، قم، عصر رسانه، ۱۳۸۲.

۱۸. فاضل، محمد، دعا و نیایش، تهران، امیری، ۱۳۶۲.

۱۹. فاضلی، قادر، زمزمه های عشاق در نیایش های جاودان، تهران، فضیلت علم، ۱۳۸۰ .

۲۰. کنگره سراسری شعر حوزه های علمیه، عطر سبز دعا، تهران، سازمان تبلیغات اسلامی حوزه هنری، ۱۳۷۳.

۲۱. گل های بهشت، برگردان: علی اصغر عرب، شیراز، خرد، ۱۳۶۸.

۲۲. مجتبوی، سیدعلاء الدین، آیین توحید، تهران، مصطفوی، ۱۳۸۰ .

۲۳. مصباح یزدی، محمدتقی، پند جاوید، شرح وصیت امیرالمؤمنین علیه السلام به امام حسن مجتبی علیه السلام، قم، مؤسسه آموزشی امام خمینی، ۱۳۷۹.

۲۴. ملکی تبریزی، میرزا جواد، چه باید کرد (ترجمه المراقبات)، باختران، رسالت قلم، ۱۳۶۵.

۲۵. ملکی تبریزی، میرزا جواد، سلوک عارفان، برگردان: محمد راستگو، قم، سایه، ۱۳۷۲.

۲۶. ناظران پور، محمود، گدای درگاه دعا و توبه به درگاه پروردگار با زبان شعر، بی جا، مولف، ۱۳۷۰.

۲۷. نجفی یزدی، محمد، دعا در مکتب اهل بیت علیهم السلام، قم، نصایح، ۱۳۸۰.

۲۸. هیئت عاشقان بقیه اللّه، در گلستان دعا با باغبان، قم، بنیاد پژوهش های علمی، ۱۳۸۱.

## د) آثار فردی و اجتماعی دعا

۱. احمدی، زین العابدین، دعا نسخه شفابخش، قم، میثم تمار، ۱۳۸۱.

۲. اشرفی، فیروزه، اعجاز دعا: شفا و درمان به روایت معصومین، تهران، حفظتی، ۱۳۸۱.

۳. الحیدری، محمد، آیین دوست یابی در اسلام، برگردان: محمد مناجاتی، تهران، آموزش انقلاب اسلامی، ۱۳۷۱.

۴. امور تربیتی منطقه ۲ و ۵، اخلاق اسلامی، تهران، وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۶۳.

ص: ۱۲۴

۵. امیدی فرد، عبداللّه، نقش دعا در زندگی اجتماعی، قم، میثم تمار، ۱۳۷۷.

۶. امینی، ابراهیم، خودسازی یا تزکیه و تذهیب نفس، قم، شفق، ۱۳۶۷.

۷. پاک نژاد، سید رضا، اولین دانشگاه و آخرین پیامبر، ج ۱۷، تهران، اسلامیه، ۱۳۵۵.

۸. پاندر، کاترین، قدرت دعا، برگردان: مینا اعظامی، تهران، صورتگر، ۱۳۸۱.

۹. تهانوی، اشرف علی، دعا و نیایش (مناجات مقبول)، برگردان: مولانا محمد قاسم قاسمی، تربت جام، احمد جام، ۱۳۷۶.

۱۰. حسینی، حسین علی، شفا در قرآن و دعا یا خوشبختی در دو جهان، مشهد، راز توکل، ۱۳۸۲.

۱۱. خانه زرین، ابراهیم، داروهای معنوی، قم، یار غایب، ۱۳۸۱.

۱۲. دریانورد، محمدرضا، شفا با دعا و گیاه، بوشهر، ۱۳۸۲.

۱۳. دهستانی، حسین بن اسعد، فرج بعد از شدت، ج ۱، تهران، اطلاعات، ۱۳۶۴.

۱۴. سهراب پور، همت، آثار گناهان، قم، جامعه مدرسین، ۱۳۶۷.

۱۵. سیاهپوش، محمود، موضع اقتصادی دعا، تهران، ابجد، ۱۳۵۵

۱۶. سیفی، ناصر، شفاخانه معنوی (رفع حاجات توسط آیه و دعا)، تهران، زرین کلک، ۱۳۷۹.

۱۷. شجاعی، مهدی، دست دعا، چشم امید: دریافتی از مناجات خمس عشره، تهران، محراب قلم، ۱۳۶۳.

۱۸. شیخ الاسلامی تویسرکانی، حسین، نمونه ای از معارف اسلامی، قم، چاپ سیدالشهداء، ۱۳۹۸ق.

۱۹. صادقی، محمود، تحلیل روان شناختی نیایش، تهران، نشر طریق کمال، ۱۳۷۸.

۲۰. فتاحی، حمید، نقش دعا در زندگی انسان ها، قم، نشر مرتضی، ۱۳۷۱.

۲۱. فضل علی، محمود، دعا درمانی (مثبت درمانی)، تهران، مولف، ۱۳۷۳.

۲۲. قائنی، مهدی، دعا از نظر دانشمندان، قم، دارالفکر، ۱۳۵۶.

۲۳. قدوسی، علی، دعا در قرن بیستم، قم، مؤسسه قدس، بی تا.

۲۴. قربانی لاهیجی، زین العابدین، تفسیر جامع آیات الاحکام، قم، نشر سایه،

.۱۳۷۵

۲۵. کریمی، علی، درمان با دعا یا داروخانه معنوی، اصفهان، گویا، ۱۳۷۸.

۲۶. لقمانی، احمد، رزق و روزی رفاه، قم، بهشت بینش، ۱۳۸۱.

۲۷. مدرسی، محمدتقی، دعا پرواز روح و راه زندگی، برگردان: مصطفی کمال نژاد، تهران، مطلع الفجر، ۱۳۷۱.

۲۸. مدرسی، محمدتقی، دعا معراج مؤمنین و راه زندگی، برگردان: مصطفی کمال نژاد، تهران، محبان الحسین، ۱۳۷۹.

۲۹. مصطفوی، محمد، دعا عامل پیشرفت یا رکود، تهران، حقیقت، ۱۳۵۱.

۳۰. ملکوتی، مسلم، ۲۸ گفتار، تبریز، سازمان تبلیغات اسلامی تبریز، ۱۳۶۲.

۳۱. منطقی، مرتضی، آسیب شناسی و درمان بیماری های روانی، تهران، جهاد دانشگاهی، ۱۳۷۰.

۳۲. موسوی اصفهانی، سید محمدتقی، مکیال المکارم فی فواید الدعا، برگردان: سید مهدی حائری قزوینی، تهران، بدر، ۱۳۶۱.

۳۳. موسوی همدانی، محمدباقر، پاسخ ها و پرسش های دینی، بی جا، بی تا.

۳۴. مهدوی کنی، محمدرضا، معارف اسلامی، بخش ۳، تهران واحد فرهنگی کمیته انقلاب اسلامی، بی تا.

۳۵. میرحافظ، سیدحسین، علاج النسیان یا چاره فراموشی، مشهد، تحریرچی، ۱۳۶۱.

۳۶. نوریها، حسنعلی، نقش دعا و ذکر در تربیت روان، بی جا، بی نا، ۱۳۷۱.

۳۷. وارد، برمن، اندیشه درمانی، برگردان: عباس چینی، تهران، نشر البرز، ۱۳۷۸.

۳۸. هاشمی نژاد، حسین، آثار دعا برای فرج امام زمان، تهران، نشر سبحان، ۱۳۷۹.

۳۹. همدانی، علی اکبر، پیوند معنوی با ساحت قدس مهدوی، تهران، بدر، ۱۳۶۱.

### ه) شرایط استجابت دعا و نقش زمان و مکان


۱. حیدری کاشانی، حسین، دعا در میدان جنگ، قم، انتشارات اسلامی، ۱۳۶۴.

۲. رحیمیان، محمدحسین، رمز ظهور نور، قم، دلیل ما، ۱۳۸۰.

۳. رضوانی، جابر، بخوانید مرا تا...، تهران، نشر اسماء، ۱۳۷۸.

۴. صابری یزدی، علیرضا، الحکم الزاهره عن النبی و عترته الطاهره، برگردان: محمدرضا انصاری محلاتی، تهران، سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۵.

۵. صاحبی، مسلم، حضرت رسول اکرم، ج ۳، تهران، مرکز چاپ و نشر سازمان، ۱۳۶۷.

۶. صانعی، صفدر، راهی به سوی او، مشهد، جعفری، ۱۳۵۲.

۷. فتوحی، مهدی، به سوی خدا دست دعا چشم امید، تهران، موسی اشرفی، ۱۳۶۹.

۸. قربانی لاهیجی، زین العابدین، نخستین رساله اخلاق و تعلیم و تربیت، قم، انصاریان، ۱۳۷۴.

۹. کتابچی، محسن، شناخت اصول هشتگانه در دعا، اصفهان، نشر حجت، ۱۳۷۰.

۱۰. مقدم، محمدتقی، حج، دعا و زیارات، مشهد، مقدم، ۱۳۷۸.

۱۱. موسوی اصفهانی، محمدتقی، آئین جمعه، قم، مدرسه امام مهدی، ۱۳۶۴.

۱۲. موسوی اصفهانی، محمدتقی، ابواب الجنات فی آداب الجمعات، قم، سلمان، ۱۳۴۸.

۱۳. نیکنام عربشاهی، محمد، علت استجابت دعا، تبریز، نشر هادی، ۱۳۷۱.


### و) شرح و تفسیر ادعیه


۱. آوای رمضان، ترجمه دعای ابوحمزه ثمالی، ترجمه: محسن غرویان، قم، یمین، ۱۳۷۶.

۲. ارفع، کاظم، شرح دعای مکارم الاخلاق، تهران، نهضت زنان مسلمان، ۱۳۶۲.

۳. القیومی الاصفهانی، جواد، ادعیه الامام زین العابدین، قم، جامعه مدرسین، ۱۴۱۹ق.

۴. امین، سیدمحسن، سیره امامان، ج ۳، برگردان: حسین وجدانی، تهران، سروش، ۱۳۶۶.

۵. بستان آبادی، محمدباقر، شرح دعای عرفه، دارالکتاب الاسلامیه، ۱۳۷۹.

۶. بهمنی، محمد علی، تفسیر دعای مکارم اخلاق، قم، دارالنشر، ۱۳۶۵.

۷. بهمنی، محمدعلی، تفسیر دعای مکارم الاخلاق، قم، چاپ استقلال، ۱۳۶۵.

۸. تابنده گنابادی، سلطان حسین، نیاز تجلی (ترجمه دعای ابوحمزه به نثر و شرح حال او)، ترجمه به نظم: تجلی سبزواری، تهران، بی نا، ۱۳۲۱.

۹. جوادی آملی، عبداللّه، اسرار عبادات، تهران، الزهراء، ۱۳۷۴.

۱۰. جوادی، مرتضی، خودسازی اسلامی، قم، نشر کتاب، ۱۳۶۱.

۱۱. خراسانی قوچانی، حسن، شرح دعای صباح امیرالمؤمنین علیه السلام.

۱۲. خمینی، روح الله، شرح دعای سحر، ترجمه: احمد فهری، تهران، اطلاعات، ۱۳۷۰-۱۳۶۶.

۱۳. دستغیب، سید محمدمهدی، نغمه های عارفانه؛ شرح دعای ملکوتی سحر، شیراز، بی نا، ۱۳۷۷.

۱۴. ذاکری، حسین، شرح و کرامات زیارت عاشورا و دعا از دیدگاه روان شناسی و روایات، خطیر، بابل مبعث، ۱۳۸۱.

۱۵. رفیعی قزوینی، ابوالحسن، رسائل و مقالات فلسفی، تهران، الزهراء، ۱۳۶۷.

۱۶. ریاضی، محمد، دعای ابوحمزه ثمالی و منظوم آن، تهران، دارالکتاب الاسلامیه، ۱۳۵۷.

۱۷. زمردیان، احمد، معارف الهی (شرح دعای سحر)، شیراز، بی نا، ۱۳۵۳.

۱۸. زمردیان شیرازی، احمد، عشق و رستگاری، شرح دعای ابوحمزه ثمالی، تهران، اسلامیه، ۱۳۶۲.

۱۹. صالح غفاری، محمد علی، مدینه فاضله: (شرح دعای مکارم الاخلاق)، تهران، برهان، ۱۳۷۲.

۲۰. صدر السادات، سیدکاظم، اهمیت روزه و امتیازات ماه رمضان، دزفولی، تهران، کتابخانه صدر، ۱۳۷۱.

ص: ۱۲۸

۲۱. صفائی، علی، بشنو از نی (مروری بر دعای ابوحمزه)، قم، هجرت، ۱۲۹۹ق.

۲۲. طاهایی، فاطمه، سیری در دعای مکارم الاخلاق امام سجاد، مشهد، مکتب نرجس، ۱۳۶۶.

۲۳. فاطمی، سیداحمد، کمال انسانی: شرحی بر حدیث معراج، قم، ام ابیها، ۱۳۷۹.

۲۴. فلسفی، محمدتقی، شرح و تفسیر دعای مکارم الاخلاق، تهران، دفتر فرهنگ نشر اسلامی، ۱۳۷۰.

۲۵. فلسفی، محمدتقی، شرح و تفسیر دعای مکارم الاخلاق، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۰.

۲۶. فهری، سیداحمد، شرح دعای سحر، امام خمینی، تهران، نهضت زنان ایران، ۱۳۵۹.

۲۷. کریمی جهرمی، علی، سیمای رمضان در صحیفه سجادیه، قم، تشیع، ۱۴۱۶ ق = ۱۳۷۴.

۲۸. کلباسی، محمدرضا، انیس اللیل در شرح دعای کمیل، باختران، چاپخانه محمدی، ۱۳۵۴.

۲۹. محمدی گیلانی، محمد، شرح مناجات شعبانیه، قم، سایه، ۱۳۷۴.

۳۰. مشکسار، حبیب، کتاب شرح دعای عظیم و تهلیلات القرآن الکریم، بی جا، بی نا، ۱۳۶۴.

۳۱. مصباح یزدی، محمدتقی، بر درگاه دوست: (شرح فرازهایی از دعای افتتاح و ابوحمزه)، قم، مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی، ۱۳۷۶.

۳۲. مظاهری، حسین، شرح و تفسیر دعای سحر، ۲ جلد، ترجمه: محمد تحریرچی، تهران، نشر لااله الا اللّه، ۱۴۰۴ق۱۳۶۲.

۳۳. ملایی، یوسف، مناجات التائبین یا ترجمه مضامین دعای کمیل و ابوحمزه ثمالی به شعر، قم، دارالنشر، ۱۳۶۲.

۳۴. ملبوبی، محمدباقر، درمان و روح و روان (شرح دعای کمیل)، تهران، صدر، ۱۲۴۱.

۳۵. نریمانی، علی، احیاء دل (شرحی بر دعاهای ماه مبارک رمضان)، قم، میثم تمار، ۱۳۷۷.

ص: ۱۲۹

## درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند ؟

سوره زمر/ ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ.ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفا علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب « مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱.بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)

۲.تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی

۳.جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...

۴.سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو

۵.گسترش فرهنگ عمومی مطالعه

۶.زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱.عمل بر مبنای مجوز های قانونی

۲.ارتباط با مراکز هم سو

۳.پرهیز از موازی کاری

۴.صرفا ارائه محتوای علمی

۵.ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱.چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲.برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳.تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴.تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵.ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶.تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷.راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸.طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹.برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰.برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

۱.JAVA

۲.ANDROID

۳.EPUB

۴.CHM

۵.PDF

۶.HTML

۷.CHM

۸.GHB

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

۱.ANDROID

۲.IOS

۳.WINDOWS PHONE

۴.WINDOWS

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

درپایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که مـا را در دستیـابی به این هـدف یـاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادنـد تقـدیر و تشـکر می نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصـفهان -خیابان عبـدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شـهید محمد حسن توکلی -پلاک ۱۲۹/۳۴- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹